

ÚJ FORRÁS 2019.10

Czesław Miłosz versei 3

Marlen Haushofer: In Dulci Jubilo (próza) 8

Lackfi János: Az áramszolgáltatás zsoltára (vers) 11

Végh Attila: Az unalom anatómiája (esszé) 14

Máthé Andrea: Kovács Melinda *Emlékezet* című kiállítása (esszé) 19

Ismeretlen japán költő: Bormaradék pohár alján (vers és kép) 22

Ughy Szabina: Anyák napja (próza) 27

Tózsér Árpád: A személyiségmítoszok együtthatójában

(Mohai V. Lajos *A bátyám hazavitte a halált* című

próza-könyve margójára) 33

Vörös István versei 36

Toroczkay András: Néz (vers) 43

Kontra Attila: A halál teológiai kérdésköre Pilinszky János

publicisztikai írásaiban (tanulmány) 45

Tárnok Attila: A tornasorban (próza) 58

Herczeg Szonja: Két százalék (próza) 61

Nyerges András: Mirabile dictu (próza) 63

Nagy Hilda: Lehet-e agy nélkül? (Szilasi László: *Luther kutyái*) 75

Kustos Júlia: Játék és penzum

(Szív Ernő: *Meghívás a Rienzi Mariska Szabadidő Klubba*) 79

Szarvas Melinda: Több az egyben (Boško Krstić: *Quasimodo*) 84

Steinmacher Kornélia: Átváltozás (Greccsó Krisztián: *Vera*) 89

Halmi Annamária: „A feszültség tartja össze az emlékeket”

(Györe Bori: *Engedély magamnak*) 92

A borítón és a lapzárókon Kovács Melinda fotói

E számunk szerzői

Halmi Annamária kritikus (Bp.), Haushofer, Marlen író (1920-1970), Herczeg Szonja író (Bp.), Kontra Attila költő (Tata), Kovács Ildokó Eszter fordító (Szeged), Kustos Júlia kritikus, író, költő (Bp.), Lackfi János költő, író, fordító (Zsámbék), Miłosz, Czesław költő (1911-2004), Máthé Andrea esztéta (Bp.), Nagy Hilda kritikus (Bp.), Nyerges András író (Bp.), Steinmacher Kornélia kritikus (Bp.), Szarvas Melinda kritikus (Bp.), Tárnok Attila író, fordító (Esztergom), Toroczkay András költő (Bp.), Tózsér Árpád költő, fordító (Gömörpéterfalva), Ughy Szabina költő, író (Bp.), Végh Attila költő, esszéíró, filozófus (Nagymaros), Végh Zsoldos Péter fordító (Dunaszerdahely), Vörös István költő, író, fordító (Bp.)

Bárhol vagyok, a Föld bármelyik pontján,
rejtegetem meggyőződésemet:
nem vagyok idevaló.

Mint hogyha valahonnan csak azért küldtek volna ide,
hogy minél több színt, hangot, illatot magamba szedjek,
kipróbáljak mindent, ami az emberrel megtörténhet,
s a megélt dolgokból-sorsokból bűvös listát formálva
elvigyem őket magammal oda,
ahonnan jöttem.

4 ELLENTÉTEK

Az egyik oldalon a világ, a másik oldalon az emberek és az istenek.

A világ rendíthetetlen, könyörtelen, közömbös.

Kő, melyen, ha meztláb futsz, gyakran véresre sebzéd nagylábujjadat.

Az emberek és az istenek állandóan mozgásban vannak, a bűn és a megbocsátás között ingáznak.

Meleg torkukból fel-feltör az átok és az áldás habja-szava.

Gyengék és állhatatlanok, egymástól várják a segítséget.

Ruházatuk, maszkjaik s koturnuszaik bizonyítják, hogy nem óhajtják magukat alávetni a természet törvényeinek.

Egy időben halandók s halhatatlanok, úgy lakják a tájat, hogy csak lebegnek fölötte.

Ti, akik vagy emberek vagytok vagy istenek, ne feledjétek, micsoda megtiszteltetésben részeltet benneteket a Nap és a galaktikák – azzal, hogy éltek.

ÓDA II. JÁNOS PÁL 80. SZÜLETÉSNAPJÁRA

5

Hitünkben ingadozók, ím, hozzád járulunk,
hogy életed példájával ma és a jövő időkben
erősíts bennünket és szabadíts meg a félelemtől.
A Te időd a XX. század, amelyet tirannusok neve
s ragadozó államaik semmibe bukása jelzett.
Te előre láttad, hogy ez utóbbi elkövetkezik.
Remélni tanítottál bennünket, mondván:
a történelemnek Krisztus az egyetlen ura.

Az idegenek csak találgatták, honnan a wadowicei
klerikusban e rejtett erő. A haladás és pénz által
el nem ismert költők s imáik, próféciáik – mind semmi volt,
s rangjuk bár a királyokéval ért volna fel,
akkor is Rád vártak volna, hogy helyettük elmondd,
urbi et orbi: a történelem nem káosz, hanem összhang.

Pásztorunk vagy Te, ki akkor érkeztl, mikor az istenek
eltávoztak körünkből. A város fölött Arany Borjú fénylett,
s a védtelen tömegek gyermekeiket áldozták föl a
képernyők véres Molochjának. S a levegőben iszony
és megfogalmazatlan panasz úszott,
mert a hit akarása nem egyenlő a hittel.

S hirtelen, mint a reggeli misére hívó harang,
megzendült, csodaként, ellenállásod hangja,
s az emberek egymást kérdezgették,
hogyan lehetséges az, hogy a hitetlen államok
fiai így ünnepelnek Téged, fej fej mellett
tolognak a tereken, várják a kétezer éves üzenet
meghirdetését, s a földi Helytartó lábához omlanak,
aki szeretetet áraszt a nemzedékekre.

6 Velünk vagy, s most már örökre velünk maradsz.
S velünk leszel akkor is, mikor a káosz erői megjelennek,
az igazságot birtokolók bezárkóznak templomaikba
és csak a kételkedők maradnak hűségesekek. Képed
az otthonaink falán nap mint nap emlékeztetni fog bennünket:
mire képes az egy ember is, s hogyan testesül meg a szent fogalma.

FUTÁS

Futásom a homályos őszi parkban maga az öröm,
lábam alatt tűlevél surrog s avar roppan,
hallgat a hegyoldal a tölgyek alatt, s míg az utam töröm,
kihunynak a tévék is az ablakokban.

Lábam soha ilyen könnyű nem volt,
talán csak kora gyermekkoromban.
Suhanok a föld felett, emel a mennybolt,
szívem nem fárad, frissen dobban.

Reggel az ébredő való kelletlen fogad, mint mindig,
napközben boton, asztmásan járok, sajnál, ki lát,
de az éj könnyű, hosszú utakra indít,
s akár kezdetben, szép s új a világ.

Nem mindenkinek adatik meg az igazi öregség.
Jellemző rá (az öregségre) az emlékek raja,
melyek arról a büszkeségről szólnak, amely valaha
a mai, s mégis más testünkben feszült.
Fölöttébb komikus lehetett, ahogy a nők
hajukat igazgatták a tükör előtt, gondban:
illik-e arcukhoz a kalapjuk,
vagy nyelvük hegyével ajkukat megnedvesítve,
rúzsozni kezdték szájukat;
a férfiak meg nyakkendőöt kötöttek,
arcukon az állatok királyának méltóságával.

Hogyan mulathatott rajtunk a Föld Szelleme!
Pedig ha az egyén a forma s a faj az anyag,
ahogy Duns Scotus fejtegeti,
csak a faj akaratát teljesítettük,
nyakig merülve az anyagba – ahogy mondják.

S később a délibábból szintetikus város nőtt ki,
a gótikus tornyok között fecskék röpködtek.
Az ablakban álló agg férfi, maga mögött immár
számos várossal, felszabadultan nevet –
és sehová nem óhajt visszatérni.

(Fordította: Tózsér Árpád)

A programban ez áll: „In dulci jubilo, éneklí Felízitas Hauser, 2. osztályos, általános iskolás tanuló.” – Eddíg meghallgattam két karácsonyi verset, egy beszélő kórust és egy jászoljelenetet, és kezdek elfáradni. Hajtóvadászat

8 Marlen Haushofer

szertű volt a mai nap, el sem jöttem volna, ha nem az unokahúgom játszaná Szent Józsefet.

IN DULCI JUBILO

Éppen Felízitas Hauser lép színpadra, és meghajol. Az első sorban

ülök, és pontosan látom őt, kerekded, szeplős arcú tizenkétéves, feszes hajfonatokkal, és félrecsúszott harisnyával. Úgy fest, mintha erőszakkal préselték volna bele szűk, fekete gyerekruhájába.

Szegény Felízitas, ráadásul közönség előtt kell énekelnie. Baljával görcsösen szorongatja jobb kezét, mintha attól félne, hogy különben elveszíti. Ruhája ujjában látszik a fehér zsebkendő, és a baloldali cipőjébe feketére vakszolt spárgát fűzött. Nagyon éles a szemem, és még emlékszem arra az időre, amikor néha én is spárgadarabot használtam cipőfűző helyett, vagy hirtelen egy biztosítótűvel fogtam össze a lyukas harisnyám.

Felízitas énekelni kezd. Magas és tiszta, de még kifejezéstelen a hangja. És hirtelen felismerem. Az édesanyja is éppen ilyen szeplős, rozsdabarna szemű volt. Szívesen énekelt gyerekeinek altatódalokat gyönyörű hangján, amely már rég elnémult.

Igen, régen, az első karácsonyodon én is a vendégek között voltam Felízitas. Aprócska késői gyerek voltál, a bátyáid már felnőttek, a nővéred hat éves volt.

Tisztán emlékszem a nővéredre, olyan kis kerekded, bizalomteljes lélek volt, s ha megkérdezték a nevét, ragyogva csicseregte: „Liebling Hauser”. Nem is tudom mi volt a rendes neve, mindenki csak Liebling-nek szólította. Kék szeme volt, mint édesapádnak, s mindig azzal cukkoltuk, hogy egyszer hozzánő majd édesapád térdéhez, mert amint az leült, Liebling a lábára mászott, és szájában a hüvelykujjával elégedetten dorombolni kezdett, mint egy macska.

Az édesapád, Felízitas, nagyon jó ember volt. Úgy gondolom, mesélni kellene neked róla, hiszen valószínűleg egyáltalán nem is ismered. A családján és a munkáján kívül nem volt más öröme. Már több mint ötven éves volt, amikor megszületted, őszülő hajával inkább a nagyapádnak látszott. Anyyira boldog volt, amikor megérkezted, hogy ezt az összes ismerős baljós jelnek tekintette. Akkoriban ugyanis tarthatatlanná vált édesapád helyzete. Kínlódott veled, hogy a gondjait édesanyád elől eltitkolja, de persze semmit sem tudott titokban tartani. Talán még mindig abban reménykedett, hogy igazságot

szolgáltatnak neki. Úgy gondolom, képtelen volt rá, hogy az őt fenyegető alattomos veszélyt teljesen felfogja. Biztos jó volt neki, hogy még a borzalmak kezdetekor távozhatott.

Tehát Felizitas, akkor, azon a karácsony estén 1939-ben, a napaliban ültünk a nagy kerekasztal körül. Már megtörtént az ajándékozás, Liebling már édesapád térdére mászott, és téged a kis kosaradban szorosán az asztal mellé toltak. Édesapád felvágta a sültet. A sok álmatlan éjszaka miatt kissé szürkésnek és beesettnek tűnő arca most még egyszer a régi vidámságtól sugárzott.

Egyébként az ő kívánságára neveztek el Felizitasnak. Édesanyád egy kicsit túlzásnak találta ezt a nevet, de elnézően nevetett rajta. Sápadtan és soványan ült a kosárkád mellett, karcsú asszony, temérdek szeplővel az orrán és vöröses szikrákkal barna szemében. A szüleid már 21 éve voltak házások, és még mindig olyan kíméletesen és szeretetteljesen bántak egymással, mint egy friss szerelemes pár.

Nem kellene mindig eltérnem a témától. De mesélnem kell még neked a bátyáidról. Akkoriban 19 és 20 évesek voltak, úgy néztek ki, mintha ikrek lennének, szeplők, rozsdabarna szemek, csinosak és karcsúak, mint az édesanyád, de olyan hallgatagok, mint az édesapád. Mutatóujjukat az orrod elé tolták, s egyszerre látszottak zavartnak és elbűvöltnek. Nagyon szép kisbaba voltál, sokkal szebb, mint most vagy. Fehér és rózsaszín, mint egy játékbaba, álmos, sötét szemekkel. Édesanyád büszke volt veled született illedelmességedre, és nagyon megdicsért, mert csak ritkán zavartad meg éjszakai nyugalma. Közben kacintott, és megpróbált nevetni, de nem igazán sikerült neki.

Ha erre gondolok, el kell képzelnem, hogyan feküdt édesapád éjszaka a széles ágyban órákon át csukott szemmel tépelődve. De soha sem felejtkezett el róla, hogy nyugodtan és egyenletesen lélegezzen, nehogy édesanyádat felébressze, aki eközben arcát a párnába fúrva sírt hangtalanul.

Évés után édesapád még kibontott egy nagy üveg őszibarackbefőttet, mert tudta, mennyire szeretem. De egyáltalán nem ízlett, mert hirtelen eszembe jutott, hogy valaki más arra vár, hogy beköltözhesen ebbe a házba, és következő nyáron leszüretelhesse a barackokat. A két másik vendég nem-sokára kimentette magát, a cselédlány berámolta az edényeket a konyhába, majd ő is hazament.

Ahogy egyedül maradtunk, furcsa, tiszta boldogság fogott el minket, mintha minden gonoszágtól biztonságban, védve volnánk. Nagyon vidám, énekléssel, játszással és történetmeséléssel teli este kerekedett. Végül elfáradtunk. Te halkán nyöszörögni kezdted, édesanyád altatódalt énekelt, s amikor már nem jutott eszébe más csak lalázott. Egyszer felköhögött, és a

bátyáid aggódva pillantottak fel könyvükből. Liebling őszibarackbefőttel etette a babáját, és sárga foltokat ejtett a fehér asztalterítőn. Senki sem tiltotta meg neki, mintha a fehér asztalterítők már rég jelentéktelenné váltak volna.

10 Azután édesapád még kirakta az aznapi pasziánszát. Széles háta kissé meghajlott, a haja majdnem teljesen ősz volt. Elveszettek tűnt, amikor elbúcsúztam, és meleg tenyerébe zárta hideg kislánykezemet. – Boldog karácsonyt! – mondta – Gyere el újra!

De nem volt rá lehetőségem, hogy újra meglátogassam őket. Három hónappal a születésed után, Felizitas, az édesapád holtan rogyott össze az irodájában. Az idősebb bátyád elsőként esett el az ezredéből, s az édesanyádtól elvették a házat. Egy szobába költözött a városba, veled és a nővéreddel.

Két évvel később értesültem róla, hogy Liebling is vele volt, amikor rájuk omlott a pince. Édesanyádnak már nem sok ideje lett volna hátra, mert nagyon beteg volt. Téged az egyik szomszéd magával vitt vásárolni, különben most nem tudnál a színpadon énekelni.

Azóta valószínűleg egyik gyereketthonból a másikba vándorolsz. A másik bátyád eltűnt; nem hiszem, hogy ilyen hosszú idő múlva visszatér még. S ha vissza is jönne, idegen lenne számodra.

Soha nem fogod megtudni milyen volt akkoriban. Csak be kell csuknom a szemem, és mindent magam előtt látok: a nagy, homályos konyhát, a magas gyerekszékét, amelybe néha Liebling-et száműzték, a bõrradíros tégelyt édesanyád éjjeliszekrényén, amellyel a szeplői ellen folytatott eredménytelen harcot. A halvány vörös szatént a rácsos ágyon, a kitaposott ötödik lépcsőfokot, amelyben minden látogató megbotlott. Még azt sem tudod, hol tartotta édesanyád a befőtteket.

Hallgatom tiszta gyerekhangod, és a száguldó idő belém folytatja a lélegzetet. Édesapád álmatlanul fekszik a hátán, és a hajnalt várja, édesanyád köhög, és a másik oldaladra fordít, bátyád valahol feltolja a homlokán a sisakját a hideg, tiszta éjszakában, Liebling rózsaszín habbal az ajkán ücsörög a szenespince padlóján. S te az „In dulci jubilo”-t éneked.

Az első karácsonyodon remegett a gyertyák lángja a huzatban, és az üveggömbök finoman és magas hangon rezegtek. Most egy olyan karácsonyfa mellett állsz, amely úgy néz ki, mintha egyenesen a gyárból jött volna. A gyertyákban lévő elektromos körték fénye nem tud remegni, és bárhogy szimatolok, nincs fenyőillat. Vagy csak nem érzem?

Később ajándékozok neked egy tábla csokoládét, Felizitas, biztos szükséged van rá. Minden boltban kapható, és nem ébreszt emlékeket.

(Fordította: Kovács Ildikó Eszter)

AZ ÁRAMSZOLGÁLTATÁS ZSOLTÁRA

Ülsz hátradőlve mindentudó,
semmit sem értő mosollyal,
mint nagyapa a családi
ünnepségen, mikor már
nagyot hallott, és csak úgy
kavargott körülötte
a számára felfoghatatlan
ingerek sokasága,
kölkök randalíroztak,
fel nőttek magyarázták elszántan
összes párkapcsolati és munkahelyi
gondjukat, összevitakoztak
a politikán, a harmadik
világbeli szegénységen,
azon, hogy hány liter
vér vagy könny az ára
egy gyémánt nyakéknek,
egy lapra szerelhető
IKEA-bútornak.
Valakinek aztán
megakad a szeme
a maga elé derűsen
bámuló, szép öregemberarcon,
rákérdez kicsi szánakozással,
jaj, ugye, szörnyű nem hallani,
nem érteni ezt a sok mindent,
ami zajlik, habzik, örvénylik,
ugye, rettenetes, hogy már
követhetetlen az egész?

Mire nagypapa a legtermészetesebb
derűvel felelte, és szólj, Uram,
szólj, ugye ezt feleled te is?
„Dehogy, ha valaki szeretne
közölni valamit, majd idejön,
és nyugodtan elmondhatja nekem.”
Mikor színpadiasan éneklek
a templomban a zsoltárokat,
mikor magányomban hozzád
fordulnék, és nem érzem jelenlétedet,
mikor elegáns köntöst szövök
a megjátszott hit csiricsaré
aranyszálaiból, akkor te, Uram,
hol is vagy? Ott vagy ugyan,
de már ott se vagy, diszkréten
visszahúzódsz, utat engedsz
azoknak, akiknek a színházat
játszom, esetleg saját magamnak,
a bolhamód pattogó gondolataimnak.
Mint mikor valaki rám néz a tömegben,
és felderül az arca, én pedig zavarban
vagyok, nem tudom, honnan ismerem,
de nagyon örülök annak, hogy valaki
ennyire tud örülni nekem, és persze
az illető a legbanálisabb módon elhalad
mellettem, és összeölelkezik kedvesével,
szerettével, rokonával, bárkijével,
én meg ott maradok szeretetlen,
kedvetlen, rokontalan, pont mint Isten,
mikor imádságra utaló magatartást tanúsítok
lélek és tűz nélkül, ami biztos szól valakinek,
ha másnak nem, a jó lelkiismeretemnek,
de sajnos, neki biztos nem. Nem,
ő nem az a szemrehányó rokon,
mikor gyöttök, aranyoskám, kihűl a leves,
nem megsértődik, csak persze
rosszul esik neki, mint elhanyagolt,
hitegetett szerelmesnek, akinek állhatatos
érzelmei nem a másik fél viselkedésétől
függnek, hanem az ő vonzalmától és
végleges elhatározásától. Akár egy

kizökkenhetetlen áramszolgáltató,
Uram, te áramoltatod a hitet, reményt, szeretetet
kimaradás nélkül, én kivághatok persze
biztosítékokat, hisztiket, rezet, akármit...
Ez az áramlás akkor is töretlen felém,
ha lepattog páncélatomról, ellenállásomról,
az ember hatékony szeretne lenni,
statisztikák, kimutatások, százalékok,
hónap dolgozója, Uram, te más tudsz,
nem hatékony vagy, hanem türelmes,
ülsz a sarokban mosolyogva,
örömmel nézed esztelen futkározásainkat,
drukkolsz, el ne essünk, be ne üssük
magunkat, amilyen szertelenek vagyunk,
neked is fájna, ha nekünk fájna,
össze vagy huzalozva velünk,
átéled történeteinket akkor is,
ha nem a te történeteid, és ha valaki
veled szeretne beszélni, biztosan,
egész biztosan idejön majd, és nyugodtan
elmondhat neked mindent.

A mítosz szerint Prométheusz hozta le az égből az embereknek a tüzet, és ezzel a tettével – mellyel egyébként kivívta Zeusz haragját – a cselekvés, a tevékenység, a munkálkodás atyjává vált. Hogy bűnéért (mely abban állt,

14 Végh Attila

AZ UNALOM ANATÓMIÁJA

hogy „mértéken felül szerette az embert”) Prométheusznak miképpen kell bűnhődnie, azt megtudhatjuk például Aiszkhülosz tragédiájából, de bennünket ez most nem érdekel. Sokkal inkább

Prométheusznak egy másik tette, melynek emlékét egy másik tragédiaköltő, Euripidész őrizte meg nekünk. Ez a mítoszvariáns arról tudósít, hogy az emberek Prométheusznak köszönhetik a felejtés képességét. Mert korábban az emberi lények mind tisztában voltak haláluk időpontjával. Létük cselekvéstelen bágyadtságban telt. Az isten azonban elhomályosította elméjükben ezt a tudást, így lehetővé tette, hogy ők beleéljék magukat saját tetteikbe. A felejtés Prométheusz-elhozta tüzében a bénító bizonyosság elég. A hamaiból születő létbizonytalanság új világot nyit az ember előtt. Az állati lét tompasága és a saját halálát előre ismerő istenemeri lét bénultsága között egy akmé, egy sinus-görbe csúcs adatik: tudás (tudjuk, hogy meg fogunk halni) és tudatlanság (nem tudjuk, mikor) feszültsége szikráztatja föl az emberi sorsot.

Mi történt? A mély unalom állapotából az ember átlépett egy olyan világba, amelyben már lehet unni ezt-azt. Ahogy az emberi életerő, úgy az unalom is tárgyat talál, amint a létképesség talajt fog. Prométheusz óta az ember képes rá, hogy unatkozzon. Vagy másképpen: képes rá, hogy a létezés mély, megfoghatatlan unalmát tárgyakba felejtse, bagatellizálja.

Csak hogy ami egyrészt a túlélés záloga, az másrészt kivet bennünket isteni mivoltunkból, kiűz a fenyők és sasok birodalmából. Valamit valamiért. Hogy lehet ezt megemészteni? Meg lehet-e emészteni azt, ami megemész?

Csakis abban az esetben, ha gőgünköből valamit engedünk. Ha belátjuk, hogy a mi létezésünk nincs Isten akaratával rövidre zárva; ha túltesszük magunkat azon a babonás elváráson, hogy a végtelen szerelme valahol célba találhat. A végtelenség iránti vágy (amely egyébként sem több, mint véges agyunk hübrisze) céltalan: Isten nem a lét főkönyvelője, aki egy porszem méretű bolygó porszem-lényeinek lelki számláját vezeti. A jéghideg, sötét, közönyös világ-egyetem olyan mély nyugalommal fogja túrni pusztulásunkat, mint annak a rendje, ha eljön az ideje, hogy szülők, a Semmi visszafogadjon bennünket.

Belátom: Isten fogalma annak a célnak tökéletesen megfelelt, hogy fausti végtelenség-vágyunk paradox módon célt érjen. Isten a végtelenben

volt, de benne véget ért a végtelenség, mert rajta túl már nem volt semmi. A mindenség urának képzetében így egyszerre két, egymásnak ellentmondó vágy elégült ki. Amikor ettől a fogalomtól elestünk, az asztrofizika univerzuma maradt nekünk: végtelenség-igényünknek ez is megfelel, csak-hogy ennek sehol nincs vége. Az asztrofizika az örületbe húz. Aki nem akar beleőrülni a felfoghatatlan végtelen felfogási kísérletébe, annak idejében meg kell unnia ezt a szédítő világegyetemet. Az ember ilyenkor vagy visszalép egyet, és hívó lesz, vagy belátja, hogy a létezés csodája kimeríthetetlen, és újonnan felismert esendőségéhez mért célokat keres magának. Tévedés ne essen: ez nem megalkuvás, hanem épp ellenkezőleg: az embert megillető hely elfoglalása. Esendőségünk felismerése nem jelenti azt, hogy létünknek ne volna tétje. Éppen így van, hiszen az egyszeri és megismételhetetlen csoda így szikrázik föl a legszebben.

Egy keresztény gondolkodó szerint (ha nem önellentmondás ez a szókapcsolat) az ember azért nem képes elviselni az unalmat, mert az unalom Isten hiánya. Isten a pozitív fenséges, az unalom pedig a negatív fenséges, Isten árnyéka. Az unalom az embert pusztá önmaga elé állítja, belevetve őt az istentelen, légüres időbe.

Isten képzete azonban – mint láttuk – elhagyandó. És ha elhagyjuk, akkor kiderül: éppen ez a képzet nem engedte, hogy önmagunkká váljunk. Most vége a tündérmeséknek, és a belőlük fakadó óvodás csereüzeteknek, felajánlásoknak, miniatűr áldozathozataloknak, sanda jutalomvárásnak. Végre merhetünk unatkozni olyan mélyen, ahogy azt a lét megköveteli. Végre merhetünk görög módon unatkozni.

A görög pantheion Prométheuszában még alkalmunk volt egy olyan alakot tisztelni, aki képes rá, hogy fellázadjon a rend ellen az emberek érdekében. Prométheusz az emberben élő lázadás isteni kivételése volt, annak tanújele tehát, hogy a lázadás maga isteni adomány. A kereszténységben már nyoma sincs az istenvilág elleni lázadásnak, az egyetlen isten képzete ezt nem engedi. Ha a görög mitológiában Zeusz a pozitív fenséges, akkor Prométheusz a negatív fenséges, Zeusz árnyéka. A keresztény istenképzet azonban az árnyékot az egyetlen istenből átkergeti az emberbe. Olyannyira, hogy azt az időt, amikor az ember magára marad, üres időnek tekinti, szentségtelen tartamnak, és azonosítja az unalommal. Ha mindezt elhiszem, ha tehát azt képzelem, hogy az unalomban azért unatkozom, mert nincs velem Isten, aki áramló létidőmet értelemmel oltja be, vagy aki legalábbis elszórakoztat, amíg élek, akkor valójában annak a gondolatnak adom át magam, hogy Isten fűrés, amely kettévágja időbe vetett éneket az időt – és az unalmat – megélt énektől. Ezzel pedig végképp lehetlenné válik, hogy önmagam transzcendáljam, hogy unalomba fulladó énekből

kilépve – és persze abban benne maradva – visszapillantsak unalmamra, és elszórakoznak rajta, így téve áttélessé – és kevésbé gyilkossá – azt, ami megbénít. A keresztény felfogás úgy bénít meg, hogy az unatkozást – amikor tehát ezt vagy azt unom – és a mély unalmat – amikor nem bizonyos dolgokat unok, hanem a lételemet fogva tartó semmi nyilvánítja meg magát – összemossa.

A mélységet – amelynek megélésére például az unalom vezethet rá bennünket – így torlaszolja el Isten képzelet. Ahol minden egyetlen nagy árnyék, ott nincs út. Aki erre a hitre adja a fejét, az sosem láthatja meg, milyen világot izzít föl ön maga fényköre, mert az minden világosságot valahonnan máshonnan vár. Ő nem teremtő, csak fogyasztó. Fogyasztók között nem lehet igazi szeretet, mert az két teremtő közös teremtése. Az Istent fogyasztó ember sosem döbben rá, hogy a „benned” és a „körülötted” nem meghatározók, hanem egy tükör két oldala. Ha az Önmaga már eleget nézegette magát benne, talán összetöri a tükröt, talán nem. De aki a foncsorban hisz, annak életében nincsenek talánok.

Az ókori görögöknek fontos volt a pantheon, de fontos volt az *autarkeia* is, ami azt jelenti, hogy az ember önmagát (persze az istenek árnyékában) világfenntartó erőként éli meg, és hogy a fenntartott világnak ő maga nem függeléke, hanem – titokzatos módon – azonos vele. A fogyasztói társadalomban a helyzet más. Az ember itt már fogyasztó, ami annyit tesz, hogy egész életével fogyasztandó javakba kapaszkodik. Minden élethelyzet a fogyasztás erőterében áll. Így válik lehetségessé a következő kifejezések használata: *kultúrafogyasztó*, a *gyász feldolgozása*, én így *működöm* stb. Mintha az ember valami gyár vagy üzem volna, amely világot, azaz nyersanyagot fogyaszt. Ebben a világban mindenki annyi, amennyit fogyaszt. És ha eljön a fogyasztás unalma, az ember átmászik egy másik fogyasztandóra, és azon csüng tovább. A mély unalom már nem éri el, mert helyzetét nem ismeri föl, nem látja meg az unalomban a lét megértésének lehetőségét, amely a semmi elé állít bennünket. Az unalomfogyasztó nem képes rá, hogy a tükröt összetörje és mögé nézzen. Elrejtőzik előle unalma, amely léte súlyában megfűrészthetné.

A fogyasztói tükörben minden fordított. Az önzetlenség önzésnek látszik, és megfordítva. Az élet halálnak, a halál életnek. Viparyaya – a dolgok megfordítása, mondják a bölcsek. Schopenhauer e szavakkal zárja főművét: „...ami az akarat teljes felszámolása után megmarad, az mindazok számára, kikben még teljességgel ott az akarat, mindenképpen a semmi. De megfordítva is: azoknak, akikben az akarat megtette már fordulatát, és tagadja önmagát, ez a számunkra oly valós világ a maga összes napjával és tejtűtjével – semmi”.

„Emlékezzél meg rólam Uram, midőn eljössz a te országodba. / Emlékezzél meg rólam Uralkodó, midőn eljössz a te országodba. / Emlékezzél meg rólam Szent, midőn eljössz a te országodba.”² Aranyszájú Szent János imájának szavait azért gondolom

Máthé Andrea 19

ide illőnek, mert az emlékezés másik oldala felől beszél, szól és szólít meg. Mit is jelent ez? Amikor részt veszünk a liturgián mint szakrális eseményen-eseményben, történe-
n-ésen-történésben, ak-

KOVÁCS MELINDA EMLÉKEZET CÍMŰ KIÁLLÍTÁSA¹

kor emlékezünk az adott tradícióra, a részévé válunk nemcsak szóval, hanem egész lényünkkel átadjuk magunkat az emlékezésnek. A szent hagyomány hívására válaszolunk. Amikor azonban megszólalunk az idézett szavakkal, akkor mi, a résztvevők szólunk a hagyományhoz, konkrétan a hagyomány le-
tétémenyeséhez, alapítójához, és kérjük ránk való emlékezését. A liturgikus hagyomány dinamikussá, dialogikussá válik, mindkét oldalán van megszólaló, és így egyensúly keletkezik, olyan kiegyenlítődség, amelyben a kérő hátralepve, alázattal telve jelenik meg a hagyomány letétémenyesével szemben; hiszen a kérést kimondónak tudnia kell, hogy pillanatnyi, kicsiny és alig elégséges része ennek a több mint két évezredes hagyománynak, amely az emlékezeten és az emlékezet ismétlésének fenntartásán alapul.

Kovács Melinda fotóin a kulturális és a liturgikus emlékezet összekapcsolódik.³ Fényképeken, fényképekkel utal a keresztény liturgia jellemző részeire, részleteire, tárgyaira; az *Emlékezet* című sorozat, még pontosabban fotó-installáció középpontjában a Bárány kap helyet, amely képi megfogalmazásában nemcsak, hogy utal Francisco de Zurbarán *Agnus dei*⁴ című festményére, hanem annak parafrázisa: a festményen megjelenített, összekötözött lábú, békésen tűrő bárány képére ráfotózza a töviskoronát, és átalakítja a bárány alatti felületet is, amelyen a vérrel átitatott lepel piros foltjai jelzik az áldozat tényét és idézik az evangéliumi Krisztus-történetet. Zurbarán festménye maga is allúzió, hiszen a János evangéliumi egyik részletére utal, amelyben Keresztelő Szent János nevezi Krisztust *Isten bárányának, aki elveszi a világ bűneit*.⁵ Idők, korszakok, értelmezések találkoznak ezen a fotón, és a köréje rendezett fotók együttesének jelképein: a fény/kép a ráhagyatkozás és a szenvedésnek kitettség együvé tartozását áttetszően, átláthatóan mutatja meg: a barokk festmény, a naturalisztikus valóság-hűséggel megjelenített töviskoszorú, a piros foltos, durván szőtt, gyűrt lepel a jelenkori fotón a megdöbbenően éles jelenet időfolyamatára is utal. Ráadásul ezek a képi elemek napjaink képpel telítettségének hiányjelei is: bár rengeteg kreált

kép vesz körül ma minden embert, mindenféle eszközön keresztül, akár hatalmas méretekben is, erőszakolva a színeket, formákat, feliratokat, ideológiákat, mindez mégis vagy éppen emiatt képi immunitást, vakfoltot hoz létre.

20 Kovács Melinda fotói azonban olyan talált és modellezett tárgyakat alkalmaznak (köztük például a fehér ing nagyon személyes emlékeknek, első áldozásának ruhadarabja), amelyek hiányoznak a mindennapi képözön világából, rá irányítják a figyelmet valami másra és arra, hogy másként is lehet; képalkotásai külön-külön, de együttesen is széles értelmezési mezőt hoznak létre: időbeli és térbeli *szélességükben, hosszúságukban, magasságukban, mélységükben*⁶ egyaránt. Allegóriák és jelképek is, és nem csupán a keresztény jelképeket helyezik előtérbe, hanem az évszázadok során a tárgyra rakódott megjelenítések variációira is – konkrétan és átvitt értelemben – fényt vetnek; olyan képi oppozíciókat és paradoxonokat hoz létre fotóin, amelyek az emléktárgyi giccs és az artistikusan berendezett képi világ között oszcillálnak. Mindezzel a nézőt arra készíti, hogy nézzen szembe azzal, hogyan és hol helyezi el magát ebben a hagyományban; még pontosabban fotói kérdéseket tesznek fel: el tudja-e, hogyan tudja elhelyezni magát az ember abban a liturgikus tradícióban, amely ezekkel a jelképekkel – pl. kehely, letakart kereszt, a szív, a vér, töviskoszorú – jeleníti meg magát. Fotóin szándékosan mutatkoznak meg a szélsőségek: a légius könnyedség és a természetes nyersesség, az éles, megütköztető erő és a képi, képet alakító széldség, a groteszk szépség és a csúnyaság által alakított tárgyak együttese.

„A megjelenítő emlékezés a hagyomány értelmezése révén megy végbe. Minden rítus az ismétlés és megjelenítés kettősségét mutatja.”⁷ A liturgikus emlékezésben a tárgyak emlékezete, a kommunikatív emlékezet, a mimetikus emlékezet és a kulturális emlékezet találkozik és tud új szövetet, de új – az örömhíren alapuló – szövetségre utalást is létre hozni: Kovács Melinda fotóin és fotósorozatain – például a *Keresztút* fényképein is – döbbenetes, felzaklató erővel és zavarba ejtően alkot mindez élő szövetet. Ugyanakkor jó és arányokat tartó érzékkel fogalmaz a *Kegyelem* című sorozat fényképein, hogy ellenpontként csillapító enyhülést adjon. A levegősen és levegőben megmozgatott lebegő ing vagy az imára összeérintett kezek, például a láthatatlan sugallatszerű, nagyon csendes magasabb létének és létezésének jelenlétére utal, amely alig észrevehető, mégis felforgató erejű, és a szenvedést át tudja változtatni, át tudja alakítani: feltámadássá, új kezdetté. Így képes arra, hogy a liturgikus emlékezetben megújítson, fennmaradjon, és ismételten találkozást teremtsen a kérdés és a kérdezett között: kinek, minek hisz? Kiben, miben hisz?

Kovács Melinda fotóinak szemlélése – a liturgikus és a saját emlékezés összekapcsolásával – akarva-akaratlan belevonja nézőjét saját belső történéseibe, kimozdítja a szokásszerű ismétlés cselekvéseiből, hogy amikor belép

a keresztény liturgikus emlékezet hagyományába, képes legyen a megújulásra vonatkozó kérdésekre választ adni.

(Esztergom, 2019. március 23 – 2019. május 26.)

21

¹ A szöveg a 2019. március 23-án az esztergomi Keresztény Múzeumban elhangzott megnyitó szerkesztett változata.

² Aranyszájú Szent János: *Áldozás előtt* c. imájának részlete.

³ V. ö.: Jan Assman: *A kulturális emlékezet Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*, Atlantisz, Budapest, 1999., Hidas Zoltán fordítása. A liturgikus emlékezet fogalmát a kulturális emlékezet fogalma alapján hoztam létre.

⁴ Francisco de Zurbarán: *Agnus dei*, 38 cm × 62 cm. olaj, vászon. 1635-1640, Museo del Prado, Madrid.

⁵ János evangéliuma, 1:29

⁶ V. ö.: Ef 3:18

⁷ Jan Assman: id. mű. 17. o.

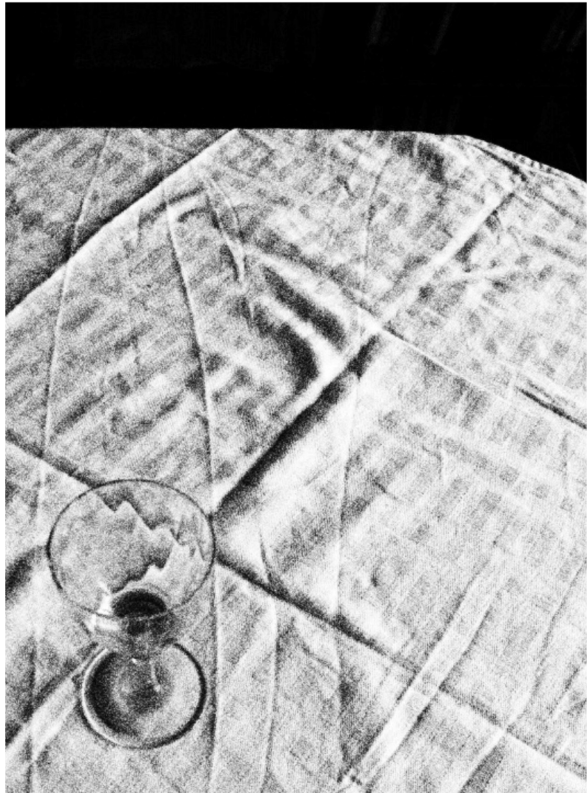

22 Ismeretlen japán költő

BORMARADÉK POHÁR ALJÁN

5 búcsúvers

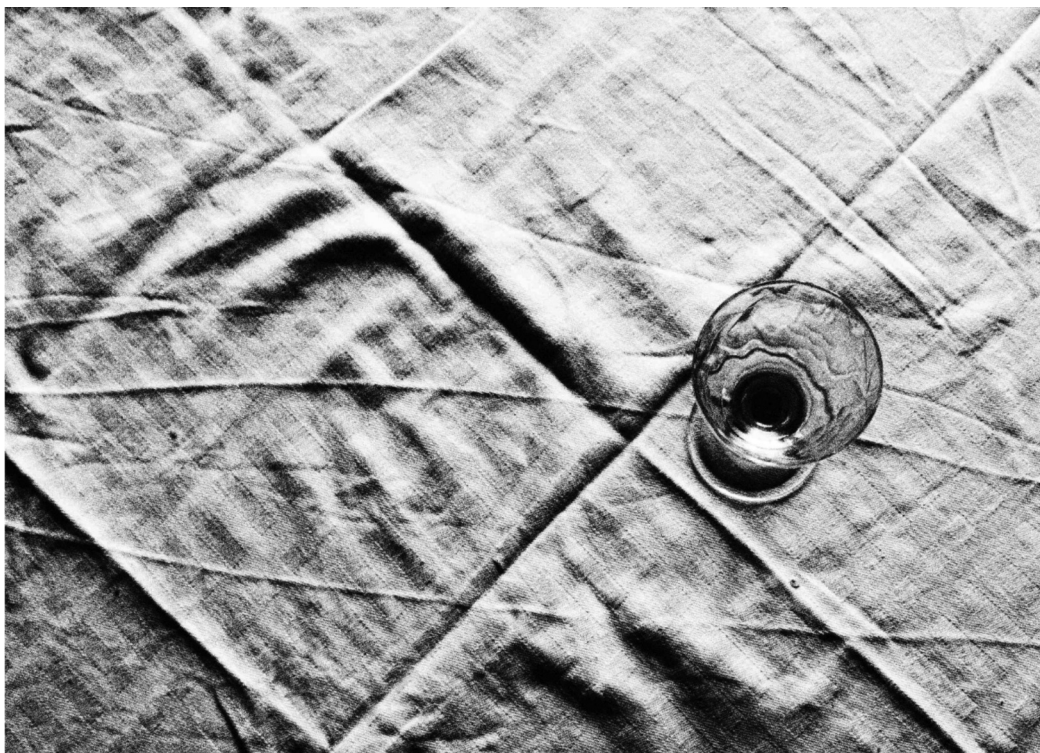
1.
a beláthatatlan és hűvös sötétben egy
terítő zuhant rá a síkra hogy szét meg
összecsúszzanak a feneketlen térben

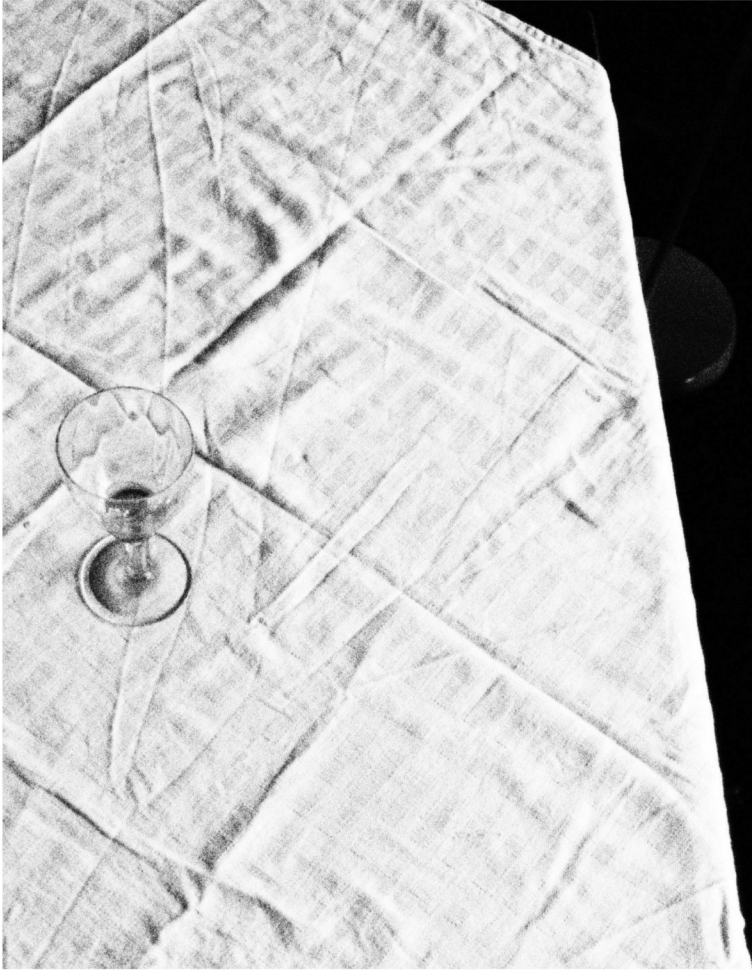

2.

életem borát már kiöntöttem a semmit
csak egy fehér terítő takarja poharam
pedig átlátszón lebeg folytonosságában

23

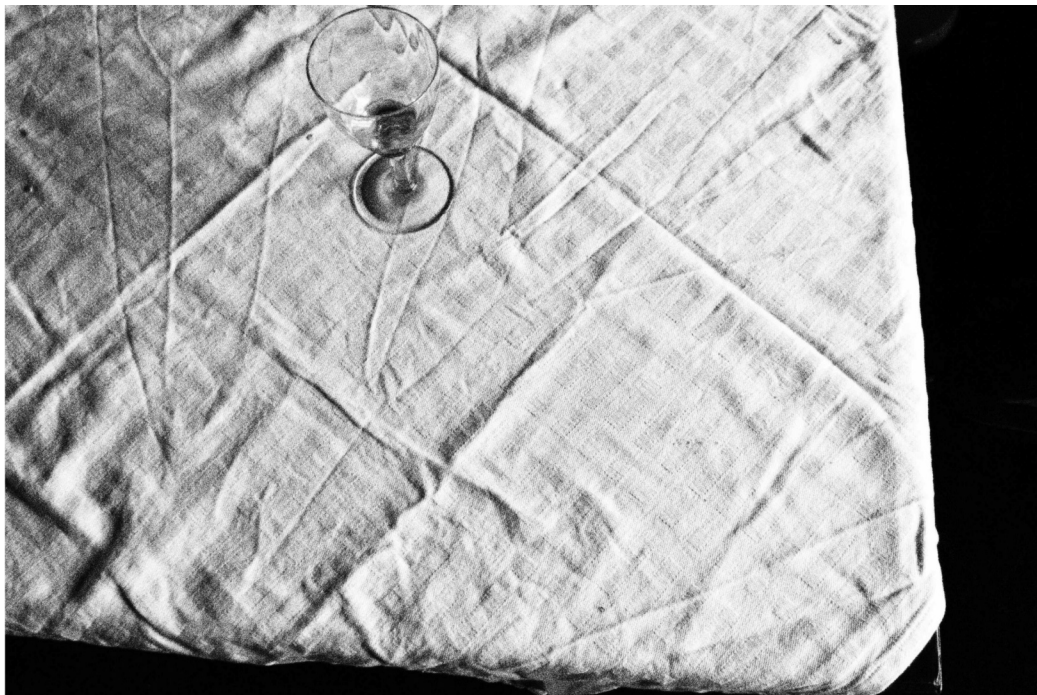

3.
ahogy a pohárból hiányzó bor úgy
folynak el mind a percek és az évek

4.

semmi nem csúszik tovább egy ránc sem
pattan nem dől tovább a pohár billenése és
egyáltalán nincs mozdulat a mozgás ilyen
lesz amikor a forgás egyszer csak megáll

26

5.

a hiányt épp hogy eltakarja a fehérség
közepén üveg pohár egyensúlyoz hiába
nincs benne semmi csak kiömlött sötét

Alig ültetem fel anyámat, rögtön a hónom alá beszorított újság után nyúl.

– Várjál már legalább addig, amíg megigazítom a párnát, mert még végén legurulsz az ágyról – kiabálok, pedig még csak most érkeztem. – Mi olyan rohadt sürgős?

Anyám nem szól egy szót sem. Egy kamasz dacosságával kikapja kezemből a lapot, és most is, mint az elmúlt években, az apróhirdetési oldalra lapoz, hogy átnezzze, ki halt meg az elmúlt napokban a megyében.

– Hoztam új arckrémet, ahogy kérted.

– Azt a lipószómasát?

– Azt.

– Jó. Remélem, hogy ez a vén marha – int fejével a süket szobatársa felé – ezt nem kenicöli el magára olyan hamar.

– Miért kenné magára szerencsétlen Vilma néni az arckrémed?

– Mert egy mocskot, a múltkor is ellopta azt a három csokit, amit kikészítettem a nővéreknek.

– Anya, nem lopta el. Nem emlékszel? Miután kiverted a hepajt, kiderült, hogy már odaadtad a nővéreknek, csak elfelejtetted.

Csend. Anyám homlokráncolva olvas. Megőrülök tőle, sőt, azt hiszem, gyűlölöm. Gyűlölöm a butaságát, a kisszerűségét, a gyűlöletét, ami idősekorára eluralkodott rajta, mint az egyetlen biztonságot adó dolog. Nézem a száját, ahogy lefelé görbül. Az is idegesít. Hogy miért kellett így és ilyennek megöregednie.

Kimegyek a fürdőbe, hogy egy dunsztos üvegbe vizet töltsék. A mosdó keverőcsapja szaros. Leteszem az arckrémet anyám polcára, és belepillantok a tükörbe. Az én szám széle is lefelé görbül, homlokomon két párhuzamos ránc mélyed. Gyorsan elmosolyodom, elvégre anyák napja van. Reggel, amikor orgonát téptem a kertvégi bokorról, elhatároztam, hogy ma kedves leszek, türelemmel megetetem, megtörölgetem anyám állát, amin a gulyás olajos cseppjei folynak majd lefelé, hozok kávét is, segítek neki vécére menni, betakargatom, és búcsúzaskor végre megölelem.

– Boldog anyák napját! – tolom anyám orra alá a vízbe tett orgonát.

Végre elmosolyodik.

– Norbi felhívott?

– Küldött üzenetet éjfél után pár perccel. Azt mondta, csak azért maradt fenn annyi ideig, hogy elsőként köszönthessen. Jó gyerek.

Ughy Szabina 27

ANYÁK NAPJA

– Nincs is másik gyereked, ki köszöntött volna még rajta kívül? Na, jól van na, ne nézz így, jó gyerek, csak hát olyan ritkán jár haza.

– Sokat dolgozik. Tudod, muszáj. Hoztam gulyást is.

– Kivetted belőle a húst? Tudod, hogy...

28

– Hogy nem tudod elrágni, tudom anya. Igen kivettem.

– Kár, pedig most ennék egy kis marhahúst.

Legszívesebben a fejére önteném az egész adagot.

– Add ide fiam a másik olvasóm. – Szinte belebújik az újságba, annyira olvas valamit, majd leejti maga elé a lapot. – Meghalt a Rózsika is – néz rám a szemüvege fölött.

– Kí? A szomszéd?

– Az. – És ezt szinte nevetve mondja. Hangjában a döbbenet, a káröröm és büszkeség keveredik. Mintha valami jóvátétel volna abban, hogy az a nő, akire ő a fél életében féltékeny volt, előbb halt meg, mint ő. Mintha az évek száma valami verseny volna, és akármilyen keservek és unalmak közt is élte le anyám a maga hetvenhét évét, de végül ő győzött.

Rózsika, nekem Róza, anyám szomszédja volt, amíg még a panelban lakott. Hol egyiküknél itták a délutáni kávét, hol a másikuknál. Kiskoromban sokat jártam át hozzá. Emlékszem, a lefőtt kávét mindig kiszárította, ott száradtak kis tálcákon a radiátorokon, szekrények szélén a félig a szétporladt zacckorongok.

– Pedig négy évvel fiatalabb is volt nálam. Nézd milyen szép, hosszú gyászhiért adott fel a lánya. Csak azt nem értem, hogy mit jelent az, hogy tragikus hirtelenséggel... Tragikus hirtelenséggel? A mi korunkban? Te érted ezt?

– Lehet, hogy öngyilkos lett.

Róza vízellátási és csatornázási mérnök volt. Egyedüli nőként végezte el a szakot 1955-ben, majd '57-ben, miután apját és anyját is kivégezte a rögtönítélő bíróság illegális fegyvertartásért, itt hagyta Magyarországot. Ausztrián keresztül Németországba menekült. Arról, hogy hogyan jutott oda, még anyámnak sem beszélt, csak legyintett: – Megtörtént, és kész. Nem is volt olyan nagy ár érte.

Egy német vállalat alkalmazta, és mivel sehová sem kötődött, ő lett a távol-keleti régió egyik kihelyezett felelőse. Hol Indiában, hol Koreában, hol Malajziában épített különféle csatornarendszereket. Büszkén mutogatta anyámnak a fotókat. Gyönyörű nő volt. Nem tudom, hogy van-e karma, s ha igen, előző életében hol élt, vagy, hogy volt-e valamilyen perzsa felmenője, de hosszú, ébenfekete hajával, és nagy, álmatag szemével inkább az ezeregyéjszaka ágyasaira hasonlított, mint egy római-katolikus pap lányára. Annak

ellenére, hogy sosem vitte túlzásba a testével való foglalkozást, homokóra alakja még így is kirajzolódott a férfias rövidnadrágok és a bő ingek sátra alól. Ezeken a képeken általában alacsony, keleti férfiak kisebb csoportja között látható, mutogat, és hunyorog a naptól. Nem engedi meg magának, hogy mosolyogjon, hogy eljártssza akár egy pillanatra is, hogy az élet szép, vagy hogy ő valamilyennek, például boldognak tűnjön. Folyton mozgásban volt, mint a víz vagy épp a szenny, amit medrébe terelt. 29

Aztán a hetvenes években belefáradt a világutazásba, de mielőtt hazajött volna, teherbe esett. Anyám hol úgy mesélte, hogy mesterséges megtermékenyítéssel, máskor meg úgy, hogy egy futó kaland eredményként szülte meg 1979-ben, Zürichben a lányát, Klárát.

Jó módban éltek, Róza sok pénzt tett félre, de egész hátralévő életében spórolt. Mindig azt mondta, hogy ő nem akart és nem is fog függni senkitől. Gyűlölte a férfiakat.

Anyám elgondolkozva kanalazza a hús nélküli gulyást. Nézem a májfoltos kezét, ahogy az evőeszközt szorítja. A távolba néz, talán tíz, húsz, harminc évvel ezelőttre, egy régi kávézásra gondol, vagy a saját halálára, ki tudja. Most látom, hogy a sok fekvéstől szinte teljesen kikopott tarkóján a haj. Búcsúzáskor, mikor betakarom, de megölelni megint nem bírom, a kezembe nyom egy ötezerest.

– Vegyél belőle koszorút, a jövő héten lesz a temetés. Menj el helyettem.

A panelház bejárati ajtaja fölött kint lobog a fekete zászló. Anyám még mindig nem hagyja, hogy eladjuk a lakást, holott tudhatná, hogy combnyaktörés után az ember, pláne ekkora súllyal és ennyi idősen már nem nagyon ugrálhat. De nem tudja, és én sem tudom megmondani neki, hogy a gurulós kocsit nélkül ő már nem fog sehová sem elcsoszogni, maximum az otthon ebédlőjéig. Takarítok, és öntözöm a virágokat már lassan két éve, mintha bármikor hazajöhetne.

Róza ajtaja előtt egy pillanatra megállok. Minden olyan, mint volt. A Donald kacás matrica is ott van a csengőjén, amit még én ragasztottam rá kislányként. Most már csak egy szöszsőrsre kopott szürkésfehér paca.

– Mit szól hozzá, ennyi idősen, öngyilkosnak lenni – áll mögém a házmester, miközben a postaládával bajlódok.

– Öngyilkos? – tettetem, mintha nem tudnám.

– Az bizony, és ráadásul a lány találta meg. Már szaga volt, itt a folyosón is lehetett érezni, azért hívtuk, hogy nyissa már ki az ajtót, ne kelljen feltörni. Felvágta az ereit. Képzelterti, az egész előtérben a küszöbíg állt a vér. Búcsúlevelet is hagyott.

Meg sem kell kérdezni, tudja-e, mi állt benne. Látom rajta, hogy alig várja, hogy valakinek újra elmesélhesse.

– Parkinsonos volt, ezt csak tudja. Nem? Pedig sokszor már alig bírta betenni a zárba a kulcsot a Rózsika, úgy remegett a keze. Hát nem akarta megvárni gondolom, amíg már olyan állapotba kerül, tudja, hogy félmeztelenül kódorog valahol az éjszakában, aztán még a nevét sem tudja megmondani. Tényleg, hogy van az anyja?

– Jól. És mi volt a végrendeletben?

– Állítólag pontokba szedte a mondandóját. Hogy a lakást húszmillió forint alatt ne adja el a lánya, ha lehet, egy kis fehér márványtábla legyen csak a síron, és a harmadik, hogy, na, látja, azt meg elfelejtettem. Napokig mosta az anyja vérét. Napokig, de sírni azt nem láttam. Olyan nyugodtan jött-ment, mintha esküvőre készülne, nem temetésre.

Hümmögök, mit is mondhatnék erre. Ki tudja, mi az igaz ebből az egészből. Látom a házmester tekintetén, hogy szívből drukkol annak, hogy vele együtt szidjam én is Klárát, akivel gyerekként jó barátok voltunk, hogy a közös panaszkodás dagonyájában együtt nyögdécselhessünk, de nem adom meg neki ezt az örömet, és egy határozott viszláttal becsukom az orra előtt a liftajtót.

Elkéstem a temetéséről. A gyászolóknak hűlt helye, csak néhány virág van a sír mellett, meg most már anyám koszorúja. A síron, a fehér márványtáblán Róza neve és egy versrészlet:

Ha menni kell, vállamról rongy-ruhámat
egy rándítással elhullathatom,
saruim szíja sem marad velem.
Uram, utálni nem tudom világod,
de indulhatok, amikor kívánod,
igéd szerint: egészen meztelen.

Most veszem csak észre Klárát, egy távolabbi tölgyfa alatti padon ül és dohányzik. Kislány koromban sokat játszottunk együtt, aztán miután őt másik iskolába, a kerület legelítettebb gimnáziumába íratta Róza néni, kicsit távolabb kerültünk egymástól. A kapcsolatunk pedig teljesen megszakadt az után, hogy Klára Oroszországban tanult tovább. Az anyja sosem mulasztotta el, hogy megmutassa a Szovjetunióból érkezett képeslapokat. Klára Moszkvában megtanult négy nyelven, ott is ment férjhez. Róza büszkén mesélte, hogy a lánya lelépett az esküvőről, mert unta a rokonok csókjait, és a többiek egyre inkább elhatalmasodó részegséget. Hívott egy taxit, és megkérdezte a férjét, hogy vele tart-e. A férfi maradt, Klára meg faképnél hagyta. Hamar el

is váltak, de ő kint maradt Moszkvában. Csak '91-ben jött haza, az anyját ritkán látogatta. Anyám szerint, amíg képeslapokat küldözgettek egymásnak, többet beszéltek, mint így, egy városban lakva.

– Ez volt anyám kedvenc verse. *A csavargó a halálra gondol.*

Áprily. Tudta kívülről, de mégis az volt az utolsó utasítása, mintha nem tudnám, hogy ez álljon a sírkövén. 31

– Részvétem.

– Annyira haragszom rá. Hogy sosem bírt kérni. Hogy sosem mert gyenge lenni. Hogy nekünk mindig olyannak kellett lennünk mint a szikla. Tudod, hogy gyűlöltem Moszkvát, távol lenni tőle, amikor a legnagyobb szükségem lett volna rá? De ő csak havi egy levelet írt. Sosem merte kimondani, hogy szeret, bezzeg most a búcsúlevele aláírta, hogy "Szeretettel". Nem azt hogy szeretlek, hogy beletegye magát a raggal együtt ebbe a szóba. Nem, nem bírta megtenni, csak egy szeretettel-re futotta. És még mondja valaki azt, hogy az öngyilkosok bátrak.

– Nekünk pedig mindig büszkélkedett veled.

– Kár, hogy erről elfelejtett szólni nekem. Mint ahogy arról is, hogy parkinsonos.

Hogy most sem bírta kívárni, hogy szép lassan elpusztuljon. Nem, neki büszkén kellett meghalnia. Nehogy gondot okozzon, nehogy egy kicsit is szerethessem. Rettegett attól, hogy valaki is szánja őt. Ahogy ott tartottam a testét, és végre magamhoz öleltem, azt éreztem, hogy soha nem tudtam ennyire megölelni, hogy mindig ott volt valami szégyen az ölelésében, hogy gyengének látom, én, a lánya, talán ettől félt, még tőlem is, még bennem sem bízott talán. De ott megöleltem, igazán megöleltem végre ebben a kurva életben.

Bár nem terveztem, de a temetés után bemegyek anyámhoz az otthonba. Az ágy szélén ül, és maga elé bámul. Összerezzen, mikor ráköszönök. Nem számított rám. Jó lenne kimondani azt a szót, hogy szeretlek, de mintha forró szögek volnának a torkomban. Szégyenlem magam. Ég az arcom. A temetésről kezdek beszélni, mintha ott lettem volna végig.

– És szép beszédet mondott a pap?

– Szépet.

– Nahát, azt hittem, az öngyilkosokat nem temetheti el pap.

– Hát, ma már más világ van.

– És sok virág volt a síron?

– Sok.

Miért olyan nehéz ez? Attól akarom megkímélni, hogy zavarba jöjjön ettől a szótól, amit sosem mondtunk ki egymásnak? Valami megváltozna tőle?

Akkor meg minek terheljem ezzel? Klára szemére gondolok, a nyugalomra, amit sugárzott, a meglelt ölelésre, a bátorságra, hogy megtette.

Bekenem anyám talpát a sarokpuhító krémmel. Hozok fel neki egy kávét az automatából, Norbiról beszélgetünk, meg az új munkájáról.

32 – Szeretlek anya – mondom ki végül, és elszégyellem magam.

Mintha egy bűnt gyónnék meg ezzel a szóval, azt a bűnt, hogy hány-szor nem tudtam szeretni. Nem lehet ezzel semmit sem bepótolni, csak beis-merni, hogy hány-szor nem bírtam őt szeretni.

Anyám úgy tesz, mintha nem hallotta volna meg.

– Hozzak valamit holnap? – kérdezem búcsúzaskor.

– Nem kell semmi, fiam, mindenem megvan.

A széppróza, vers, kritika, esszé, irodalomtörténet műfaját egyformán magas színvonalon művelő Mohai V. Lajosnak ezúttal a prózáját próbáljuk szemrevételezni, mégpedig főleg az utolsó ilyen jellegű műve, *A bátyám hazavitte a halált* című 2014-es kötete kapcsán.

Tózsér Árpád 33

A SZEMÉLYISÉG- MÍTOSZOK EGYÜTT- HATÓJÁBAN

Mohai V. Lajos *A bátyám
hazavitte a halált* című
prózakönyve margójára

Azt mindjárt a szemlénk elején kijelenthetjük: ezen a lazán összefüggő, rövid prózákat tartalmazó köteten nem könnyű érvényes értelmezői fogást találni. Az olvasó, az elemző elme egyre azt tapasztalja, hogy valami különösen monolit, konzisztens retorikán, egyanyagú élet- és fogalomvilágon innen áll, s az előtte

komorló tömör fal nem engedi be a tekintetét a mű mélyebb jelentésrétegeibe.

S ha mégis, akkor a behatóló szem olyan *déjà vu* jelentésekre lát, mint *A bátyám...* (rövidítsük így le a 2014-es könyv címét!) egyik kritikájában megfogalmazott „*lelki gondok, mélabú, otthontalanság, magány*”.

De hátha a „behatóló látásban” van a hiba?

Tény, hogy az olvasó először csakugyan hajlamos a látszólag tárgyatlanul szorongó *A bátyám...*-at valamiféle kisregény-terjedelmű *Chanson d'automne*-ként, az elmúlás komor impresszióinak hosszú soraként olvasni, de aztán összeveti a teoretikus és költő Mohait a prózaíró Mohaival, s keresni kezdi a jelzett prózakönyvben is a „*kéreg alatti struktúrákat*” (a kifejezés Mohainak Mirko Kovačról szóló, máshol megjelent alapos tanulmányából való), próbálja felfedezni a „*százegyedik út filozófiáját*”, a „*parányi mítoszok együtthatóját*” (vö.: *A százegyedik út* című nagy Mohai-verszintézis!), s meglepő mai jelentésre talál.

De előbb lássuk a „*kérget*”, a „*parányi mítoszokat*”!

Mohai prózaíróként sem tagadja meg magában a költőt és irodalomtudóst: *A bátyám...*-ban lírai környezetrajzok, reflexiók, elmúlás-témájú drámai meditációk, párbeszédék váltogatják egymást olvasmányélményekkel, írókról (főleg közép-európaiakról!) szóló eszme-futtatásokkal, irodalmi emlékhelyeknek (például Kafka és Hrabal Prágájának) leírásával. Azt is mondhatnánk, a mű a halál, az elmúlás elégikus lineájára fűzött családtörténet, vagy ahogy az alcím mondja: *Elégikus víziók a Halottaskönyvhöz* (azaz előzetes jegyzetek egy készülő nagyobb epikai munkához). A hangsúly az

elégán és a *vízió*n van – mindkettő inkább a lírai, mint az epikai műnem kategóriája.

34 A könyv bevezető írása, a „történet” fő protagonistájáról, a testvérbátyról szóló első jegyzet – kész prózavers. („A bátyám... olyan ember volt, akinek aranypénzek teremtek a nyomában”). De az ismétlődő nagy hatású költői képek (például a szenesekről: „A kérges tenyerű óriásokról, akik az Ég mozdíthatatlan medrében fújtattak”, a temetőkről, a „kanizsai Hidegházról”-ravatalozóról, az ősszel a fáról le-lekoppanó „lakkozott gesztenyékről” stb.), szóval ezek az ismétlődő költői képek (tulajdonképpen sajátos *epiteton constans*ok) valóban a mű egész szövegét egyetlen terjedelmes prózaverssé szervezik. Az epikai vonalat, amint azt már fentebb jeleztem, a családtörténet, pontosabban az „öregapa”, a nagyanya, az apa, anya és testvérbáty egymás után elkövetkező halála s az elbeszélő egyedül maradása, a magány mint létállapot kialakulása alkotja. A haláleteseteken túl viszont hiába keresnénk a könyvben hosszabb, összefüggő történeteket. A leghosszabb eseménysor is csak egy gyermekkori reggeli, egy alkalmi madárcsapat átrepülése a köves veranda fölött vagy egy halottas menet követése.

Vehetjük persze szövegstrukturáló, tehát időben kibomló „történesnek” a különböző közép-európai szerzők (Franz Kafka, Bohumil Hrabal, Danilo Kiš, Mirko Kováč, Esterházy Péter, Nádas Péter) megjelenítését és szövegeiknek gyakori idézését is. Ezek a szerzők mondandóikkal ugyanis annyira beleszervesülnek *A bátyám...* nyelvi anyagába és jelentéseibe, hogy azzal/azokkal együtt szinte valóban a közép-európai írók „rossz kedvének” („splenjének”, ahogy Mohai korábbi prózakönyvének, *Az emlékezés melankóliájának* a fülszövege írja) a történetívét is kirajzolják.

Mohai V. Lajos a jelek szerint a felsoroltak tanítványának érzi, tartja magát. Pedig egyvalamiben határozottan különbözik tőlük. (S a jelen jegyzetem főleg ennek a különbözésnek a láttamozása akar lenni.) A közép-európai írók legtöbbje mintha Freud kanapéján fekvé írják műveiket: monologizálnak – monológokban (sajátjukéban vagy figuráikéban) mondják el legbensőbb titkaikat, vallanak a szellemük tudattalan aktivitásáról, s ez a tudattalan nem egy másik önálló tudattal, az *én* nem egy másik, teljes jogú *én*nel folytat cselekvő diskurzust, hanem egy elvont, „Közép-Európának” nevezett „pszichoanalitikus” homályos kérdéseire válaszolgat. Mohai V. Lajos elbeszélője viszont mindig dialogikus, kérdő és válaszoló, egyetértő és ellenkező aktivitásban áll a környezete, főleg a családjá tagjaival, de többnyire ilyen dialogikus kapcsolatban áll az idézett és megidézett szerzőkkel is. Számára az *én* mindig az *én* és a *másik én* viszonylatában, a különböző személyiségmitoszok együtthatójaként, a saját és az idegen tudat találkozási pontjában jelenik meg, s ilyen vonatkozásban olyan ma

is érvényes gondolat-rendszerekkel hozható összefüggésbe, mint Mihail Bahtyin dialógus- és Jacques Lacan diskurzus-filozófiája.

De ennek az összefüggésnek a részletes kibontása és bizonyítása már természetesen nem egy ilyen rövid jegyzet feladata.

KÉREM

Kérem, mutasd a késeket,
egészségem kísértete
egyszerűen fölém lebeg.

Kérem, fend meg a kardokat,
fogj a valóságból sokat,
annyit, ami már áldozat,

kérem, ne öld meg mind, hanem
legyen belőlük kis hárem,
hová bejársz, s mondod: Ma nem!

Kérem a jegyet, bérletet.
A holdra jegy nélkül megyek,
elvisznek a kísértetek.

Az egészség is, meg a kétség,
de közben ott a szentháromság,
az ötség, százság, az egész ég.

Kérem, számoljatok velem,
világ végén ott a perem,
de nem éles, elismerem.

SZMOGRIADÓ

37

Biztos, hogy
nem tudok
már vissza
aludni.
Nálad a
hatalom,
ne kérdezd:
Hát ez mi?

Biztos, hogy
szürkeség
ül most a
városon.
Tiéd a
hatalom,
gondolod:
Rád dobom!

Biztos, hogy
mérgező
kicsit a
levegő.
Te vagy a
hatalom,
bedőlt a
pléhtető.

Biztos, hogy
tévedés
az egész
vagy a fél.
Csapong a
hatalom,
azt hiszi,
belefér.

38 Biztos, hogy
lesz még úgy,
ahogyan
nem kéne.
Csak füst a
hatalom,
a várost
felélte.

Biztos, hogy
leégett,
beomlott
a város.
Nincs az a
hatalom,
ami nem
halált hoz.

Biztos, hogy
képzeljük
a tüzet,
a halált.
Képzelt a
hatalom,
elég jól
kitalált.

Biztos, hogy
nem biztos
most már a
valóság,
nyeli a
hatalom,
micsoda
mohóság.

Biztos, hogy
beázik
ez a vers,
beszakad.
Nincs benne
hatalom,
bedől a
pillanat.

Biztos, hogy
tűzből és
vízből is
lehet baj.
Bedől a
hatalom,
micsoda
nemes zaj.

Biztos, hogy
helyére
nem kerül
semmi jobb.
Egy másik
hatalom
szmogja már
kavarog.

HELMUT NEWTON: BIG NUDE III: HENRIETTA, 1980

Henrietta áll pucéran,
fehér háttér előtt bátran,
magassarkút visel közben,
megbámulják egyre többen.

Az alakja ezért feszes,
rajta semmi fölösleges.
Haja vállig omlik hátul,
szeme keskeny, orra tágul.

Szája nem szalad mosolyra,
a levegőt visszafojtva,
mint aki a csodát várja,
néz bele a kamerába.

Melle hegyén vízcsepp volnék,
lapos hasára potyognék,
onnan be a sűrű szőrbe,
kirándulni az erdőbe.

Sajnos keze összefogva,
épp ott, hová elindultam,
de a comb közt ott egy pamacs
kikandikál a kis pimasz.

Dús titkokról árulkodik,
szép az arca, de itt vadít,
ánizsszagot érzek nyomban,
orromat oda kell nyomjam.

Ott tartja a kezét, tudja,
el van zárva a test útja,
negyven éves fénykép ez már,
és a nő is több lehet már.

Fesztes hasa megvan-e még?
A fényképész soha nem élt.
De ez a pillanat örök,
vagy még kitart, és kiröhög.

Szürke a bőr minden pontja,
varázslatát mégis ontja,
arra bízta, hogy van élet,
mindig máshol keresgéled,

mert az tudás, az anyagban
a lélek ahogy belobban,
megízlelni mellet, hasat.
Ne változtasd el magadat!

42 SCHELLING RIKKANCSA

Itt a transzcendentális
idealizmus rendszere!
Nemegyszer harapdál is,

pedig fenomenális
a létben foglalt helyzete
itt a transzcendentális-

nak! Megérheted máris,
ha élsz vele, ha élsz vele.
Nemegyszer harapdál is,

és közben homloka világít,
míg fogdos hús keze.
Itt a transzcendentális

hol kérdez, hol csak állít,
bonyolult eleve.
Nemegyszer harapdál is,

központja a határ is,
ott lép a rend bele.
Itt a transzcendentális
nemegyszer harapdál is!

i

NÉZ

Tekintete szinte elviselhetetlen.
Egyszer lefotóztam már.
Meggörbült akkor *szemben*
a szomszéd fehérre meszelt ház.

Amit a mi házunkból nézett,
anyáék régi szobájából,
az ő szobája volt akkor éppen.
Emlékszem tavasz, vagy nyár volt.

Rég meghalt a szomszéd,
és rég nem nézünk már arra,
a házunkat is rég eladtuk.

De a tekintete, mikor engem szed szét.
Mintha örökre be lenne fagyva.
Mint az a ház, amit örökre letakartunk.

Tekintete fogva tart, egyszer már
lefotóztam. Két gyönyörű szemében
görbült meg a szomszéd fehér ház.
Ő a mi házunkból nézte.

A szobájából, ami régebben mások szobája volt.
Közben a tengerész üvöltését hallgattuk.
A kutyákat hívta. Rég nem néz már ahogy
akkor, a szomszédháza a házunkból, és elhalkult

a kutyaugatás is. Az ő tekintete nem néma, ölni tudna ma is.
Legtöbbször azzal beszél. Vádol. Nem tudom, miért.
Ilyenkor csak néz, mint egykor anya, és a szemével beszél.

Ki bántotta meg? Nem tudom. Hasonlítok rá. Vagyis
tudok úgy nézni, ahogy ő. De nem akarom az ő szemét
látni a tükörben. Magamon érezni tekintetét.

Bár elvileg mindenkinek egyértelmű, a modern nyugati kultúra sokszor mégis arra biztat, hogy hárítsuk el, vagy hagyjuk figyelmen kívül azt az alapvető igazságot, hogy korlátaink vannak, és végesek vagyunk. Senki sem kerülheti el azonban a fájdalmat, a szenvedést és a halált.¹

Emellett fontos megjegyezni, hogy a halállal szembeni magatartásról döntve egyúttal döntünk az étellel szembeni magatartásunkról is: a halál képezi annak a kérdésnek a kulcsát, hogy tulajdonképpen mi is az ember?²

A halál egyetemes voltának megállapítása

látszatra semmi újat sem mond azon túl, amit hit és teológia nélkül is már mindenki eleve tud, sőt, önállóan a bibliai szövegekben sem annyira hangsúlyos téma, mint inkább olyan előfeltétel, amelynek sötét tapasztalatánál a megváltó üzenetet hirdetik.³ Ez a tapasztalás azonban oly elemi erővel tesz tanúságot a halálnak kivételt nem tűrő uralmáról, hogy bizonyítását a teológiai megfontolás mellőzi.⁴ A kérdés ennek ellenére természetesen mindenkét egyformán foglalkoztat. Pilinszky egy 1973-as interjú tanúsága szerint szintén alapvetőnek tartotta az emberről való beszéd szempontjából: „Sokat foglalkozom a halandóság problémakörével, bár tudom, hogy ez megoldhatatlan, de csak az elérhetetlenről érdemes gondolkodni, mert az az igazán emberi.”⁵

Az élet értelmére és értelmetlenségére vonatkozó hagyományos felvetés az idővel való összefüggésében jelenik meg egy harminc évvel korábbi, 1943-ban közölt írásában, amelynek címe: *A zsebóra négyszáz esztendeje*. A szöveg szerint semmi sem emlékeztet minket jobban a múlandóságra, mint az idő és az azt mérő szerkezet, amely Pilinszky szóhasználatában maga a „zsebben hordott elmúlás”.⁶ Ha azonban valóban a tenyerünkben tartjuk az időt, akkor „miért, hogy elmúlunk, s velünk együtt ez a bűvös műszerünk is?” – teszi fel a nyugtalanító kérdést.⁷ Egy későbbi cikkében (*Az Újév küszöbén*) az idővel kapcsolatban inkább azt emeli ki, hogy az ember létmódja szerint valamiképpen mégiscsak kívül áll rajta, hiszen az öröklétbe tart: „A Föld minden évben meghal, szemünk láttára hóba-fagyba dermed pályája törvényei szerint. Persze mi is meghalunk egyszer, s akkor valóban meghalunk, de a mi végérvényes halálunk – hitünk szerint – egy valódi öröklétbe fordul át. [...] A föld haldoklása rólunk szól és nem rólunk egyszerre. A mi életmódunkhoz

Kontra Attila 45

A HALÁL TEOLÓGIAI KÉRDÉSKÖRE PILINSZKY JÁNOS PUBLICISZTIKAI ÍRÁSAIBAN

viszonyítva a tél csak viszonylagos halál, de a tavasz is csak átmeneti föltámadás. Mi valójában kívül állunk a »puszta időn«; együtt úszunk vele, de mégse egészen. Míg a mindenség a szakadatlan múlandóság jegyében él – mi halandók és halhatatlanok vagyunk.”⁸

46 Ugyanez a probléma, kissé más kontextusban merül fel az *In memoriam N. N.* című versében, amelyre érdemes külön is kitérni. Azon kevés lírai alkotása közé tartozik ugyanis, amelyre maga a költő reflektál egy későbbi prózai írásában. Angyalosi Gergely megállapítása, amely szerint „néhány cikk valósággal kitágítja, új tartalmakkal telíti azt az interpretációs burkot, amelyet egy-egy Pilinszky-műről korábban kialakítottunk”,⁹ ebben az esetben különösen igaz. Eredetileg *Emily Brontë emlékére* címmel jelent meg a költemény a Magyarok 1947. novemberi számában.¹⁰ Egy édesanyjának írt levél a megjelenés körülményeit érintő eseményeket egyszerűen úgy említi mint „Brontë-ügyet”. Tanúsága szerint Pilinszky azon gondolkozott, hogy elküldje-e egyik aktuális, Rómában írt versét, a *Piéta* címűt a Vigília számára, s utalt a korábbi esetre, amikor egy alkalommal nem közölték írását: „Emlékszel még a Brontë-ügyre? Sík vallási szempontból kifogásolta, s Rónaynak is volt egynéhány kifogása ellene.¹¹ Nem csoda hát, ha bizonyos félelmeim vannak!”¹² Valószínűleg a vers utolsó két sora („ha öröklétre születünk / mért halunk meg hiába?”)¹³ miatt merülhettek fel kifogások a szerkesztők részéről. A lelkiismeret a későbbiekben azonban már nemcsak a halogatott s végül ténylegesen postázatlanul maradt küldemény miatt gyötörte, hanem e befejező két sor tartalmi érvénye miatt is. *Levél az unalomról* című 1964-es cikkében a következőket írja: „Vállalhatom-e még ezeket a sorokat, vagy meg kellene tagadnom őket? Szeretném hinni, hogy nem. Nyomasztó, gyötörő lelkiállapot kényszerítette akkoriban versembe e kérdést. Mert van, amikor az őszinteség a kétségbeesett lélek maradék ereje. Szeretném hinni hát, hogy másokban is inkább lesz e két sorom a szolidaritás, az együtt szenvedés, mintsem a reménytelenség dokumentuma.”¹⁴

Ha az idézetben szereplő „együttszenvedés” mentén fűzzük tovább a gondolatmenetet, érdemes két írást említenünk, amelyek ezzel a kérdéskörrel kapcsolatosak. Az első *Simone Weil a szerencsétlenségről és istenszeretetről* címmel jelent meg. A Pilinszky által szívesen használt kifejezés, amelyet legtöbbször „részvét”-nek fordít, nem szerepel ugyan benne, de máshol egyértelműsíti weili eredetét.¹⁵ Tulajdonképpen nem csinált itt mást, mint rövid bevezető után kiemelt az általa fordított szövegből néhány fontosnak ítélt passzust, s az egymást rendszertelen módon követő gondolatok közül csak egyetlenegyhez fűzött – talán épp félreérthetősége miatt – rövid kiegészítést. Weil Krisztus halálát a közönséges bűnözőkéhez hasonlítja, Pilinszky pedig a közléskor szükségét érezte annak, hogy ezt megmagyarázza: „E meghökkentően végletes fogalmazással Simone Weil lényegében azt akarja

érzékeltetni, hogy Jézus valóban a leggyötremesebb, legmegalázóbb halált szenvedte el, ami feneketlen kiközösítettségében semmiben sem különbözött egy közönséges bűnöző halálától.¹⁶ A szenvedés ezen végső és egyetemes formájával, vagyis a halálban való elhagyatottsággal az idézett Weil-szöveg aztán később is foglalkozik: „Ahogy a szerencsétlenül meg- 47
reked a kérdés, s szakadatlanul kiáltja: »Miért? Miért? Miért?« Maga Krisztus is feltette: »Miért hagytál el engem?«¹⁷

A másik cikk (*Magány, magányosan, egyedül*) egyik szakasza meglepő hasonlóságot mutat az előzővel: „Félelmetes állapot a magány. Jézus legelkeseredettebb szavait is ez váltja ki, az elhagyatottság. »Uram, Uram, miért hagytál el engem!?!« – ezzel a kiáltással élte át talán a legmélyebben az emberi természet fájdalját és veszélyeit. Nem ismerte ugyan az unalom, a szomorúság elősivatagait, de átélte a magány legriasztóbb fájdalját, s ő, aki minden szenvedést magára vett, ezt az egyet elviselhetetlennek találta.”¹⁸ Ennek oka az, hogy a magány szülte félelem egészen más, mint amikor semlegesíthető, külső fenyegetettségéről van szó. François Varillon szerint az abszolút magány annak a lénynek a szorongása, akit nem arra teremtettek, hogy egyedül legyen, és aki ennek ellenére a halálban véglegesen egyedül marad. Ezt a magányt, ezt a szorongást nevezzük „pokol”-nak. Akárhogy is viszonyuljunk azonban a magányhoz életünk folyamán, egyfajta magányt senki sem kerülhet el: a halál magányát.¹⁹ Pilinszky szerint ennek a magáynak a megtapasztalása Jézus esetében az egyik fő bizonyosság arra, hogy emberré lett: „Érzésed, hogy egyedül vagy, bizonyosság arra, hogy emberré lettél. [...] Az, amit mi keresztnék hívunk, az agónia elhagyatottsága csak ezután következik” – írja.²⁰

Érdemes kicsit elidőzni a Varillon által használt „pokol” szónál, az *Apostoli hitvallás* ugyanis ténylegesen azt állítja, hogy Krisztus „alászállt a poklokra”. Ez azonban teológiaiilag mást jelent, mint a kárhozat állapot, amelyet általában úgy szoktunk mondani, hogy a kárhozott a pokolra kerül. A szóhasználat azonos, mégis megkülönböztetést kell tennünk, mivel mélységes logikával és főbenjáró igazság kifejezésével állunk szemben. A többes számban szereplő „poklok” a héber *shéol* fordítása, amely a görög *Hadész* (pontosabban *Aidész*) megfelelője. A zsidók sok más néphez hasonlóan úgy képzeltek el a túlvilági életet, mint a létezés árnyát, amely közelebb áll a semmihez, mint a létezéshez.²¹ Krisztus nélkül a világon csak egyetlen pokol létezne: annak a véges lénynek a halála, aki be van zárva a halandóság körébe. Ha létezik „második halál”²² – következtet Varillon, amely az elsőtől elválasztható, s amelyet pokolnak (kárhozatnak) nevezünk, csak azért lehetséges, mert Krisztus halálával megtörte a halál uralmát.²³ Halála alámerülés a világ szívébe, hogy a kovászhoz hasonlóan megkelessze az „emberiség

tésztáját”.²⁴ A poklok többé tehát azért nem a „pokol”, és azért szerepelhet a bibliai kifejezőmódok között kétféle halál, mert Krisztus alá szállt a poklokra.²⁵ A jezsuita teológus gondolatának konkrét párhuzama van Pilinszky

48 *Levél a görögöl* című írásában, melynek háttérében szintén a szó kétféle értelmének megkülönböztetése áll: „A Jézus pörét követő igazságszolgáltatás után beálló Csend. Az ítélezők zsvajva után a pokol csendje? Igen, az is. A pokol békéje és csendje. Az a végső csend, amiben még az angyalok is leborulnak. Megnevezhetetlen csend, amit alázatában még a Fiúisten se tudott megnevezni. Igen: az Atya csendje.”²⁶

Az idézett szövegekben látható, hogy a szenvedéstörténet Pilinszky-féle olvasata kidomborít egyfajta jelentéstöbbletet, melynek értelmében a *passio* egyszersmind *compassio* is. „A szenvedés csöndje nem csupán türelemből fakad, hanem abból, hogy az együtt-szenvedés: szolgálat.”²⁷ A passió keresztet megelőző csöndjéből az is nyilvánvaló, hogy Isten megváltó műve nem a *mysterium iniquitatis*²⁸ magyarázatára, hanem annak leküzdésére irányul.²⁹

A katolikus dogmatika témánkhoz kapcsolódó második tétele szerint a halál után már nincs helye az álláspont lényeges megváltoztatásának a végcél tekintetében, hiszen véget ér zárandokállapotunk, vele együtt pedig a próbaidő és az érdemszerzés lehetősége.³⁰ A világban-lét korlátozott voltának a halál a legerősebb, végleges és minden egyéb korlátozottságot fölerősítő mozzanata. A tény, hogy a fizikai halál végérvényesíti az életet, mindenki számára felvethet néhány kérdést, amelyek inkább filozófiaiak, de írásainak tanúsága szerint Pilinszkyt mindig is komolyan foglalkoztatták.

Samuel Beckett *Elesettek* című hangjátékáról szóló ismertetésében a következőket írja: „Hogy meghalunk, hogy van halál, azt véglegesen mindig csak másokról tudjuk meg – miközben a mi életünk akár vakon és bénán is, de egyre csak tovább tart... Ez a mi rettenetes »öröklétünk«. Agóniára vagyunk ítélve, anélkül hogy a halál nagyszerű fölmentését valaha is tudomásul vehetnénk, valaha is megtapasztalhatnánk...”³¹ Elismerően nyilatkozik ugyan a szóban forgó darabról, azt mégis Beckett „szemére veti”, hogy megáll az érzéki határán. A misztikusok sajátos tapasztalatával állítja szembe ezt a magatartásformát, akik szintén különválasztották ugyan a halált a testi halódás valóságától, de végül azt a hiányzó lépést is megtették, amelyet Beckett szorint elmulasztott. A misztikusok tanúságtételének fényében ugyanis: „Az agónia: a testé. A halál: valójában a lélek birodalma. És ez utóbbi messzemesse túlnő az időbeliség határán.”³²

Három év elteltével már valamivel szigorúbb Beckett megítélésének kérdésében: „...épp napjainkban látjuk, hogy a művészet egyik legfőbb feladatául tűzte ki a nyomorúság után a csúfság meghonosítását. Gondoljunk Beckettre, ha másra nem.”³³ Látszik azonban, hogy az alapprobléma nem

hagyja nyugodni, hiszen ez alkalommal is tovább elmélkedik róla: „Tudva, nem tudva, a halál irgalmából, s talán egyetlen irgalmából Istennel való találkozásunk idejét nem bontjuk le a »vegytiszta« idő elviselhetetlen tortúrájára.”³⁴ Néhány hónappal ezután pedig szinte már egy kidolgozott filozófiai tétel bizonyosságának tudatával szólal meg: „Számomra az élet nem jelent »fejlődési görbét«, mely a gyerekekkel indul, majd a csúcára érve az öregkorral halálba hanyatlik. [...] Se Isten, se az apostol, se a hívek, se a növény, se az állatvilág – egyedül az ember él örökös belső zavarban, tanácstalanságban, a beteljesülés reményének és a megsemmisülés fenyegetésének kettős hivatásában.”³⁵

A közfelfogás éles különbséget tesz a hirtelen és szerencsétlen pusztulás, illetve a természetes felőrlődés között. Pilinszky az életnek azzal a vulgáris felfogásával helyezkedik itt szembe, amely e különbségtétel mögött húzódik, s amely szerint a létteljesség eléréséhez normálisan vagy átlagosan kimért időre van szükségünk. Ez a „különbségekben kronologikus szemlélet” – ahogyan Pilinszky nevezi – elmentmond az ember legelemibb, örök szituációjából eredő lényegének. Ennek ellenére bizonyos esetekben „persze elmondhatjuk, hogy ezt az életet csírájában vagy virágjában törte le a halál, de ez csak látszatra igaz. Valójában minden emberi élettel valami »eleve befejezetlen« ér véget, szakad meg csupán.”³⁶

Talán még érdekesebb ebben a témában egy valamivel korábban írt cikke, amelynek címe: *A jobbik lator*. A mindössze öt rövid bekezdésből álló szöveg egy hivatkozással indít: „Rilke, majd Rilke nyomán Heidegger mély és legalábbis újszerű megfogalmazását adták az egyéni halál jelentésének. Mert más a »halál« és más az én »saját halál«-om. A halál általános gondolata bármennyire is bizonyos, mégse bénít meg, mivel mérföldek választják el a valódi haláltól, saját halálom bizonyosságától.”³⁷ Pilinszky aztán ugyanezt a sémát alkalmazza a hit vonatkozásában, megkülönböztetve a „hit” fölismerését attól, amit az „én hitem” megvallásának nevezünk. Más jelent ugyanis szerinte a Jézus által használt „hit világossága” kifejezésben, illetve abban a fordulatban, mellyel a Megváltó találkozásai és gyógyító csodái alkalmával élt: „a te hited megszabadított téged”.³⁸ Ahogy a hit világossága valóságosan megfogon egy lélekben, s ezáltal ténylegesen a személy sajátjává (az „én hitem”-mé) válik, ugyanúgy lehet a halál esetében is. A Jézus jobbján függő latorban pedig „egyetlen pillanatban valósult meg az emberi lét három végletes pillanata: a halál, a szeretet és a hit élménye, s mindhárom tökéletes egységben, s tökéletesen sajátjaként már. Abban a pillanatban, amikor Jézushoz fordult, fogadta el és teljesítette be halálát.”³⁹

Tolcsvai Nagy Gábor Pilinszkyről írt monográfiájában kifejti, hogy a teológia összefoglaló név a Pilinszky-életmű értelmezésében háttérként jelöl

ki egy olyan tudományosan kidolgozott szellemtudományi területet, amelynek nem tudományos hit és hitismeret az alapja.⁴⁰ Ezt a nézőpontot szerinte elsőként épp Heidegger *Az idő fogalma* című írásának egy megállapításában jelölhetjük ki: „a teológia az emberi ittlétről szól, mint az Isten előtti
50 létről – időbeli létéről az örökkévalóságához való viszonyában. Istennek magának nincs szüksége teológiára, létezését nem a hit alapozza meg.”⁴¹ A haláltapasztalatra vonatkozó heideggeri gondolat továbbfejlesztése Karl Rahnernél pedig azt tárja fel, hogy az ember épp saját végességének gyökeres átélése által „megy túl” végességén, és transzcendens lénynek, vagyis szellemnek tapasztalja magát.⁴² „Ez a teológiai háttér így nem pusztán az irodalomtól általában függetlenül kidolgozott elmélet – írja Tolcsvai –, hanem az emberi lét megértésében és értelmezésében kikerülhetetlen transzcendencia megalapozása általában és az irodalomtörténetben.”⁴³ A lírai életműben kiemelkedő helyet elfoglaló *Harmadnapon* kötet kapcsán is feltételez egy párhuzamot, hiszen verseiben végig egy igen erős, kifejtett vagy kifejtetlen ontológiai alapozást érzékelhetünk. A *Harmadnapon* szubjektumának ontológiai alapjait is elsőként a Heidegger-féle jelenvalólét kategóriájával lehet megközelíteni.⁴⁴

Mások halálának tapasztalatából ered aztán a következő probléma: a feltétlen összetartozások világbeli megszakadása, s ezzel (látszólagos) kontingensnek bizonyulása. Amikor ugyanis azt mondjuk, hogy valakit „elvezítettünk”, kijelentésünk (a hívő ember szemszögéből) csak a következő kiegészítéssel lehet igaz: „mint társunkat ebben a világban”. Az emberek ennek ellenére általában úgy gondolják, hogy a halhatatlanság bizonytalan valami, s ez adja fő fájdalját társaink elvesztésének. A személy ugyanakkor mindig a többiek átfogó közösségében „áll fenn”, akiket pedig közelről ismer és szeret, azokkal a visszavonhatatlanság feltétlensége fűzi össze.⁴⁵ A „szerepni” így végső soron beletorkollik az „élni”-be, és Pilinszky gondolatvilágában egyértelműen azonosíthatjuk ennek példáit, még hozzá sokszor igen egyedi megvilágításban. Levezetésében például néha úgy tűnik, mintha mások halálának árnyékában az evilági létezés realitása veszítene súlyából, miközben az elhunyttal való téren és időn túli összetartozás érzete felerősödik. Néhány héttel édesanyja halála után, Németh Lászlónak írt levelében ez áll: „Nagyon tétovának érzem magamat, mint akinek kezeiből minden erő elszállott. A halál, mióta ő meghalt, vele van kibéelve, csak az élettel nem tudom, hányadán állok.”⁴⁶

Ferenczy Béni halálhíre a művész özvegyének írt levelében készleten hasonló elmélkedésre: „...ahogy az évek múlnak, több a halott, akit szeretünk és szeretünk, mint az élő. S ettől a válaszfal is egyre vékonyabb lesz közöttük és közöttünk. Ifjúságomban a világ volt – ösztöneimben – az egyetlen világ. Lassan azonban ez a világ egyre irreálisabb számomra. S ha így van:

vajon valóban elment az, aki ebből az irrealitásból kilépett? Nem tudom, világos-e, amit mondok. A halál számomra csak addig volt maradéktalan realitás, amíg maradéktalanul reálisnak éreztem a világot. Amennyit a világ évről évre veszít súlyából, úgy nőnek fel bennünk a halottak. Első időben a távolság áthidalhatatlan, de később fokról fokra megszűnik, s épp nem úgy, hogy a halottat élőnek hazudjuk, hanem épp ellenkezőleg: az áthidalhatatlan távolság sajátos törvényei szerint válik a halálból sose hitt bensőséges közelség.⁴⁷

51

Publicisztikájában két helyen jelenik meg ugyanez a gondolat kifejezett formában: *A tél küszöbén* című írásában, illetve *Ország Lili búcsúztatójában*. Az elsőben halottak napja adta az alkalmat arra, hogy a természeti létezők közül kiemelkedő emberről, az önmagát „tisza és tökéletes ellentmondásként” megvalósító létezőről épp végessége szempontjából fogalmazzon meg valami földi életére nézve lényegeset: „És nem véletlen az se, hogy az egyház épp ide, a tél küszöbére, az elmúlás kezdetére helyezte – s egymás mellé – mindenszentek és halottak napját, ünnepét. Tette ezt nyilván ama nagyszerű ellentmondás jegyében, melynek a halál csak a látszata, tartalma azonban az élet, s tegyük hozzá, a szó legigazibb, legemberibb, tehát leginkább szellemi értelmében élet. Halottaink szeretete elsőrendűen az élet iskolája. [...] Egyedül az ember függeszti szemét a mindenség lankadatlanul működő csillagaira, a távoli és nagy egészre, s azon is túlra...”⁴⁸

Ország Lili búcsúztatója tíz évvel később, 1978 novemberében jelent meg a Vigiliában, de akár az előző szöveg közvetlen folytatása is lehetne: „Hajlamosak vagyunk, óhatatlanul hajlamosak a kikerekítésre: életet és halált organikus egészként látni. De ez nincs így. [...] Drága Lili, tudtuk, hogy ki vagy, de talán nem eléggé. Mit számít? Ez a mi veszteségünk volt, és nem a tiéd. Méltó hát, hogy vesztesek módjára búcsúzzunk tőled. Szeretetünk és megrendülésünk persze most mást jelent, mint jelenthetett volna életedben. Többet jelent. Így búcsúztatunk, így ölelünk át. Missziód valójában most kezdődik. Gabriel Marcel vigasztaló ítélete szerint: »Az élők elviselhetetlenek lennének halottak nélkül«. Haláloed – ha lehet – egy még nagyobb föladatot ró rád. Segíts élni bennünket, ha másként nem, kezed halálon túli, utánozhatatlanul, egyedül a holtaknak kijáró szelíd útmutatásával: hogy lépünk be, és járjuk végig mi is azt a bizonyos labirintust, amit te megjártál, hogy egyszer mi is hasonlóak lehessünk hozzád. Ámen.”⁴⁹

A halál jelenségének objektív módon történő megközelítése után hátra van még a szubjektív oldal, vagyis konkrétan azok a szöveghelyek, ahol Pilinszky a „saját halál” megragadására tesz kísérletet. Abban a Maár Gyula által készített tévéinterjúban, melynek címe *Egyenes labirintus*, a személyes

hitére irányuló kérdés megválaszolásába belevonja a következő megjegyzést is: „A legvégén azt mondanám, hogy bízom abban, hogy meg fogok halni, mert ez idáig mindenkinek sikerült. Nem tudom elképzelni, de bízom abban, hogy nekem is sikerülni fog.”⁵⁰ Majd szintén itt, az Istenhez fűződő viszony története kapcsán elmeséli, hogyan gyónt hosszú idő után újra egy hajnalon a domonkosok templomában, valamikor a negyvenes években. Ennek a meghatározó élménynek van egy korábbi dokumentuma is a publicisztikai írások között, a „Nehéz órák” című, ahol név nélkül, egyes szám harmadik személyben beszél el ugyanezt az esetet. A megrendítő mondaton túl, amely a bűnök felsorolása után a gyóntató pap szájából elhangzik („Magát Isten nagyon szeretheti, hogy ennyit szenvedett.”), a szöveg zárata a legmegfontolandóbb: „De ennél az ígéretnél is fontosabb volt számára a találkozás azzal a nagy éjszakai folyamok édességével, csendjével és hatalmával áradó békességgel, mellyel mindannyiunk élete egybeszakad a halálban, de aminek épp nem halál, örök vigasztalás a neve.”⁵¹ A „nehéz órák” kifejezés egy jóval későbbi cikkében is szerepel, nem meglepő módon megint hasonló kontextusban: „Jellemző Jézus személytelen szava: »Elvégeztetett«. Nem azt mondja, hogy »elvégeztem«, hanem azt, hogy »elvégeztetett«. Befejtetett a megváltás műve, emberi nyelven kimondhatatlan elhagyatottságban és alázatban. S ez a »nullpont« valami módon benne van minden igaz cselekedetünkben, gondolatunkban, munkánkban, mintegy kiengesztelésül eredendő bukásunknak, személyes eltévelyedésünknek. Ez az a bizonyos »nehéz óra«, aminek átélése nélkül nincs igazi öröm, nincs igazi alkotás. [...] Az ember elkezd valamit, aztán belebukik, s ha mégis megkapja a befejezés ajándékát, az már tökéletesen ingyenes. Az ember történetének, legalábbis valódi történetének ez az alaptörvénye, alapstruktúrája. Személyes erőfeszítés, majd a holtpontra kétségbeesztő magányossága, s ha igen: a »befejtetett« vagy »elvégeztetett« kegyelmének ingyenessége.”⁵² Bármennyire általánosítónak tűnik az idézet hangvétele – hiszen személyes jellegét lát-szatra csak az adja, hogy Jézus Krisztus halálából vezeti le a minden emberre érvényes alaptörvényt –, Pilinszky valójában ez alkalommal is saját haláltapasztalatáról nyilatkozik, amely szerinte a biológiai létezés során egy művész számára az alkotómunka folyamatában válhat igazán kézzelfoghatóvá.

A halálról való elmélkedés utolsó lépéseként azt kell tehát megvizsgálni, hogy mit jelent a halál az alkotás folyamatában. Pilinszky egy 1980-as interjújában – *A költői jelenlét* címűben, amelyet Domokos Mátyás készített – a kilenc évvel korábban „külsőségekben kronologikus szemlélet”-nek nevezett lineáris életfelfogással szembenálló pozícióját árnyalja tovább: „...én úgy gondolom, hogy élet és halál egymást – egymásnak ellentmondva – feltételezik. Én azt mondtam, hogy a vers szinkronban van önmagával, de én – írása közben halott vagyok. Úgy képzelem el ezt, hogy van egy lineáris élet

– hogy miért, erre nem tudok válaszolni, s ez a lineáris élet a bölcsőtől a kopersóig tart. Ugyanakkor vertikálisan is élünk, s szerintem épp, amikor tudunk írni, akkor halottak vagyunk, csupán számomra a halál önkívületet jelent inkább, mint megsemmisülést.”⁵³

Ez az eddigiekhez képest szokatlan, új aspektus, mely az alkotófolyamat ideje alatti önkívület állapotát nevezi halálnak, más szövegekben is előfordul. Egy helyen ráadásul épp ez az elem az „evangéliumi titka” az írásnak: „A költő »menet közben« valamiképpen mindig belehal, belebukik abba, amit csinál. Furcsa módon e nélkül az átmeneti kudarc nélkül – amit írás közben az ember mindig véglegesnek érez – nincs autentikus »alkotás«. A halálnak bele kell épülnie a versbe, hogy a sorok életre kelhessenek. E nélkül a halálos kudarc nélkül a legszebb vers is műfordításnak hat, mintha valaki más élethalálát illusztrálná csupán.”⁵⁴

Pilinszky többször kifejtette, hogy szerinte a tudomány és a művészet – bár egyformán intellektuális művelet mindkettő – ellentétes irányban haladnak a megismerés folyamatában, hisz míg az előbbi a teljes bizonyosságra törekszik, addig az utóbbi újra és újra semmit se akar tudni.⁵⁵ A két megismerési mód közötti különbségtétel természetesen a halállal szembeni magatartás vonatkozásában is érvényes: „A tudomány bármit is alkot, valamiképpen – tudva, nem tudva, közvetve vagy közvetlenül – a halált kívánja legyőzni. Csakhogy térben és időben legyőzni a halált, s örökké élni: még nehezebb volna, még képtelenebb, mint eltűnni a megsemmisülést. Ezzel szemben a művészet kisigényű. Nem a halált kívánja eltörölni, csupán megpróbál segíteni meghalni. A halál ugyanis nem a tér és idő büntetése, hanem a térbe és időbe ágyazott világ irgalma. A művészet, s mindenképp a vallás mélységesen tudja ezt, s ezzel együtt azt is, hogy a halál legyőzését nem a halál eltörlése, hanem – a léttel kongeniális összhangban – épp a halál elfogadása jelenti.”⁵⁶ A művész legfőbb feladata tehát a semmit-tudásra való törekvés, melynek végeredményeként képessé válik megismételni azt a monológot, amelyet egy csecsemő folytat a létezés egészével, s amely némasága és kimondhatatlansága által a világ szüntelen keletkezésével érintkezik.⁵⁷ Az alkotó bukása – amely a művészetben a realizálhatatlan halál megfelelője – be kell, hogy épüljön művébe, anélkül, hogy keze nyoma eltűnne a megfogalmazott szövegről. Ez a kegyelmi pillanat aztán olyan előre-hátra ható minőségi változást idéz elő a műben, hogy az tulajdonképpen önmagát kezdi írni.⁵⁸ A „művész halála” formálisan a „meghalás művészete” fordítottja, tartalmilag azonban több ponton egybeesnek. Ennek megtapasztalására rímelnék az 1973-ban megjelent *Egy lírikus naplójából* sorai is: „A tengerbe vissza-visszatérő vizek: »belehalnak« a tengerbe. Valójában azonban nem szűnnek meg – csupán hazatalálnak. E »paradoxon«

talán legszebb és legmegvilágítóbb képe, hasonlata a halálnak. [...] A halál valójában nem is létezik, legalábbis az a halál nem, amit kívülről »megfigyelhetünk«. Élni kell ahhoz, hogy a halált tudomásul vehessük. A fizikai halált valójában nincs módunkban megismerni.”⁵⁹ A szöveg később így foly-

54 tatódik: „Pontosabban: a fizikai halál nem azonos a valódi halállal.

Úgy érzem, mindannyiszor meghalunk, amikor valóban élünk: amikor »belehalunk« egy fölismerés, egy igazság, egy öröm vagy akár egy bánat átélésébe. Amikor megfelelkezünk önmagunkról, s mégis végtelenszer megsokszorozva visszakapjuk önmagunkat. Röviden: amikor visszatalálunk az atyai házba, a realitás tengerébe.”⁶⁰

Karl Rahner, a II. Vatikáni Zsinat egyik vezető teológusa fogalmazott meg a Pilinszky-cikkben szereplő gondolatokhoz hasonló következtetéseket. Rahner olyan önbeteljesítésnek tartja a halált, amely a személy tette által, mintegy belülről történik. A halál valójában kettős történés: tett és szenvedés egyszerre. A biológiai élet megszakításán túl, amely az ember egészét érintő rombolás, a halál egyben esemény is: az élet eredményét megőrző kibontakozás, személyünk totális birtokbavétele, önmagunk kimunkálása és szabadon kialakított személyi valóságunk teljessége.⁶¹ Még ennél is szembe-tűnőbb azonban a Pilinszky-cikkek egyes szöveghelyeinek François Varillon gondolkodásával való párhuzamossága. Varillon az „átalakulás” fogalmát veszi alapul a halál misztériumának megvilágításához. Az isteni éltre való átmenet (vagy átvitel) nem a halál után következik be szerinte, hanem egész éltünk folyamán tart, mivel az áldozat mindig halállal és újjászületéssel – vagyis feltámadással – jár. Döntéseinknek éppen ezért van egy húsvéti struktúrája. Minden egyes humanizáló döntés, amelynek folytán valamiképpen meghalunk önzésünknek, egy lépés az isteni élet felé. Minden egyes részleges halál újjászületés. Ebből az következik, hogy az örök élet nem csupán eljövendő élet, hanem máris itt van: a „mennybe megyünk” minden egyes humanizáló döntésünkkel.⁶²

Mártonffy Marcell meglátása szerint korántsem bizonyos, hogy a lírai szövegeket fókuszába állító, valamint az esszéket a líra mércéjével mérő kritika minden tekintetben igazságosan jár el akkor, amikor Pilinszky publicisztikai írásait elsősorban „a dogmatikához való erőteljesebb ragaszkodás” példának tekinti, vagy éppenséggel elutasítja; amikor figyelmen kívül hagyja azt a bennük rejlő küzdelmet, amelyet a szerző a kereszténység hiteles beszédéért folytat.⁶³ Láthatjuk például, hogy cikkei között 1943-tól haláláig rendkívül gyakoriak azok a szövegek, amelyek oly módon érintik vagy helyezik középpontba a halál és az örök élet kérdéseit, hogy bár együtt olvashatók bizonyos teológiai modellekkel, egyedi karakterük vitathatatlan. Ennek a két témának az összekapcsolása pedig mindenekelőtt azt fejezi ki, hogy a Krisztussal való szenvedés szükségszerűen a feltámadás reményében való

osztozást is jelenti. Ha ugyanis a halál lényege szerint kommunikációra való képtelenséget jelent, akkor a kommúnióhoz vezető mozgás egyszersmind a valódi élet mozgása, és a halál-folyamatban végül az élet tulajdonképpeni folyamata fog lejátszódni.⁶⁴

- ¹ Vö. MARTIN, James, SJ, *Jezsuita spiritualitás*, ford. Görfölv Tibor, Ursus Libris, Bp., 2013, 210-211.
- ² Vö. RATZINGER, Joseph, *Végidő. A halál és örök élet kérdései*, ford. Török Csaba, Jel, Bp., 2017, 87.
- ³ Vö. NOCKE, Franz-Josef, *Eszkatológia = A dogmatika kézikönyve*, II. kötet, szerk. SCHNEIDER, Theodor, ford. Válóczy József, Vigilia, Bp., 1997, 470-471.
- ⁴ Vö. SCHÜTZ Antal, *Dogmatika*, II. kötet, Szent István, Bp., 1937, 647.
- ⁵ SZUTRÉLY Péter – TÖRÖK Gábor, *Az ember itt*, 1973. január 22., = P. J. *összegyűjtött művei. Beszélgetések*, szerk., jegyz., mutatók, utószó HAFNER Zoltán, Századvég, Bp., 1994, 125.
- ⁶ PILINSZKY János, *A zsebóra négyszáz esztendeje*, Élet, 1943. január 31. = P. J., *Publicisztikai írások*, szerk., jegyz., mutatók, utószó HAFNER Zoltán, Osiris, Bp., 1999, 32.
- ⁷ Uo. 33.
- ⁸ PILINSZKY János, *Az újév küszöbén*, Új Ember, 1973. december 30. = P. J., *Publicisztikai írások*, 709.
- ⁹ ANGALOSI Gergely, *Pilinszky találkozásai = Senkiföldjén. In memoriam Pilinszky János*, szerk. HAFNER Zoltán Nap, Bp., 2000, 254.
- ¹⁰ Vö. PILINSZKY János *összegyűjtött levelei*, szerk., jegyz., mutatók, utószó HAFNER Zoltán, Osiris, Bp., 1997, 505. (42. levél 3. jegyzete)
- ¹¹ Sík Sándor (1889-1963) és Rónay György (1913-1978) voltak a Vigilia akkori szerkesztői.
- ¹² PILINSZKY János, *Pilinszky Jánosnénak*, Róma, 1948. január 18. = P. J. *összegyűjtött levelei*, 40.
- ¹³ PILINSZKY János, *In memoriam N. N.*, Magyarok, 1947. augusztus = P. J. *összes versei*, Osiris, Bp., 2001, 34.
- ¹⁴ PILINSZKY János, *Levél az unalomról*, Új Ember, 1964. június 7. = P. J., *Publicisztikai írások*, 362.
- ¹⁵ „Ezt a szót a francia *compassion* szóból fordítottam, ami együttszenvédést, együttérzést jelent. Én a magyar részvét szóban talán valamivel több tárgyilagosságot érzek, mint a francia *compassion*-ban, de ugyanakkor több aktivitást is.” MEZEI András, *Miért nem szereti a büszkeséget?*, 1977. április = P. J., *Beszélgetések*, 159.
- ¹⁶ PILINSZKY János, *Simone Weil a szerencsétlenségről és istenszeretetről*, Vigilia, 1965. december = P. J., *Publicisztikai írások*, 442.
- ¹⁷ WEIL, Simone, *Szerencsétlenség és istenszeretet*, vál., ford., jegyz., előszó Bende József, Vigilia, Bp., 1998, 40.
- ¹⁸ PILINSZKY János, *Magány, magányosan, egyedül*, Új Ember, 1962. május 6. = P. J., *Publicisztikai írások*, 231.
- ¹⁹ Vö. VARILLON, François, SJ, *A hit öröme az élet öröme*, ford. Kaposiné Eckhardt Ilona, Márton Áron Kiadó, Bp., 2001, 187.
- ²⁰ PILINSZKY János, *Az Olajfák hegyén*, Új Ember, 1973. április 22. = P. J., *Publicisztikai írások*, 698.
- ²¹ A *shéol*-ba való leszállás feledésbe és kapcsolatnélküliségbe merülést jelent (vö. Zsolt 88), elszakítottágot Istentől és az élők közösségétől. Vö. NOCKE, i. m. 444.
- ²² A jánosi irodalomban az első halál a bűnnel való szakítást jelenti, melyet a lelki feltámadás követ. Evangéliumában így szól Jézus: „Aki hallja szavamat, és hisz annak, aki küldött, az örökké él, nem esik ítélet alá, hanem már át is ment a halálból az életre.” (Jn 5,24) A *Jelenések könyve* ennek fényében állítja, hogy a biológiai halálon kívül egyesekre vár még egy halál. (vö. Jel 20,14-15) Vagy az elsőt választja valaki földi halála előtt, s akkor nem lesz része a második halálban, vagy elutasítja az elsőt, s akkor földi halála után sorsa a második, az örök halál lesz. Vö. BARSI Balázs OFM, *Neked adom az élet koronáját*, Sümeg, 2005, 57.

²³ A halál megszűnik Istentől elhagyott árnyékországnak és az irgalmat nem ismerő Istentől való távolság vidékének lenni. Krisztusban maga Isten lépett be a halál birodalmába, és a kommunikációmentesség terét önnön jelenléte terévé tette. Ez nem a halál megdicsőítése, hanem hatalmának Krisztus általi megtörése, uralmának tulajdonképpeni eltörlése. Vö. RATZINGER, i. m. 107.

²⁴ Vö. BOULAD, Henri, SJ, *A halálban ugyanis megszületünk*, ford. Kiss Gabriella, Jezsuita, Bp., 2017, 187.

²⁵ Vö. VARILLON, i. m. 185.

²⁶ PILINSZKY János, *Levél a görgről*, Új Ember, 1979. június 24. = P. J., *Publicisztikai írások*, 786.

²⁷ MÁRTONFFY Marcell, *A vádirat megsemmisítése. A bibliai kommunikáció kérdéséhez* = M. M., *Folyamatos kezdet*, Jelenkor, Pécs, 1999, 72.

²⁸ a bűn titka

²⁹ Vö. uo.

³⁰ SCHÜTZ, i. m. 649.

³¹ PILINSZKY János, *Samuel Beckett*, Új Ember, 1968. február 11. = P. J., *Publicisztikai írások*, 540.

³² Uo.

³³ PILINSZKY János, *Néhány szóban*, Új Ember, 1971. április 4. = P. J., *Publicisztikai írások*, 645.

³⁴ Uo. 644.

³⁵ PILINSZKY János, *Néhány szóban*, Új Ember, 1971. július 27. = P. J., *Publicisztikai írások*, 649.

³⁶ Uo.

³⁷ PILINSZKY János, *A jobbik lator*, Új Ember, 1967. március 26. = P. J., *Publicisztikai írások*, 508.

³⁸ Vö. Mt 9,22; Mk 5,34; 10,52; Lk 7,50; 8,48; 17,19; 18,42.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Vö. TOLCSVAI NAGY Gábor, *Pilinszky János*, Kalligram, Pozsony, 2002, 23.

⁴¹ HEIDEGGER, Martin, *Az idő fogalma*, ford. Fehér M. István, Kossuth, Bp., 1992, 28.

⁴² Vö. RAHNER, Karl, *A hit alapjai. Bevezetés a kereszténység fogalmába*, ford. Endreffy Zoltán, Agapé, Szeged, 1998, 40.

⁴³ TOLCSVAI NAGY, i. m. 23.

⁴⁴ Vö. Uo. 52-53.

⁴⁵ Vö. SZOMBATH, *A feltétlen és a véges. A szabadság metafizikai rendszerének alapvonalai*, Kairosz, Bp., 2009, 331-332.

⁴⁶ PILINSZKY János, *Németh Lászlónak*, Budapest, 1959. március = P. J. *összegyűjtött levelei*, 84.

⁴⁷ PILINSZKY János, *Ferenczy Béninének*, Ohain, 1967. július 4. = P. J. *összegyűjtött levelei*, 192-193.

⁴⁸ PILINSZKY János, *A tél küszöbén*, Új Ember, 1968. november 17. = P. J., *Publicisztikai írások*, 573.

⁴⁹ PILINSZKY János, *Ország Lili búcsúztatója*, Vigilia, 1978. november = P. J., *Publicisztikai írások*, 780.

⁵⁰ MAÁR Gyula, *Egyenes labirintus. Pilinszky-portré a televízióban*, 1978. október 16. = P. J., *Beszélgetések*, 174-175.

⁵¹ PILINSZKY János, *„Nehéz órák”*, Új Ember, 1961. február 26. = P. J., *Publicisztikai írások*, 155.

⁵² PILINSZKY János, *Egy lírikus naplójából*, Új Ember, 1972. február 27. = P. J., *Publicisztikai írások*, 672.

⁵³ DOMOKOS Mátyás, *A költői jelenlét*, 1980. július = P. J., *Beszélgetések*, 247.

⁵⁴ PILINSZKY János, *Egy lírikus naplójából*, Új Ember, 1971. január 17. = P. J., *Publicisztikai írások*, 639.

⁵⁵ Vö. PILINSZKY, *Beszélgetések*, 172.

⁵⁶ PILINSZKY János, *Néhány szóban*, Új Ember, 1971. február 14. = P. J., *Publicisztikai írások*, 642.

⁵⁷ *A gyerekkor fái* című írás foglalkozik például bővebben ezzel a kérdéssel. Vö. PILINSZKY János, *A gyerekkor fái*, Új Ember, 1971. augusztus 11. = P. J., *Publicisztikai írások*, 727.

⁵⁸ Vö. PILINSZKY János, *Egy lírikus naplójából*, Új Ember, 1976. augusztus 1. = P. J., *Publicisztikai írások*, 754.

⁵⁹ PILINSZKY János, *Egy lírikus naplójából*, Új Ember, 1973. február 25. = P. J., *Publicisztikai írások*, 694.

⁶⁰ Uo. 694-695.

⁶¹ Vö. RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert, *Teológiai kissoztár*, ford. Endreffy Zoltán, Szent István Társulat, Bp., 1980, 250-251.

⁶² Vö. VARILLON, i. m. 40-45.

⁶³ Vö. MÁRTONFFY Marcell, *Szemlélődés, történelem, szolidaritás. Pilinszky esszéi és a teológiai hagyomány = Útjaidon. Ünnepi kötet Jelenits István 70. születésnapjára*, szerk. BAZSÁNYI Sándor et al., Magyar Piarista Rendtartomány – Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK – Új Ember Kiadó, Bp., 2002, 294-295.

⁶⁴ Vö. RATZINGER, i. m. 112.

A tornasorban, tizennégy évesen, szégyenszemre csak a negyedik voltam. Megelőzött Benis, aki később első osztályú kézilabda kapus lett, a már akkor vizilabdázó Gyárfás és Krucsó. Krucsó, angol órán viccből Cruchiot, ráadásul

58 Tárnok Attila

A TORNASORBAN

lány volt és Borbála. Kit hívtak a hetvenes években Borbálának? Talán az egész gimnáziumban nem volt még egy Borbála. Mentségemre szól, hogy Krucsó Borbála kosárlab-

dázott, és leányneve ellenére senki nem tekintette őt nőnek. Beesett, lapos langaléta volt, nem rendelkezett nemi értékkel.

Talán a legelső tanítási nap lehetett, mert még nem ismertük egymást. Az is különös, hogy együtt tornáztunk a lányokkal, vagy még inkább az, hogy a második évtől miért nem. Mert hogy külön öltözőben vetkőzünk, az rendben, de miért kellett külön foglalkozást tartani a hat fiúnak és a harminc lánynak? A foglalkozás színtere jó időben ugyanúgy az iskolaudvar volt a lányok és a fiúk számára egyaránt, de két szaktanár ugráltatta a gyerekeket az udvar két félreeső részén. Ám elsőben még mindenki együtt tornázott. Első órán, talán az első napon, hisz még alig ismertünk valakit az osztálytársak közül, az alaki tornasort gyakoroltuk, mintha ennek valami jelentősége lett volna.

A nagyságrend viszonylag hamar kialakult, méregettük magunkat egymáshoz, ha kellett egy harmadik ítélkezett vagy Szábár tanár úr mondta meg, ki kivel cseréljen helyet. A probléma az egyenes vonalból, a testtartásból, az állandó fészkelődésből fakadt. Szábár tanár úr eleinte türelmesen, aztán egyre ingerültebben fújta a sípjába.

– Honnan jöttetek maguk? Soha nem álltak még tornasorban?

Volt, aki előrehajolt, volt, aki dülöngélt, más valaki féloldalt állt, volt, aki nem húzta ki magát. És a sor görbére sikeredett.

– Maga ott, kislány, húzza már be a fenekét! – mennydörgött a tanár úr. Amire persze mindenki önkéntelenül homorított, hogy megnézze magának, ki nem húzta be a fenekét. Amikor kezdett végtelennek tűnni az alakzat kialakítására fordított idő, az egyik stréber lány, Pálfi Gyöngyi rászólt a többiekre:

– Álljatok már egyenesen! Egész nap ezt akarjátok gyakorolni?

Ez a megjegyzés azonnali megvetést váltott ki az osztályból. A Füsti jelentkezett, hogy szeretné megerősíteni a cipőfűzőjét. A mozzanat természetesen mindenkit arra készítetett, hogy előrehajolva ellenőrizze, rendben lesz-e a cipőkötés.

Kamaszok voltunk, néhányan nyúlánkak, lezserül álltunk. Amikor Szábár tanár úr kiadta az utasítást: Pihenj!, az osztály testtartása semmit sem változott.

– Osztály vigyázz! – harsogta aztán. Megrökönyödve látta, hogy a két testtartás között nincs észlelhető különbség.

– Maguk nem tudják, mi a különbség a Vigyázz! és a Pihenj! között? Honnan szalajtották magukat? Legalább maguk, fiúk. Hogy lesz így magukból katona?

Király Jani a sor közepéről feddőleg fordult a tőle balra álló nagyobb fiúkhöz:

– Fiúk, szedjétek már össze magatokat! Estig itt fogunk állni.

– Az nem lehet. A következő óra orosz – mondta egy cserfes női hang.

De ezt a Király Janit is meg kellett bámulni. Ki ez? Még egy stréber? Az arckifejezéséből valahogy azt olvastuk ki, hogy az egész gyakorlat egy vicc, és csak azért szól ránk, hogy Pálfi Gyöngyit kifigurázza.

A sorból kilépve és félig az egész osztály felé fordulva, most a Buda Csaba gondolta fontosnak, hogy kioktasson bennünket: – Ez nem igaz, apám – mondta egyes számban, de mindenkihez intézve a megjegyzést. – Nem akartok inkább focizni?

– Állj már vissza a sorba! – torkolta le őt az egyik lány.

– Köszönöm, de én adom a parancsokat – mondta a tanár úr és erélyesen a sípjába fújta: – Osztály vigyázz!

Semmi sem történt.

Füsti újra jelentkezett, hogy kikötődött a cipőfűzője.

– Mitől kötődött ki? El se mozdultál a helyedről? – méltatlanodott a stréber lány.

– Gyerekek! Csináljunk már valamit – mondta Király Jani, tartva magát a szerepéhez, de most már nyilvánvaló ironikus modorban. Szerepet játszik.

– Arra emlékeztek, amikor a Szábár a sípjába fújva igyekezett elkergetni a verébet a pálya sarkából? Mintha a veréb számára is utasítással érne fel a síp hangja. Ennyi erővel dobbanthatott volna, vagy rákiált. Mindenesetre a veréb tovább sütkérezett a betonon.

– Ki következik? – kérdezte Borzák.

A Somos felállt: – Ne haragudjatok, nem hoztam fényképeket. Olyan kutyafuttában jöttem el otthonról reggel és nap közben sem volt időm hazamenni értük. Mivel is kezdjem? Solymáron lakunk, van két kamasz fiam. Reklámfilmekhez forgalmazunk technikai eszközöket. Mára ez gyakorlatilag magánvállalkozás lett, a korábbi társak mind kiléptek.

– Hova kerültél érettségi után? – veti fel Dunai Magdi. – Úgy emlékszem nem is jelentkezted továbbtanulni.

Fülledt júniusi délután. Poharazgatunk. A Gyárfás már eltört egy széket. Hányszor mondjam, hogy ne billegj a székkal, fiam, mondhatná öreg

osztályfőnökünk, akinek a nevére sem emlékszem, de ő nincs velünk. Az összejövetel kizárólag tanulói szervezés, senki nem tartotta fontosnak meghívni az egykori tanárokat.

– Én Faluditól szeretnék bocsánatot kérni – mondja Borzák, aki éppen kezeli a projektort. A vetítővászonon megjelenik egy ellenőrzőben rögzített intő beszkenelt képe. Tisztelt Szülők, fiuk a Faludi édesapjának elhunytán élcelődött. Ez ízetlen tréfa, ezért megintem. Borzák most mindenki előtt bocsánatot szeretne kérni. Faludi az egészre nem emlékszik. Ő az egyetlen közülünk, aki fiatalosan lezser. Strandpapucsban jött, késve, bermudában. Mindenki más feszeng, módjával kiöltözött.

Ülünk a hosszú asztalnál, és én már nem figyelek senkire, mert fejben állok a tornasorban, és kuncogok magamban, milyen ostoba ez a Szábar. Ostoba, mert fontos neki a tornasor. Mi csak állunk, a verebek röpködnek, fészkelődnek a udvar homokjában, sütkéreznek a betonon. Igazából senkit nem érdekel a másik, most aztán, hogy mindenki niemand maradt, még kevésbé, de akkor ott, a tornasorban, még mindezt nem tudhattuk. Még élhetett volna bennünk a remény, hogy nem így lesz. Hogy a közömbösség csak látszat. Hogy akár valamelyik lány még a szerelmünk lehet majd. Hogy ez a rapport csak vicc. Hogy valamiképpen ki lehet nőni ezt a tornasort. S aztán egy sokkal szigorúbb, sokkal kegyetlenebb alaki sor majd évekkel később a fiúkból kiöli a kamaszt. De ki gondolt ekkor még a kaposvári laktanyára, ahol egy 'bajtársunk' meghal éleslövészetben. És hol lesz akkor már a tornasor emléke. Minek ezzel az egésszel foglalkozni.

Szó nélkül távoznom kellett volna. Hiszen semmi közöm már a többiekhez. De viselkedni kell, mert ha felállok és elmegyek, megszólhatnak. Ücsörgök hát tovább tétlenül, közömbösen a sorban, az asztal alatt a telefonomat babrálom, lopva, mintha tanórán ülnék. És ekkor sms-t kapok a sógoromtól: a nővéremet baleset érte. Az intenzív osztályra került. Szüleink rég elhunytak, Eszter az utolsó rokonom.

– Bandi, te jössz – hallom több felől.

Fel kell állnom, a sorból ki kell lépnem, mert rájövök, hogy én vagyok a következő.

Péter nem volt egy kifejezetten magas fiú. Alacsony volt. Fess sem volt, inkább olyan átlagos.

Péter élete maga volt a megtestesült búbánat, mígnem egy napon olyat festett, ami az anyjának is tetszett. Sőt. A minden vasárnap, még téli vasárnapokon is lecsót főző szomszéd Etelka néni is összecsapta tenyerét, lehet még ciccentett is egyet a nyelvével, mikor meglátta.

Etelka néni, aki minden felmosás után szárazra törli a gangot.

Péternek persze ez nem volt elég. Kellott, hogy a nép is szeresse a piktúrát, így hát közszemlére tette. „Micsoda vonalak!”, „Micsoda kompozíció!”, „Micsoda árnyak, színek, vibrálás!”. „Ekkora szart még sosem láttam!” – és ekkor Péter már tudta, nagy szarba tenyerelt. Őstehetség, nem vitás.

Vége az Excel tábláknak, anya főztjének, Marika néni törölgetésének és a gangnak, belőle művész lett, ez tény.

Kisvártatva meg is érkezett az első érdeklődő, kritikus, galériatulajdonos, filantrópfelfedező, istennyila.

Péter, te tehetség vagy. Péter, a mázolimányok nyolcvan százaléka a közeledbe sem ér, Péter. Többször is kimondta egy mondatban a nevét, nyomatékosítva, hogy ez most pizszok komoly.

Péter megnyitója egy izzasztó nyári napon volt, csatagos nép lepte el a flancos galériát. Forgolódtak, mormogtak, öblögették a mentes vizet a szájukban és bólogattak. Kasszasiker ez, nincs mese.

Péter, jó lesz ez, Péter – mondta filantróp minden istennyila és betes-sékelt a hátsó szobába. Eladtuk a nagy részét – tette hozzá, majd horkantott egy nagyot, nem tudni miért.

Péter tolla csak úgy sercegett a papíron, mikor aláírta a szerződést. Elképesztő summa, 2 százalék várt rá. Péter, fél év múlva kapod meg, Péter, így megy ez, tudod, hogy van ez – mondta istennyila, majd kezét ráztak, Péter pedig erős késztetést érzett arra, hogy elővegye Etelka néni csomagolt lecsóját, és ott helyben falatozni kezdjen. Megtette. Úgy betömte, hogy felfordult a gyomra, így gyorsan elköszönt és távozott.

Hazafele sorjáztak szemei előtt a másnapi Excel táblák, amiket az utóbbi hetekben hanyagolt. Undorral kevert melegséggel gondolt anyja frissen mosott paplanjára, gyerekkori szobájában.

Már a sarkon kanyarodott volna, amikor inkább betért egy lottózóba. – Egy bukszát kérek! – rikkantotta az idős nőnek, aki kedvetlenül, fintorogva

Herczeg Szonja 61

KÉT SZÁZALÉK

leemelte neki az első kaparózt. 1000, még 1000, 5000, ezt nem hiszem el! –
gondolta magában Péter, ahogy most már az 5 forintossal karistolt egy tel-
jesen más lapot. Huszonhétézer, ilyen a földön nincs! – ujjongott, nem csak
magában, majd elindult, ki az ajtón, a gangos ház, Marika néni és a
62 paplan felé az egy perc alatt szerzett két százalékával.

1. Amikor betöltöttem a tizenhetedik évemet, családom tagjai és más jóakaróim azt kezdték hajtogatni, hogy szépek ugyan az elképzelt lányokhoz írt verseim, de ebben az életkorban már szerelmesnek illik lenni, amellettt nincs is semmi meghatóbb, mint egy első szerelem.

Nyerges András 63

A lelke mélyén azt gondoltam, igazuk lehet, csak hogy 1957-et írtunk, és az iskolák koedukálatlanok lévén, lányokkal ismerkednie nehéz volt annak, aki (nőnemű testvére

MIRABILE DICTU

(regényrészlet)

nem lévén) ezt csak zsúrokon vagy a tánciskolában tehette volna meg, de ilyen helyekre járnia nem akaródzott. Az én felnőttem ezért kötelességüknek érezték, hogy összehozzanak barátai és ismerőseik korban hozzám illő leányaival. Szervezkedésük mégsem járt sikerrel, mert a felvonultatott lányok egyikéből a csúnyasága, másikából a parancsolgató természete, egy harmadikból ordító butasága miatt nem kértem, és a jóakarató kerítőnek siettem is tudomására hozni, hogy merő udvariasságból tudtam le a találkát, de ez az egy óra is sok volt az illetőből, folytatás nem lesz. Másfelől a lányokat csak ideig-óráig tévesztette meg, hogy első látásra meg is felelnék a minimális elvárásainak, mert nem vagyok sem kövér, sem szemüveges, de aztán rendre kiderül, hogy a beszélőkém csak addig működik, amíg irodalomról esik szó, azon túl legfeljebb az iskolát tudom – igaz, lelkesen – szidni, s ezzel vége is a tudományomnak, autómárkákról, divatról fogalmam sincs, táncolni nem tudok, az illető lány szinte nem létező, vagy létező, de formátlan domborúatai pedig nem ingerelnek nyúlálásra, tehát nem vagyok lényegretörően rámenős, ellenben nem kell sikongatva, kapálódzva védeni hol a blúz gombolását, hol a szoknya cipzárját. Veszkódésmentes közönyöm viszont sértő volt, így a lányok, akiket megpróbáltak rámlócsólni, maguk sem akartak egy-nél többször találkozni velem.

2. A helyzet akkor változott meg, amikor Varga Gyuri, a nálam tíz évvel idősebb költő, magával vitt az Engels téren kultúrotthonként is funkcionáló Nemzeti Szalon alagsorába, ahol Nagy Lajos Alkotói Kör néven egy műkedvelő csoport működött. Korábban ő volt a vezetője, de mert 57 tavaszán vizsgálati fogságban töltött két napot, a kerületi tanács közölte: hőzöngő értelmiségiek számára nincs munka, legfeljebb díjazatlan tanácsadóként vehet részt a kör működésében. Funkció nélkül is el-eljárt ide, lejmolni, nőt fogni, pletykát felcípni, s olykor tagnak is ajánlott valakit, például most engem. Az ajánlás újonnan bevezetett szokás volt, a felvételt korábban csak ahhoz kötötték,

hogy az illetőnek legyen legalább egy felolvasható műve. Így lett tag a her-
vatag műstoppoló-szemfelszedő vénlány, aki presszóban üldögélő párocs-
káknak árusította indigóval sokszorosított verseit, a verzátus autószerelő,
aki szakmányban gyártott kísértethistóriákat, az építész, aki *Viccpa-*
64 *lota* című kéziratát tartotta örökbecsű remekműnek, a kontírozó köny-
velő, aki Klabund rehabilitációját tekintette ügyének, valamint egy
nadrágszabó, aki eposzt írt, mely az onogur ősmundát volt hivatott rekonst-
ruálni. A Zsombi nevű elnöknek 1943-ban jelent meg egy ifjúsági regénye,
év eleje óta pedig az *Esti Hírlap* ipari rovatának volt a vezetője. Egy nap arra
ébredt, hogy a Nagy Lajos Kör zömmel élemedett korú műkedvelői helyett
olyan társaság élén szeretne állni, ahol a tagoknak esélyük van az irodalmi
élet pereméről annak centrumába kerülni. Meghirdette hát a több profizmus
programját, s a felvételtkor azok élveztek előnyt, akiknek bárhol, bármilyen
művük már nyomdafestéket látott. Kivételt csak Berti (becenevén Süti), egy
kékszemű, zsömleképű villanszerelő képezett, neki – drámaírói ambíciói
lévén – igazából nem a megjelenés volt fontos, ő a jelenetei közül szeretett
volna legalább egyet színpadon látni. Vele a tagság azért tett kivételt, mert
tanácstagként közben járhatott a kerületnél a Kör anyagi támogatása érde-
kében. Célkitűzés volt még a fiatalítás is, s ehhez kapóra jött Varga Gyuri rám
vonatkozó javaslata, bár (noha épp befejeztem a gimnázium harmadik osztá-
lyát), legfeljebb elemistának látszottam. Megpillantásomkor a tagság han-
gосkodni kezdett, hogy nem kéne a körből kisdédóvót csinálni. Zsombi elnök
csak hebegni tudott, de hiába küldött Gyuri felé segélykérő pillantásokat, ő
már csak az ajtóból integetett vissza, karján egy gömbölyded, vérmes, a me-
moárját írogató özvegygel éppen távozni készült. Meglepetésemre Berti
szinte magából kikelve felelt a zajongóknak. Ha tudni akarjátok, a „kisded-
nek”, sokatokkal ellentétben, már *van* igazi publikációja, tavaly ősszel meg-
jelent egy verse a *Szabadságban*, s azzal a táskájából előhúzta és meglengette
ama képes hetilap tavaly október másodikai számát. Gesztusa lefegyverzett
és elképesztett, ez az ember nálam jó pár évvel idősebb, honnét tud a ver-
semről? Berti, mintha olvasna a gondolataimban, rámkacsintott, s ettől sem-
missé vált a korkülönbőségünk, mert őbenne (ahogy Horatio mondja a
Hamletben) több – ha nem is a dánnál a római – de a felnőttnél a kamasz.
Ámuldozó pillantásomra szóban is válaszolt, nincs benne ördögösség, én
is ott jelentem meg életemben először, a te versed a harmadik oldalon, az én
tárcám a hatodikon. Büszke vagyok rá, hogy veled közöltek együtt, az ilyesmit
megjegyzni az ember. Majd elsüllyedtem szégyenemben, hogy bezzeg én nem
emlékszem az ő tárcájára.

3. A tagság frissítése a következő héten egy lánnyal folytatódott, aki szintén
a gimnázium harmadik osztályát fejezte be, és Sári volt a neve, vagy ahogy

az őt régebből ismerők mondták: Sarlott. És ez múlt idő, kérdezte a vicces kedvű építész, ő csak Sár-lott, de már nem sárlik? Engem az tett kíváncsivá, hogy vajon az új jövevény zsenge életkora miatt is lesz-e akkora cirkusz, mint az én felvételemkor? Azzal nem számoltam, hogy itt szép számmal akadnak különböző napilapoknál robotoló idősebb férfiak, akiknek tö- 65
mérdek cikke jelent már meg, de csak rotációsban, de az nem elégíti ki a bennük pislákoló irodalmi ambíciót, viszont jóleső érzéssel tölti el őket, hogy jön egy fiatal, aki szintén a hírlapírás felől indul el, aki mellett bízvást játszhatják a tapasztalt pártfogó szerepét. Sárít már többen ismerték valamelyik szerkesztőségből, vagy az *Emke*, a *Kulacs*, a *Hungária* törzsszatalától, s a felbukkanását úgy kezelték, mint magától értetődő fejleményt. Az én igazságérzetemet éppen ez sértette. Neki megelőlegezik a bizalmat, másnak meg nem? Annak se látszott jele, hogy ennek visszás voltát legalább ő maga, a jelölt érezné; és próbálná tompítani. Még csak elfogódottnak sem látszott, sőt, a bennfentességét fitogtatva adta tudtunkra, hogy ezektől a potrohos, oroszlánsőreányú, vagy ezüsttonzúrás férfaktól neki van mit számon kérnie, és ezt tegező formában teheti. Figyelj csak, Zombi, kiáltotta messziről, a fejünk fölött az elnöknek, add már le az anyagomat, még a végén megpimpósodik a fiókodban! Megütközés helyett szabadkozó félmosoly jelent meg a másokkal szemben mindig távolságot tartó Zombi arcán. A kör más korifeusaira a lány azért ripakodott rá, mert *lesárlottzták*, tudjátok, fiuk, hogy ezt a nevet rühellem, hívhattok még Lotténak is, csak így ne! Engem ingerelt ez a magabiztosság, és ha netán fel sem vesszük? Dühített, hogy a „fiúk”, vagyis az ittlévők tekintélyes hányada merő formalitásnak tekinti a felvételi procedúrát, bezzeg komolyan vettek a múltkor, amikor engem vizsgáztatva azt latolgatták, nem jelent-e felhígulást, ha én is *nagylajosos* leszek? Minek ez a szórszálhasogatás, fejtegette a legrégebbi tagok egyike, egy májfoltos képű, rancosnyakú öregúr, Sárlottot, azaz pardon, Lottikát, mindannyian ismerjük! Aki meg nem, annak a véleménye nem is számít, ugye, dűnnyögtem és annyira úrrá lett rajtam a felháborodás, hogy azon kezdtem törni a fejem, mi keresnivalóm van itt? Elsötétült tekintetem azonban váratlanul a Bertivel találkozott, ő pedig, mintha egymás gondolataiban régóta olvasni képes barátok volnánk, nem is csak magához ragadta a szót, de a randalírozó hadastyánokat pontosan azzal szerelte le, amit szerintem, mondania kellett. A kislány nekem is tetszik, szögezte le, de hadd hozzak fel erre egy evezős példát. Hozzál, vadevezős, bődült el a hátam mögött valaki. Ha nekem egyik héten kötelező a csónakkal megkerülnöm a bolyát, egy másiknak meg, a rákövetkező héten ugyanez tilos, akkor ez vajon erkölcsös így? Nálunk itt még a múlt héten is kötelező volt az ajánlás, meg az is, hogy a jelölt próbafelolvasást tartson.

Akkor most milyen alapon tekintenék el tőle? Azért, mert elgyöngülünk egy lány helyes pofikájától? Arról nem is beszélve, hogy erre a kivételezésre talán nem is szorul rá, és ti csak megaláznátok vele! Sárihoz fordult, mondd meg te magad, bátran, nem így gondolod? Erre a lány pityeregni kezdett,

66 s könnyek közt jelentette ki, hogy ő nem kért semmiféle engedményt. Bocsánatot kérek, ha valakit megbántottam, inkább vissza is lépek az egésztől. Ezeket a hüppögésből alig kihámozható szavakat felhördülés fogadta, nem mész te sehová, kiabálták sokan, és Bertire zúdították a szemrehányásaikat, Süti, neked csak ne járjon a szád, veled már régóta kivételezünk! Mikor olvastál fel te itt egyetlen sort is? A hangulat már-már szakadással fenyegetett, amikor Zsombi elnök megszólított egy addig tüntetően (vagy inkább csak megvetően) félrehúzódo, kecskeszakállas férfit, Kusiám, lennél szíves? A fickó fölmagasodott és mintha a csillár mellől szólt volna hozzánk, azt mondta, nem hiszem, hogy ez a társaság kioktatásra szorulna etikából, de ha rászorulna is, az az én reszortom lenne, még nekem itt kuss is a nevem. Többen közbekiabáltak, nem kuss, hanem Kusi, de a hórihorgas ezt meg nem hallottá téve folytatta a magáét, derék, jó Berti mesterünk, akinek irodalmiak nemigen, de közéleti érdemei számosan vannak, etikátlanak tartja a közfelkiáltásos tagfelvételt. Én meg azt mondom, hogy ez csak bakafántoskodás, viszont – sajna! – olyan időket élünk, mikor nem árt megadni a császárnak, ami a császáré, úgyhogy tekintettel a kör működésére következze a szörszál Berti által megrendelt hasogatása, és hogy szó ne érje a ház elejét, én magam fogok laudálni, gyöngébbek kedvéért ajánlani, mert a *Pestmegyei*ben én már két olvasói levelét is közöltem. Remélem, hogy ez még Berti mester számára is kellő garancia, miszerint a jelöltünk – profi. Ez a fölényeskedő *lebertimes-terezés* úgy feldühített, mintha Kusi engem kezelt volna le. Meg is kérdeztem a mellettem ülőtől, hogy ez a zsiráf-fazonú hólyag mire föl beszél így másokról, de a szomszédom csak legyintett, ő Kussovitzky Benő, a mi filozófusunk, és abból van a nimbusza, hogy nem állt be a Rozmaring TSZ-be kapálni, mint más sértett intellektulok, hanem elment hírszerkesztőnek a *Pestmegyei Hírlaphoz*. A hórihorgas tüntetően rosszalta, hogy míg beszél, mi suttogunk, és nyomatékosan felerősítette a hangját, tudtommal alapelvünk a profizmus, hát akkor az én profizmusom is legyen kellő garancia, és ha én laudálok valakit, akkor még a derék Berti mestertől sem tűröm el, hogy a kompetenciámat kétségbe vonja. Márpedig én kijelentem, hogy ezt a lányt bátran felvehetjük, mert – profi. Ólrajt, súgta a szomszédom, a vicces építész, Kusi csak azt felejtette el közölni, hogy miben? De sebjaj, majd mi férfimódra utána járunk. Nem igaz? Szájának körbenyaldosása egyértelmű célzás volt, hogy szerinte ez a lány miben jeleskedhet, amit hittem is, nem is, mindenesetre most már alaposabban megnéztem, hogyan fest az a valaki, akiért e kör összes férfitagjai, Zsombi elnöktől Kusi filozófusig annyira veszkődnek.

4. Abból, amit láttam, számomra nem lett egyértelmű, hogy Sárin mit talál-
nak izgatónak, és főképp mire alapozzák azt, hogy olyasmire is kapható,
amire más lányok nem. A külsejében nem volt semmi kihívó, s az öltözék, ami
ezt a testet takarta, kimondottan előnytelen volt. A foszlottságig 67
agyonmosott fehér blúz, bokáig érő, szürke szoknya – mind a szegény-
ség félreérthetetlen jelei, ez viszont érthetővé tette, hogy ez a lány
azért sűrgeti olyan kétségbeesetten a cikkei közlését, mert égetően szüksége
van a honoráriumra. Amikorra ez elhatolt a tudatomig, a kezdeti berzenke-
désem is megszűnt, és érzelmileg Sári mellé álltam. A nélkülözést illető fel-
tétélezésemet aztán a bemutatkozó novellája is igazolni látszott, mert
az abban szereplő család egy Hunyadi-téri szobakonyhás lakásában
gyötrődött, illetve a tagjai ott gyötörték egymást. Sem életük körül-
ményein, sem a gondolkodásukon nem érződött, hogy 1945 óta bármi
történt volna velük, ami felszabadíthatta őket. A kis zsánerképnek ez
volt jóformán az egyetlen üzenete, de az újdonsága is. Sári kántálósan
sírós, sírósan monoton hangon olvasott fel, de ez sem hatott rám nyo-
masztóan, inkább azzal foglalkoztam, hogy az írástól távol tartott
mindenféle könnyfacsarást, de a szirupos édeskészséget is, ami ritka
erény, és úgy találtam, mert úgy akartam találni, hogy szerzőjét egye-
nesen a sors sodorta utamba. Magát Sárít nem találtam sem különö-
sebben szépnek, sem érzékeny vonzónak, de ez pillanatnyilag mellékes
volt számomra, fontosabb volt, hogy ő is gimnazista, mint én, írónak
készül, mint én, feltehetően a divaton és a filmsztárokon kívül másról
is lehet vele beszélgetni. Például olyan könyvekről, amiknek eddig
csak a hírét hallottuk, most meg sorra megjelennek. A legbiztatóbb
mégis az volt, hogy nem kísérte el ide senki, ebből ítélve ő épp olyan
magányos, mint én, s akkor ahhoz, hogy a közelébe férközzek, nem
kell előbb egy más valakit kiütnöm a nyeregéből, ami mellelleg úgysem
sikerülne. Ha vége az összejuvetelnek, haza fogom kísérni, és ha őlottisága
esetleg fintorogna is annak gondolatára, hogy velem, a másik itteni tizenhét
évessel távozzon, azt talán mégsem találja női méltóságán alulinak, hogy
annak a karján távozzon, aki a kör csodagyereke, márpedig engem a felolva-
sásom után épp azok neveztek ki a kör csodagyerekének, akik előzőleg a kis-
dedóvót emlegették. Próbáltam előre kigondolni, hogy miként cserkészem
be Sárít, és arra jutottam, hogy nyilván ő is ott lakik, ahol a novellája játszó-
dott, az a környék pedig számomra gyerekkoromtól ismerős. Ha a Hunyadi-
tér a cél, akkor egy az utunk, és miért ne mennénk együtt? Éppen arra
akartam rákérdezni, hogy ezt jól gondolom-e, amikor arcán széles mosollyal
hozzánk lépett Berti. Remélem, mondta Sárinak, nincs köztünk semmi félre-
értés, az a dolog a bemutatásról nem ellened irányult, és hozzátette, a no-
vellád viszont kíváncsvá tett a többi írásodra is, úgyhogy felőlem akár ma

este is beülhetünk valahová. Leplezni se tudtam a csalódottságomat, hiszen biztosra vettem, hogy én egyedül, ezek ketten azonban meghitt párként fognak innen távozni. Ez az én formám, ha véletlenül találnék is valakit, akibe a dolgok rendje és módja szerint beleszerethetek, rögtön felbukkan va-

68 laki, és véget vet a reménykedésnek, tudniillik Sári helyében én se magamat választanám egy Berti fazonú, biztonságot sugárzó, mackós bájú férfi helyett. Még egy ideig sután álldogáltam mellettük, mert nem tudtam, ilyenkor mi lenne a felnőtt viselkedés, sértődött sem lehetek, mert mire föl lennék az, a szomorúsággal meg hiába tüntetnék, senkit sem érdeklek, úgyhogy részemről már csak az elköszönés van hátra. Ekkor azonban hihetetlen fordulat állt be, mert Berti megsejthette, hogy mibe gázolna bele, ha ő vinné el Sárit, és nem gondolta vállrándítva, hogy mi köze hozzá, ki-ki a maga szerencséjének kovácsa, ő miért lenne az enyéme, holott száz emberből kilencvenkilenc ezt gondolta volna. Berti azonban éppen egy századik volt, és nyomban visszakozót fúj, sőt, még úgy is tett, mintha hirtelen neki jutott volna eszébe, hogy mi az, amiért ma mégsem ér rá. Búcsúzóul megjegyezte, mindenesetre gratulálok, s én töprenghettem, hogy ez kinek szól, Sárinak-e a novellájáért, vagy nekem, amiért Sárit én kísérhetem haza? Fel is lélegezhettem volna, ha nem akad ebben az új helyzetben is valami, amit én magam nem tudok eldönteni. A kijárat felé haladtunkban azon tipródtam, kínáljam-e fel a karomat, vagy ne kínáljam, és ha igen, nem teszem-e így túlzottan is próbára a szerencsém, elvégre két kar meztelen bőrének érintkezése már testi kapcsolat, és Sári talán azért törődött bele, hogy velem, és ne a meglett férfiak egyikével sétáljon haza, mert már torkig van az efféle erőszakoskodással. Rólam tehát nem szabad kiderülnie semminek, amiért azt gondolhatja, egyik kutya, másik eb. Sebjaj, vigasztaltam magam, attól még, hogy ma este még nem történik más, csak egymásba karolva sétálunk, nincs veszve semmi, mert ami viszont történik, az valóságos varázslat, szavakba alig foglalható csoda, maga a mirabile dictu.

5. A varázslat még azzal is folytatódott, hogy nem lett úrrá rajtam a szokásos feszengés. Fel sem ötlött bennem, hogy Sárit a fecsegésem talán nem is érdekli, vagy csak merő udvariasságból hallgatja végig, miközben az jár a fejében, hogy egyetlen alkalommal ezt még elviseli az ember, de ahhoz tudnia kell, hogy több ilyen alkalom nem lesz. Fesztelenül ömlött belőlem a szó, mert már tudtam, hogy az Andrassy-, akarom mondani Sztálin-, akarom mondani Forradalmi Magyar Ifjúság-, akarom mondani Népköztársaság-úttjai Varga Katalin Gimnáziumba jár, ahol a hírhedt Ottáné az igazgató, akivel nekem már többször is volt konfliktusom, tehát amiről mesélek, annak mindketten az érintettjei vagyunk. Az első affér még 1956 tavaszán esett meg, mikor a *Ruy Blas* első szünetében a vezérőrnagyné, aki – híven férje hadseregbeli

szerepéhez – katonai drillt vezetett be az általa irányított tanintézetben, kipeccézett magának a foyerben, és feldühítette, hogy szemlátomást szülői felügyelet nélkül őgyelgek ott. Nem hívott félre diszkrétan, nem suttozva közölte, amit mondani akart, hanem éppenséggel más emberek fülének szánt hangerővel vont kérdőre, melyik iskolába járok, s egyáltalán van-e színházlátogatási engedélyem a gimnáziumunk igazgatójától? Magabiztosan válaszoltam, hogy nincs, de szükség sincs rá, mert én a jegyet az anyámtól kaptam, aki a *Színház és Mozi* újságírója. Egyébként pedig azért vagyok itt, magyaráztam, mert a szüleim a premiert látták az igazgatósági páholyból, de aznap ott nem volt több szabad hely, épp ezért ezzel a mai jeggyel kárpótolnak, ami nem is baj, fitogtattam a bennfentességemet, mert ez a mai előadás a második szereposztás premierje, és talán még jobb is lesz, mint a másík volt. Ha első, ha második, egyiken sem lehetsz itt egyedül, harsogta Ottáné, hogy szinte zengett tőle a Madách Színház. Nekem hiába hablatyolsz, fiam, rendelet van rá, hogy diáknak este nyolc után, engedély nélkül szórakozóhelyen tartózkodni tilos! Mars haza, de rögtön, tette hozzá, és ha még a második felvonás után is itt talállak, garantálom, hogy bárki legyen az anyád, nem viszed el a dolgot szárazon! Mire a tanévnek vége lett, a Ruy Blast levették a műsorról, így azóta se tudom, mi lett Szézár dö Bazan sorsa. Jött a szeptember, az új tanév, és engem kooptáltak a gimnáziumunk stencilezett lapjának szerkesztőségébe, én pedig a fejembe vettem, hogy *vargakatas* lányoktól is kérek írást, hadd legyünk mi ne csak egyetlen iskoláé, hanem a kerület összes gimnáziumáé. Az tűnt célravezetőnek, hogy amikor a Varga Katában éppen ülésezik az önképzőkör, átmenjek, és ott helyben gyűjtsem be a termést. Időpontot is egyeztettem, az épületbe mégsem juthattam be, mert a pedellusnak meghagyták, hogy lévén ez lánygimnázium, a küszöbét másnemű lény át nem lépheti. Agyrém, méltatlankodtam a portásfülke előtt, ki volt az az istenverte, szemellenzős barom, aki ezt kitalálta? Csontos kéz nehezedett a vállamra, az az istenverte szemellenzős barom én vagyok, mondta a dühtől fuldokló Ottáné, akinek sajnos épp a rossz arcmemória nem tartozott a hibái közé, megint te, kiabálta, elegendem van belőled, fiam! Ha nálatok, a Kölcseyben netán ez a divat, ha Regós kolléga megtűri az ilyen petőfikörös hangot, lelke rajta, bár én majd megkérdem tőle, mit tud a partizánakcióidról, de az én iskolámban hallani sem akarok erről! Takarodj, míg szépen mondom, és jegyezd meg, ha még egyszer itt mersz ólálkodni, gondom lesz rá, hogy sose kerülhess egyetemre! Köztudomású volt, hogy Ottáné nem fecseg *csak úgy* a levegőbe, ezért fölteszem, abban is benne lehetett a keze, hogy száz példányos lapunk stencilezését a sokszorosító üzem visszautasítsa, mint utóbb kiderült, azért, mert Regós kolléga, akiben termékeny talajra hullott a figyelmeztetés, megtagadta a kérelmezői formanyomtatvány aláírását.

6. Históriamat hallgatva Sári pityergett, és nevetgélt is, hát ez kész örület, mondta, amikor még a másik létezéséről se tudtunk, már többször keresztezte egymást a sorsunk! Ottané engem is kizavart, engem a *Pentele* moziból, mert szerinte az *Egy nyáron át táncolt* nem nekem való film, és az sem
70 számít, hogy már átléptem a tizenhat éves korhatárt, és ott a moziban, mások füle hallatára prédikált arról, hogy a züllött nyugati kultúrának ebben a termékében öncélú meztelenkedés van, és aki megnézi, az el fog zül- leni, s ezért ő nem vállalja a felelősséget. Kis híján akkor is találkoztunk, mikor tőlünk, *vargakatasoktól* akartál írást kérni, tudniillik én is ott voltam az önképzőkörben, és vártam a fiút, aki megígérte, hogy jön, és ha jöttél volna, ezt a novellát kapod meg, amit ma hallottál a Nagy Lajos Körben, tud- niillik másikat azóta se írtam. És miért nem, vágtam közbe, mintha semmi sem érdekelhetne jobban, éppen hogy sokat kéne írnod, mert te az a ritka eset vagy, akinek *van* miről írnia! Hagyjuk, legyintett Sári, nálunk otthon mindenért dühösek, ami nem leckeírás, vagy háztartási munka. Szóval ott az önképzőben nagyon vártunk, aztán azzal széledtünk szét, hogy ti fiúk mind széltoló népség vagytok, rátok sose lehet számítani. Bocsánat, tette hozzá, most már tudom, hogy te kivétel lehetsz. Ahogy mosolygott, azzal el is dőlt számomra, hogy ő az, akire szükségem van, és már csak amiatt is szorosabbra kell fűznöm köztünk a szálakat, hogy legyen jögom kiállni érte.

7. A házuk kapujáig kísértem, de elköszönnöm nem akaródzott, hiszen addig ápolhatom magamban az illúziót, miszerint járok valakivel, ameddig itt ácsor- gunk. Amiatt is tipródtam, hogy vajon a fejének folyamatos fölfelé tartása ösztökélés-e valamire, esetleg csókolódzásra, vagy éppen csak a kettőnk ma- gasságkülönbségének áthidalása végett áll lábujjhegyen? Ez számomra ko- rántsem volt egyértelmű, elvégre más lányokkal még nem álldogáltam így, ennyire szemtől szemben, szinte egymás leheletét is érezve. Miért is akarna velem csókolódzni, mikor erre a célra nyilván vannak a talonban olyan fiúk, akiknek a művelet csöppet sem aggályos, technikailag is járatosabbak a do- logban, s nem gond nekik, hogy mielőtt még a két száj találkozna, két útban lévő orr akadályozza egymást. Ha vannak (és biztos vannak) Sári körül ilyen fiúk, akkor a velem megejtett próbálkozás csakis bosszúság forrása lehet. Az élet másfajta dolgaiban én lehetnék, aki mellett más nem rúg labdába, mert ha például az lenne a kérdés hogy kicsoda Kafka, nem két, hanem egy ef-fel, akinek a novelláskötete egy nap alatt eltűnt a boltokból, és valaki nem tudná, hogy ebben mi a szenzáció, akkor fordított lenne a helyzet, akkor a smárfenomén volna az, aki nem tud engem pótolni. Az ám, de velem a leg- hétköznapibb dolgok is könnyen félresiklanak, és abból semmi jó nem szokott kisülni, ha fittyet hányok erre. Kár volna sürgetnem a bizonyosságot, hogy rosszul értelmeztem az ágaskodó testtartását, és esze ágában sincs a száját

elérhetőbbé tenni, de ha a kezemet lepöckölné a derekáról, azt kénytelen volnék úgy értelmezni, hogy csak beszélgetésre vagyok jó, az érintésem viszolyogtatja. Inkább nem is teszem kockára azt a meghittséget, ami kezd kialakulni köztünk, és akkor is az áhitatom tárgya marad, ha ez a Lotti-Sári végül lekoptat magáról.

71

8. Ábrándozásomat rekedt, dühös, rikácsoló hang vágta ketté, mely a földszinti ablakok egyikéből fröccsent ránk, mi lesz, bejössz végre? Elmúlt tizenegy, zárom a kaput, meddig akarsz még odakint strichelni? Körülnéztem, illethet-e mást is a kérdés, de kettőnkön kívül egy teremtett lélek sem állt az utcán, másfelől meg annyira halkan beszélgettünk, hogy még a pusztátólétünkről is csak az tudhat, aki egy ablak mögül bár, de folyamatosan figyel minket. És ha ez a diszkrét sutyorgás is ilyen mérvű indulatot vált ki valakiből, akkor miféle egetverő ordítózás verné fel az utcát, ha a leskelődő azt látná, hogy a kezem elkalandozik Lotti testének tiltott tájai felé? Úgy éreztem, eddigi, óvatossággal párosult félénkségem máris igazolódott. Megyek, bömbölt vissza Sári, és furcsának tűnt lemélyített, vastag, karcosan érdes hangja, egyúttal meg is ijesztett, mert eddig folyton-folyvást mindenért elsírta magát, s akkor egyszerre ilyen nyers is tud lenni? Furcsálló pillantásomra rögtön lecsapott, legalább megérted, hogy miért nincsenek újabb novelláim, én bizony ilyen pokolban élek, még létezni is alig lehet, nemhogy írni! Máris újra patakzottak a könnyei, s a görcsös zokogása szaggattá tördelte azt, amit mondani akart, ez a, ez a rohadt banya, ez téged is el fog üldözni mellőlem, ahogy elüldözte az összes udvarlóm! A kapott titulustól szinte elállt a lélegzetem, eszerint az udvarlója volnék, elfogadott udvarlójának, majdhogynem szerelmesének, márpedig ilyen szó véletlenül nem csúszik ki az ember száján. De még ha véletlen elszólás volna is, akkor is jelezné, hogy ezt ő nem tartja képtelenségnek. S ha így van, akkor komolyan veheti a családom, hogy van egy lány, aki udvarlójaként tart számon. Tán nem ez az, amiért szutyongattak? Teljesíttem egy tizenhét évesnek előírt penzumot. Segítség nélkül udvarló lettem! Kell ennél több, hogy boldognak érezzem magam?

Új Forrás 2019/10 – Nyerges András: Mirabile dictu (regényrészlet)

9. Az eufória közeli állapotnak újabb rikácsolás vetett véget, mi lesz már, te szotyka, meddig várjak, bevonszolod végre a segged? Szotyka, aki mondja, ordított vissza Sári, megint a kiszólóéhoz illeszkedő tónusban, ez pedig szöget ütött a fejembe, vajon melyik a Sári igazi hangja: a riadt szepegés, a folytonos sírdogálás, vagy ez a vaskos, harcias gorombaság? Nehogy megharagudj rám, sírta el magát, voltak már, akiket ennek a banyának sikerült végleg elmarnia tőlem, és te talán csak azért viselkedsz velem másképp, mert

még semmit sem tudsz, és így a helyzetemet se értheted. Mit ne értenék rajta, fakadtam ki, mellőlem a nagyanyám marta el a barátaimat, és ezt nem ő szégyellte, hanem én, pont ahogy te szégyelled, amit az anyád művel. Mit lehet ezen nem érteni? Például azt, vágta rá Sári, hogy ez a szipirtyó
72 – nem az anyám! Ő csak a faterom luvnyája, aki nappal kofa a csarnokban, este meg vice a házunkban, de sajnós őnála lakunk, és ezért bármit megengedhet magának, és hogy ez milyen megalázó, arról fogalmad se lehet. A fejem lehorgasztásával jeleztem, hogy a balsors-versenyt ő nyerte, s nekem még lelkifurdalásom is támadt, hogy vigasztalás helyett mélyebbre tumkolom a fejét a keserűségben.

A következő pillanatban megint megszólalt az ádáz, hörgő hang, ami a vérebe torkából olyankor tör fel, ha támadni készülnek, bejössz végre, rühes kis ribanc? Nem hagyom magam megijeszteni súgta Sári, juszt is itt maradok veled! Ezt még a leendő áldozat vékonyka, sírós-selypegős hangján suttogta, majd minden átmenet nélkül vaskos, rekedt ordítózásba csapott át, pofád befogod, hülye luvnya! Riadtan vettem tudomásul, hogy kezd a dolog elfajulni, légszíves, mormoltam, ne hergeld tovább, ne mondhasa, hogy mindenről te tehetsz, te nevezted luvnyának! Ő hívhat engem rühes ribancnak, csattant fel Sári, de ha lesz pofája felhánytorgatni a luvnyázást, én meg majd azt mondom, írja a többihez, naccsám, ahogy a standján tenné. Hazafelé mentemben olyan könnyűnek éreztem magam, mintha nem is a flaszteren, hanem fél méterrel afölött járnék. Apám, aki hajnalban szokott kelni, most is aludt már, anyám arcán is ott volt a fehér pacsmag, amit éjszakára magára ken, tudomásul vettem, hogy jókedvem okát nem oszthatom meg senkivel, de a szokásos, kurta *jóccakát* helyett anyám gyanakodva végig mért, s aztán egy másnapi telefonbeszélgetés foszlányából megtudtam, hogy mit talált rajtam gyanúsnak, képzeld, Gyurikám, újságotla lelkendezve, a nyakamat rá, hogy a kölök szerelmes!

Szilasi László negyedik regénye nem regény. Ha folytatni kellene a negációk sorát, akkor azt is hozzá lehetne tenni, hogy nem napló, nem egy elbeszélője van, nem (csak) a narrátor betegségéről szól, és nem Luther kutyái a főszereplők. A szerző játéka több tekintetben zavart kelt a befogadóban, amellyel egyszerű jelzi, hogy látványosan különbözni akar az eddigi saját betegségét tematizáló könyvektől, viszont az egyszerű elemek túlbonyolításán alapuló struktúra kevésbé sikerült vállalkozásnak tekinthető.

Nagy Hilda 75

LEHET-E AGY NÉLKÜL?

Szilasi László: *Luther kutyái*

A *Luther kutyáit* a tartalomjegyzék szerint két szálra lehet osztani. Az egyik, a főszál a betegség kronológiai sorrendben történő elbeszélése, míg a második, a halványabb betűszínnel jelölt, az esetleges asszociációk sorozata, amelyek nagyon lazán vagy egyáltalán nem kapcsolódnak egymáshoz. Némely esetben még a főszálhoz rendelt alegység vagy alegységek (a *Műtét: utána*, a *Posztoperatív műveletek* illetve a *Felépülés* című fejezetekhez két vagy három alfejezet tartozik, míg a többihez csak egy-egy) kapcsolódásának kiértékelése is problematikus, többnyire egy kifejezés indítja be az emlékezést, és az rendeli mellé az újabb szöveget, de nem mindig egyértelmű, hogy a kiegészítéshez, protézisként szolgáló szövegegységek valóban funkcionálisak, vagy csak az agy random társításának működését modellezik.

Szántai Márk a kötetéről írt kritikájának (SzIFonline) már a legelején problematikusnak tartja a betegség-narratíva kategóriájának alkalmazását. Jóllehet a stigmatizáló címkék többnyire negatív szűkítést szoktak magukban hordozni, mégis felmerül a kérdés, hogy a *Luther kutyáiban* marad-e bármi a betegség-centrum kiiktatásával, hogy arról önállóan értekezni lehetne? A kötet vállaltan az oligodendroglioma előzményeit, következményeit és annak utóéletét helyezi a fókuszba, pontosabban a narrátort, aki mindezen átment. Kétségkívül ez a szöveg is többről és másról is beszél, mint a kiemelt tapasztalat, de bármely hasonló tematikájú vállalkozásra kiterjeszhető ez a megállapítás, hiszen a referenciapontok, a kontextusok önkéntelenül is felkínálnak más utakat. Az idézett recenzióval ellentétben relevánsnak és termékenynek tartom a betegség-narratíva mentén történő interpretációt, és főként ezen a szálon haladva teszem meg észrevételeimet. Az elbeszélő saját betegségét romantizálja, misztifikálja, és mivel testében lokalizálható a folyamatot kiváltó ok, természetesen saját személyét emeli a zenitre, már-már transzcendens magasságokba. Rögtön az első szemtanút, FS-t Supermanre emlékeztette az epileptikus rohamában szenvedő ember. A szöveg különböző

pontjain többször olvashatók olyan részek, amelyek egyértelműen arra utalnak, hogy csoda történt, hiszen a hasonló eseteket nem szokás túlélni, mondhatni az tekinthető deviáns viselkedésnek, ha ilyen esetek után valaki életben marad, de az már végképp megmagyarázhatatlan, hogy visszanyeri

76 korábbi képességeit, és látszólag folytatni tudja fizikai és mentális tevékenységeit. Az eset azonban nem unikális, hiszen az is kiderül, hogy az elbeszélő már gyerekkorában túlélte egy agyhártyagyulladás, minden következmény nélkül. Nemcsak a beteg kivételességéről beszélhetünk, hanem a betegségről is. Az epileptikus roham *morbus sacer*ként történő interpretálásakor az elbeszélő nem elégszik meg néhány allúzióval, sokkal nagyobb szerepet tulajdonít neki. Felsorolja az összes híres epilepsziás személyt, akiről köztudott volt ez a tény, illetve irodalmi példákkal is elhalmozza az olvasót. Nem precedens nélküli ez sem, hiszen már az első visszaemlékező, FS is Dosztojevskij Miskin hercegére asszociált a fennálló helyzetről. Bár kifejtetlen maradt a visszaemlékezésben, de felidézve *A félkegyelmű* című regényt, egyértelművé válik, hogy az epileptikus attribútumok mellett a Krisztussal való egyezést is játékba hozza, amely a fentebb említett csodás elemek felsorolása mellett lényegében egy feltámadástörténetet jelenít meg. Ugyanakkor a Dosztojevskij regényében is megjelenő Holbein *A halott Krisztus* című festményéről elterjedt anekdota, miszerint az ember ezt látván elveszíti a hitét (Dosztojevskij megállapítása). A hit elvesztésének, sokkal inkább megletének problémája látenszen mindvégig jelen van Szilasi könyvében, még ha látszólag szövegszerűen kevés helyet is szentel ennek a témának. Jóllehet indokoltan merülhet fel a kérdés, hogy valóban ennyire tág kulturális referenciákra lehet és kell-e gondolni a *Luther kutyái* kapcsán, de az elbeszélő agyműködését megismerve, a válasz egyértelműen igen. A narrátor egy agy. Ez a tőmondat tökéletesen szemlélteti működését, és agytumora bal agyféltekéjén való elhelyezkedésének tragédiáját. A hagyományos értelemben vett tudóssal állunk szemben, aki műtéte előtt is enciklopédiacikkekre emlékeztető gondolatokat hoz létre, székrekedés esetén egy meredek ötletét leellenőrzi a Pallas nagy lexikonában, emellett folyamatosan olvas és interpretál. Annak ellenére, hogy unalmas, introvertált könyvtárbútor képzetét kelthetné az előbbi leírás, az elbeszélő esetében korántsem erről van szó. Amolyan ellenszenves egókirályként szeret mutatkozni, akihez a volt felesége (EE) és a jelenlegi barátnője (SV) egyaránt rohan segíteni, meggondolatlan beszólásai pedig nyilván sokakat sértettek már meg korábban. Visszatérve az agyra: a betegség túlélése után legnagyobb félelme az, hogy elveszíti kreativitását, interpretációs készségét: „Nincsen olvasás. Nincsen írás. Odalett a kultúra csodálatos, végtelenül édes, eszelős világa, ez a gazdag és fantasztikus, mennyei kert. Mit fogok csinálni, jaj istenem, mit fogok így csinálni, mivel fogom eltölteni ezt a nyomorult, végtelenül hosszú, földi életet.” Jól érzékelhető, hogy nem túlzott az

elbeszélő agyként történő interpretálása, hiszen kevésbé aggódik azon, hogy mi lesz nélküle a hátrahagyott világban, a kérdés mindössze az, mit csinállok, ha nem működik ez a kiváló szervem ugyanúgy, mint korábban? Szilasi kötete nem akar kitörni a keretek közül, amit a tartalomjegyzék is jelez: zéruspontból zéruspontba érkezik meg a történet, amely között pontosan tizenkét fejezet található. Ha ezt vizuálisan leképezzük, akkor pontosan az óra mozgását, szerkezetét kapjuk, amely, ha akarjuk, akár a koponyára is kivetíthető (a kötet borítóján is központi szerepet játszik). A szerkesztés további tudatosságát szemlélteti, hogy a műtét pontosan középen helyezkedik el, amely egyfajta választóvonalat jelent. Az elbeszélő az agy, az agy a centrum, a centrum az elbeszélő.

Szilasi betegségkönyve a kortárs példák közül a leginkább Nádas Péter *Saját halálával* mutat hasonlóságot. Véleményem szerint két ponton lehet rokonítani az első összevetésre nagyon is különböző köteteket. Egyrészt, a történetek elbeszélése mellett mindkét esetben jelen van egy-egy komplementer elem, amely végigkíséri a szöveget, de amelyet akár mellőzni is lehet. Nádasnál nyilvánvalóan a több, eltérő technikával készült fényképre gondolok, míg Szilasnál ezt a szerepet a másodlagosként feltüntetett alfejezetek képezik. A másik hasonlóság, amely Nádasnál hosszabban és több szöveghelyen reflektáltabb, a transzcendens élmény, az Istennel való találkozás, a vibráló fény élménye. Jóllehet nagyon eltérő tapasztalatokról lehet beszélni, de kétségtelenül a címmé emelt Luther kutyái éppen az imára, a hitre, az Istennel való kapcsolatra irányítják a figyelmet. Három jellegzetes szöveghelyet lehet idézni, amelyek ezt a perspektívát alátámasztják. A lábadozó SL olvasmányai között Luther *Asztali beszélgetései* is helyet kapnak, ami bár látszólag magyarázatul szolgál a cím szó szerkezetére, de csak további vallomások során kerül sor annak kinyilatkoztatására, hogy mi is ebben a problematikus: „Luther elsőprő erővel fordítja ki a sarkából Európa hitét, az pedig külön örömet okozott, hogy kutyájának az volt a neve, hogy Töpel, magyarul nagyjából Tökfej. (Amikor Töpel a tekintetét a feléje nyújtott húsdarabra szegezve hosszan és kitartóan várakozott, Luther így sóhajtott fel: Bárcsak úgy tudnék én imádkozni, ahogyan ez a kutya figyeli a húst!)” SL később eljut arra a pontra, hogy a vele történeteket értelmezze. Arra már korábban tett utalást, hogy gyakorló keresztény, napi textussal indít, ám ami a leginkább megdöbbeníti, hogy abban a helyzetben, amikor általában a hitetlenek is az Istentől kérnek segítséget, ő néma maradt. Az általam már sokat idézett FS visszaemlékező képezheti jelen esetben is az ellenpontot, hiszen ateista lévén imádkozni kezdett a másik epileptikus rohamorozata közben. A keresztény értelmező viszont erre is megtalálja a magyarázatot, nem volt szükség fohászzkodni vagy hívni az Istent, hiszen az

mindvégig vele volt: „Most viszont nem volt ima. [...] nem kellett megszólítanom. Értett mindent. Mit mondhattam volna neki. Túl voltunk a nyelven, vagy innen.”, illetve „Ott volt velem, csak nem kellett a szó. A sorsom volt

78 talán az imám. A szenvedésem maga volt az ima, azt hiszem. Néztem rá, vissza, és szenvedtem is természetesen, így könyörögtem.” Érdemes kitérni erre a sajátos ember-Isten kapcsolatra, amelyhez a krisztusi hasonlóságot is hozzátehetjük. Az Úr jelen esetben nem hagyja el fiát, hanem önként, keresetlenül is megjelenik, hogy segítsen. Tehát a szenvedőnek nem kell hívást intéznie, hogy megjelenjen, hiszen úgy tűnik, hogy viselkedésével, helyzetével szó nélkül kiérdemelte a kitüntetett figyelmet. Jóllehet a felvázolt erőviszonyokból megalkotható egy olyan következtetés, amely a hierarchia magasabb fokára az embert helyezné, de ez téves következtetés lenne. Ahogyan Luther kutyája is szótlánul várta a húsdarabot, épp úgy a szenvedő is a megváltást. A transzcendens és a profán földi lét közti elementáris különbséget még egy ponton az is elválasztja, hogy míg az elbeszélő mindent a nyelv által ér el, ebben a dimenzióban szükségtelennek tartja, az interpretáció mint legnagyobb ereje, feleslegessé válik.

Szilasi könyve műfajilag hibrid, részeiben érdekes, de összességében sikertelen vállalkozás. A több pszeudo-elbeszélő hitelessége némely ponton hitelteleníti az adatközlőt (éppen Babits házánál kezd el sírni, a doktornőt kövérnek és kívánatosnak látja, amikor a másik két epileptikus roham között van). Az intertextusok, irodalmi utalások túlzottan megterhelik a szöveget, és ami Esterházy *Hasnyálmirigynaplójában* „onkológiai derűt” váltott ki, az a *Luther kutyáiban* többnyire modorosan hat. (*Magvető, Bp., 2018*)

Mi is az a tárca? Mitől jó egy tárca? Milyen paraméterek mentén lehet Darvasi László / Szív Ernő nyelvezetének főbb jegyeit megfogni? Egyáltalán: miért szükséges az írói alteregó használata? Amire pedig az eddig született körültekintő kritikák nem tértek ki, már egy ebből következő kérdés: miért van az olvasónak szüksége erre az írói alteregóra, akiből a szép és a giccses úgy folyik, mint a víz? Félreértés ne essék: nagyra értékelem mind Darvasi, mind Szív szövegvilágát; azokat az apró, váratlan

Kustos Júlia 79

JÁTÉK ÉS PENZUM

Szív Ernő: *Meghívás a Rienzi*

Mariska Szabadidő Klubba

nyelvi fordulatokat, amelyektől a rongyosra használt, mindennapi témák megfogalmazásának abszurditása miatt meg kell szakítani az olvasást, hogy visszatérjünk az előző mondatra, ellenőrizni, miről is van szó. (Példa a *Meghívás...* egyik tárcájából: „Így vágta el a torkukat, Lajoskám, így! – És boldogan köhécselt, mint egy náthás kiskancsó.”) Emellett Darvasi még a célzott giccses is jól csinálja (a *Virágzabálók* Pelsőczy Klárája köré épülő hajszálfinom, tündöklő, hatszáz oldalon át fenntartott univerzumát, ami az apja hagymázás monológja mentén már a kezdetektől építkeznek: „Tenyered közepén folt piroslik, angyal lábnyoma lehet. Odaszállt, amikor születélt, táncolt a te kicsi tenyereden”¹). Ez a nyelvezet és szövegszerkesztés a maga sodró tempójával, képiségeinek elsöprő erejével és olykor laza tematikai fókuszával könnyen lehetne kezdő írók suta kézjegye. Darvasi azonban mérnöki pontossággal fejlesztette tökélyre művei egyedi nyelvi világát.

Mielőtt jobban belemerülnék giccs és nyelvezet kérdéseibe, talán érdemes az olvasói igények felől indítanunk. Ahogyan Pogrányi Péter is kifejti egy korábbi Szív Ernő-kötettel kapcsolatban,² úgy tűnik, még mindig (vagy már megint) a nagyregényekre van igény, azaz a novella, a tárca háttérbe szorul. A gyorsan fogyasztható és emészthető frappáns és kvázi-elgondolkoztató tartalmak mellett (amit nem más eredményezett, mint a gyorsuló információáramlás, a web 2.0, a rövidülő fókuszidő stb.) érdekes módon az irodalommal szemben támasztott igény még mindig propagálja a nagy, világek mélységeit feltáró köteteket – a monumentális *A tűz és jég dala* kötetsozortól a vaskos Ulpius-ház könyveken át egészen a *Világló részletek*ig. Ennek nyilvánvalóan piaci szempontból is adott a logikája, hiszen ki ne szeretne egy adott összegért – tegyük fel, ötezer forintért – száz-százötven oldalas könyv helyett hatszáz oldalas nagyregényt venni? Talán pontosan ebből a triviális logikából következik az is, hogy az emberek, ha már időt szánnak az

olvasásra, talán jobb szeretnek nagyot vállalni, és nem kis lépésekben, novellákban araszolni. Ehhez képest a Szív-tárcakötetek szövegeinek terjedelme – a műfaji kereteből adódóan – kifejezetten rövid. Azonban mind a 2017-es *Az irodalom ellenségei*, mind a *Meghívás...* egy világot tematizál – ez pedig az írók elmebajos világa. (Hiszen nem nehéz a szabadidőklub szótól elindulva a szanatóriumra asszociálni.)

Rátérve az alteregó kérdésére: van-e, és ha igen, miért van igény arra, hogy álnevek mögé csempészett szövegeket olvassunk? Az első kérdésre válasz helyett álljon itt az elmúlt harmincöt évből Sárbogárdi Jolán, Csokonai Lili, Spiegelmann Laura, Mikecs Anna neve. Ezen túl pedig miért van az olvasónak igénye arra, hogy kvázi-irodalomtörténeti írásokat olvasson – jelen esetben századfordulós szerelmi bonyodalmak rokkó eszköztárral túldíszített bulvárját? S itt a mai olvasó számára kikerülhetetlenül előjön Nyáry Krisztián neve is, aki leporolva a kanonizált magyar szerzők magánéleti hagyatékát (legutóbb: levelezéseit³) hozzájárul a közoktatási intézményekben egyébként is előszeretettel propagált referenciális olvasásmódok érvényesítéséhez. Szív e kötetben összegyűjtött munkáinak háromnegyedét teszik ki az olyan anekdotikus történeteket feldolgozó tárcák, melyek tematikusan önkéntelenül is elsősorban Nyáry munkásságára engednek asszociálni.⁴

A jelenséget pedig fontos alaposan körüljárni. A könnyebben befogadható, a referencializálás igényét (és így egyfajta érzelmi viszonyulást) kielégítő irodalom nem jobb vagy rosszabb, mint azok a művek, amelyekben nem jelennek meg irodalmi arcok, nem dúlnak háborúk, vagy bontakoznak ki irodalomtörténeti szerelmek. Azonban nehéz elszakadni az érzelmektől, hiszen pontosan ebben rejlik ennek az irodalomnak a kulcsa: az érzelmi viszonyulás (elégedettség, a tudásbéli kihívás illúziója, a kiszámítható struktúra beteljesülése, ezáltal pozitív visszacsatolása az olvasó irányába) sikeresen felülírja a *szöveg* teljesítményét. A referenciális olvasásmód pontosan azért népszerű és (például a közoktatásban) előszeretettel alkalmazott, mert teret enged a „jó válaszoknak” és a „jó interpretációknak”. Úgy gondolom, relatíve sok középiskolában elhangzott ez, vagy ehhez hasonló mondat: a költő azért írta ezt a verset, mert reménytelenül szerelmes volt egy Júlia/Lilla/Anna/stb. nevű személybe. És hoppá, itt is vagyunk; a fókusz a szöveg megoldásairól átkerül a referenciális ő személyére, és a szöveg az érzelmek kifejezésének piszkozatpapírja lesz – nem pedig önálló műalkotás.

Így tehát nem feltétlenül nyelvezetükért vagy narrációs megoldásaiért szeretik az olvasók az ilyesfajta szövegeket, hanem azért, mert megerősítést nyernek eddigi tudásukat illetően, vagy éppenséggel edukációs tartalomként forgatják, és így elégedettséget éreznek tudásuk gyarapodása okán. Az elkerülhetetlen kérdés tehát végsősoron nem más, mint hogy a referenciális olvasásmód mit adhat/vehet el az olvasótól?

A giccs fogalmának egyik megközelítése azt állítja, hogy a giccs „túl-ságosan könnyen juttat ezekhez [a magasztos] érzésekhez. Olcsón ad olyan dolgokat, amelyeket csak drágán volna szabad megszerezni”⁵. Jelen esetben a giccs és a referenciális olvasásmód összefüggése tapasztalható. Szív eszköztárának nem titkolt eleme a giccs, ami bravúrosan nyújtózik 81 olyan elemek irányába is, amelyek nem megszokottak, saját szövegníverson belül kizökkentőnek hatnak, így egyfajta ironikus önreflexiót artikulálnak. A referencialitásnak ez az önirónia ad olyan élt, amit az arra érzékeny olvasók észrevehetnek a sorok közt, azonban azok, akik nyakig és odaadással merülnek bele a giccsbe, nehezen olvashatnak ki. A szöveg sikere, mint oly sokszor, az olvasó érzékenységén múlik.

Az álnév mögött alkotás és az ilyen módon írt irodalom olvasása kimondatlan megegyezést feltételez az olvasó és a szerző közt, ami a mű befogadását más szintre helyezi. Ez a szint pedig nem más, mint az aktuális szerző eltávolítása, mintegy valóságos karakter tulajdonítása a létrehozott álnévnek. Ez esetenként elnézőbb viszonyulást eredményez az esetlegesen túlkaraktériszt (vagy éppen dilettáns) megoldásokhoz (halmozásnak, giccsnek, képzavarnak stb.), amit egyébként messziről kerülnének az olvasók. Az álnév és a stílus karakterre fejlődése további bonyodalmakhoz vezethet, nem egyszer pedig a művek poétikájának szempontjából valójában teljesen felesleges eszmefuttatásokhoz. Ide tartozik még az a Fenyő Dániel által megfogalmazott gondolat, miszerint egy-egy szöveg olykor túl közel kerül a valósághoz, s így „közhelyes, naiv, vagy éppen álinaiv, rezignált fecsegéssé üresedik”. Darvasi a Szív-tárcákban önmagát tematizálja, s ez teszi a szövegeket egyszerre gyönyörűvé, izgalmassá – de esetenként lapossá is.

A *Meghívás...* körül alakuló diskurzus valójában sokkal inkább az olvasók előzetesen felmért igényei és a fikciót megalkotó fiktív karakter köré, mint inkább a kötet poétikai teljesítménye köré rendezhető. Főként azért is, mert Szívet az fémjelzi legjobban, hogy saját prózapoétikájának barokkos kakofóniájában lenyűgözően nagy öntudatossággal mozog. (S mókás módon, ahogyan az bizonyos kritikákban és adott szerzőkről szóló elméleti szövegekben megfigyelhető, prózapoétikájának jegyeit átveszi a róla nyilatkozó eszköztára is, például: „Szív Ernő megforgatja a kizökkent idő kerekét, s mit rákentek a századok, abból most tüchtig kis irodalmat fabrikál. Én kedvelem. Lelkes vagyok attól, hogy Szív Ernő magába szívta a mindent. Pontosabban a mindent is.”⁶)

A *Meghívás...* két tematikai egységgel dolgozik, ezek az egységek egybevágnak a kötet fejezetekre való felosztásával. Így alakul az első, második és harmadik fejezetből (*A patikus és a víz*, *Séta az Űllői úton* és *A zöld tinta kiapad*) egy Nyáry Krisztián-hangulatú ismeretterjesztő anekdota-fejezet, az

Aktuális kavicsok című fejezetből pedig egy a jelenkorhoz való közelítésnek könnyen engedő tematikai blokk (*Meghalt E... , A kórházudvaron, Egy könyv ünnepe*). A fejezetekből kiolvasható egyfajta időbeli fokozatiság és a mához közeledés is, a kezdő fejezet irodalomtörténeti alakjainak (Balassi, 82 Csokonai, Szendrey Júlia, Ady stb.) felbukkanása után az egység végén álló Márai- és Tandori-portrék legalábbis erre engednek következtetni.

A kötet szövegeit tematikusan keretezi két tárca. Ezek az iránymutató funkcióval bíró *Ars p* („Nem baj, hogy nem érti mindenki. Nem értik, hogy a szív fogalmaz, és isten akkor sincsen, ha diktál.”) után következő *Verecke, aprópénz* című tárca és párja, az utópisztikus hangvételő *Amikor elmennek a magyarok* című szöveg. A magyarok bejövetele és távozása egy-egy lázalmos-kaotikus eseményként megjelölt egység, ami valamilyen oknál fogva ugyan tematikusan nem illeszkedik a kötet kínálta irányvonalba, mégis nagyon izgalmas (kvázi) nyitó- és zárószöveggé funkcionál. Ezeknek a szövegeknek a specifikuma a stilisztikai jegyek egységességén túl még abban is kereshető, hogy a magyarországi olvasó nagyon könnyen tud azonosulni a százszor használt (vagy legalábbis hallott) megnyilatkozások hangulatával („Kijön a bakter, vödör vízzel mossa a sínt. Picsába, hagyjad már, Józsi, majd az eső.”), nemzetkarakterológiai alapvonásokkal? („Nem lesz jó, vagyis úgy lesz jó.”), a közös kulturális emlékezet motívumaival („Más következik, indulás! És menni külföld, mit munkaengedély, kofferban szalonna, két kiló kenyér”, vagy „Néha küldenek vissza pénzt. Csomagokat – morfondírozott. – Képeslapokat. Beszámolnak arról, mennyire sajnálják.”)

Szív szépen fogja össze az Üllői út szimbólumával (fákkal és sétával) mindazt az időt, amit a magyar irodalomtörténetből feldolgoz. A *Séta az Üllői úton* című egység kiemelkedő részei a *Karády Katalin* és a *Böhm Aranka* című szövegek, melyekben a nő nézőponttal újfent szépen játszik az elbeszélő. A lírai prózaszerkesztés itt jól támogatja a kegyetlenség és a traumatizált állapotot rekonstruáló narrátor mentális állapotát (szaggatott mondat szerkesztés, érzések és benyomások előtérbe helyezése, például a *Karády Katalin* elején: „De tényleg. A jószág semmiség. Beszakadt az összes körmöm, ujjaim véreznek. Testem különböző pontjain véraláfutások. Kék foltok, sárgák, élő, lélegző sebek. Ez a szenvedés mutat meg a világnak. Nem.”).

A *Meghívás...* harmadik fejezete, *A zöld tinta kiapad* bőven hoz témájában érdekes szövegeket, bár néhányszor túlzott intenzitással érződik a Szív-karakter kidomborított firkász-identitása, aki az izgalmas sztorikat nagy lendülettel és színes-plasztikus megoldásokkal adja át, ugyanakkor pedig kevésbé bízza magát az olvasóra. Nem dolgozik olyan motivikus elemekkel, melyek igényelnék az olvasó mentális bevonódását, és nem hagyja a történetet befejezetlenül, megadva az esélyt arra, hogy az olvasó az elhallgatásból olvashassa ki a lényegét.

Az utolsó fejezet pedig, mely az *Aktuális kavicsok* címet viseli, ahogyan korábban említettem, közelebb hozza a referenciális olvasat lehetőségét. Darvasi életének pillanatai (például séta Esterházyval a kórház udvarán), vagy az írói élet nehézségeit, a hírnév árát fejtegető írások (*Írt a néni, Hívott a fiú*) kifejezetten gyengén sikerült szövegei a kötetnek, mivel a narratívák kifutása olyan mértékben kiszámítható, hogy megfosztják az olvasót az intellektuális kihívástól.

Külön figyelmet érdemel a könyv végén található *Jegyzetek* rész, ahol kulcsok állnak az olvasó rendelkezésére, hogy rájőjön, ki is Rienzi Mariska, Sommer Jánosné, de Tandori karakterének feloldása is itt kap helyet („Aláírás, Tandori”). Emellett pedig hasonlóképpen túlesztétizált finomságként érvényesülhetnek ezek a kötetvégi jegyzetek. Ahogyan a kötet egészére érvényes, így erre a részre is, hogy jelenléte játékosan érdekes, még ha nem is teljesen indokolt. Tulajdonképpen olyan megoldás ez is, amely egyszerre aktivizálja a kötet prózapoétikai sajátosságait, s egyszerre azokon keresztül érvényesül. Darvasi a Szív-szövegeket az esetek túlnyomó részében rendkívüli profizmussal írja meg. Ilyenkor nagyon pontosan kiméri, okosan adagolja az iróniát, tudatosan szerkeszti és rendezi a narratív mozzanatokot, fokoz és felfuttat, plasztikus részleteket ad és elhallgatja az elhallgatni valót. Olykor azonban (s ez a kötet vége felé túlsúlyba kerül) többet hoz a szentimentalizmusból, a tét nélküliségből. A kötelező penzum gyötrelme alatt vergődő fiktív szerző a kiegészítést ugyan metanarratív keretbe ágyazva cinikusan problematizálja, mégsem igazán tudja felülírni kiindulópozícióját, s így tét nélküliségén túl csak valami könnyű, megfoghatatlan dolgot lehet kihámozni a sorok közül.

Mindent – azaz technikát és tematikát, mélységet és közömbösséget – összevetve Szív legújabb tárcakötete olyasmis, amit címe alapján feltételezhetünk róla: meghívás egy szabadidőklubba. Akinek van ideje, menjen, nem bánja meg. Ebben a szabadidőklubban lesz lehetőség tanulni és pihenni is. Főként ez utóbbira. (*Magvető, Bp., 2018*)

¹ DARVASI László, *Virágzabálók*, Magvető, Budapest, 2009, 13.

² POGRÁNYI Péter, *Szív küldi*, Revizoronline.com, 2017. június 1., <https://revizoronline.com/hu/cikk/6648/sziv-erno-az-irodalom-ellensegei/> (utolsó aktív elérés: 2019. május 21.)

³ NYÁRY Krisztián, *Írjál és szeressél. 125 szerelmes levél és történet*, Corvina, Budapest, 2018

⁴ S mellyel kapcsolatban Fenyő Dániel azt a nagyon helytálló megállapítást teszi, hogy „Humoruk és rendkívül jó stílusuk ellenére kétlem, hogy néhány kivételtől (mint a Böhm Aranka) eltekintve ugyanilyen hatásokkal bírnanak a szövegek, ha nem létező szépírók és szűkebb ismerősi körük állnának a központban.” Fenyő Dániel, *Az irodalom arcai*, Jelenkor.net, 2018. július 30., <http://www.jelenkor.net/visszhang/1086/az-irodalom-arcai> (utolsó aktív elérés: 2019. május 1.)

⁵ KOMLÓS Aladár, *A giccs*, Nyugat, 1931/13., <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00517/16168.htm> (utolsó aktív elérés: 2019. május 21.)

⁶ GROZDITS Hahó, *Szív Ernő magába szívta a Magyar Mindent. Is.*, Librarius, 2018. július 25., <https://librarius.hu/2018/07/25/sziv-erno-rienzi-mariska> (utolsó aktív elérés: 2019. május 1.)

⁷ Persze itt nyitva hagyom a kérdést: léteznek-e ilyenek?

Boško Krstić szabadkai szerb író műveit olvasni minden esetben különös, az ismerőség érzésével járó élmény. A 2017-ben a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tiszteletbeli tagjává választott szerző életművét a választott

84 Szarvas Melinda

TÖBB AZ EGYBEN

Boško Krstić: *Quasimodo*

Noha az utószóként szereplő kísérőtanulmányban Franja Petrinović emlékkönyvként határozza meg Krstić szövegét, az (ön)élet- és/vagy családtörténethez műfajilag mintha közelebb lenne a kötet, még azzal együtt is, hogy ezek a kategóriák is többféle árnyalatban és különös színekkel megvalósulva jellemzik a *Quasimodót*. A szerző személyes érintettsége, a hangsúlyos önéletrajzi jelleg meghatározó védjegyei Krstić műveinek, s épp ezek révén tekinthető a mostani kötet is az életmű meglepetést ugyan nem okozó, ám a szerzőtől megszokott színvonalon megvalósított írói produktumának. A mű lokalizáltsága is az eddigi alkotások megoldásait idézi, vagyis ebben is Szabadka a központi helyszín, a felidézett egyetemes történelmi idők e vajdasági város változásaiban (is) tükröződnek, s a két főszereplő család élete is – főként az elbeszélő felidézett gyerekkorának idején – ide kötődik.

A családtörténetet meghatározó kronológia a megszokotthoz képest fordított: a visszaemlékezés, a főszereplők bemutatása és az elbeszélőhöz való viszonyuk tisztázása a szabadkai temetőben található sírokon feltüntetett adatok ismertetésével veszi kezdetét. Rögtön a kötet elején egyértelművé válik tehát, hogy az elmúlás alapvetően meghatározó fogalma a műnek, olyannyira, hogy minden egyéb szempont értelmezése e tény felől indul. Ez a megoldás nem egyedülálló a vajdasági irodalom történetében sem. Juhász Erzsébet *Határregény* című műve kezdődik hasonló módon, mely alkotásról a legutóbbi kiadás kísérőtanulmányában Faragó Kornélia azt írja: Juhász kisregényében „a halál válik a létértelmezés kiindulópontjává”. Krstić több szerzőt és/vagy meghatározó vajdasági irodalmi művet megidéz a *Quasimodo* oldalain: a „poros és boros Bácska” Kosztolányit juttathatja a magyar olvasó eszébe, a *Korai bánat* fejezetcím pedig Danilo Kiš azonos című kisregényét, amely ugyancsak a gyerekkori emlékek és az apa figurája köré épül, ahogy Boško Krstić legújabb kisregénye is.

A *Quasimodo* a szerző és jóbarátja, Braun András gyerekkorába vezeti az olvasót, kettejük kapcsolatát elemzi a történelem tükrében. A főcímben

témák révén és írásmódjának köszönhetően olyan művek alkotják, amelyek a magyar olvasóközönség körében különös érdeklődésre tarthatnak számot. Ilyen kötet az újvidéki Forum Kiadónál megjelent *Quasimodo* is.

szereplő gúnynev (amely természetesen felidézi Victor Hugo *A párizsi Notre-Dame* című regényét) a gyerekkori barát családjában öröklődik, nem is gúnynévként, inkább megkülönböztető harmadik névként. Noha a két barát személye és kapcsolatuk, valamint az őket körülvevő családtagok története egy pillanatra sem szorul háttérbe, a *Quasimodo* mégis sokkal 85
többről szól, mint pusztá visszaemlékezésről (ezért is érzem szűkössnek az emlékkönyv műfaját). A személyesnek hitt életek és történetek szét-szalazhatatlan összekapcsolódása a kötet alaptételéig visz el, amelyet aztán épp a leírtakkal bizonyít is a szerző. A történelem nagy eseményeit (főként a második világháború történéseit) felelevenítve arra a megállapításra vezet Krstić, hogy ami egy városban történt, az így vagy úgy, de egyaránt élménye minden lakosának. Ugyanakkor mielőtt az olvasó a mármár közhelyszerű megfogalmazásra ragadtatná magát, miszerint minden történet annyiféle, ahányan azt elmesélik, és az újabb és újabb változatok kerekítik és egyre teljesebbé teszik az adott esemény rekonstruálását, a szerb szerző rögtön a szövege elején kiábrándít afelelől, hogy a történetek révén lehetséges lenne az események egy kvázi objektív megfogalmazása és értelmezése. „Hiszen bármennyire is szeretnénk, az embereket és a történéseket csak önmagunkon keresztül érthetjük meg. [...] A saját élet az egyetlen nyelv, az egyetlen kód és mérce, melynek segítségével értelmezhetjük a világot.”

A történetek egymásba olvadását, illetve a történelmivé váló idő rétegeit a szöveg a két főszereplő család és a két fiú életének párhuzamba állítása mellett egyéb módokon is láthatóvá teszi. Az *A szép utca* címet viselő második fejezet (vagy inkább rövid novella) valóságos prózai térkép Szabadkáról. Az évről évre változó utcanevék, valamint a közterületek funkcióinak megváltozásának taglalása során mintha épp az idő előrehaladását demonstrálná a szerző, ugyanakkor az adatdús, már-már az élvezhetetlenségig részletezett leírás miatt az egykori Szabadka mégis élettelennek tűnik. Hiába, hogy ez a kötet talán egyetlen valóban unalmas része, a hatás mintha szándékolt (és így némileg kockázatos szerzői döntés) lenne: „Szabadka a történelem elhagyatott múzeumává változott.” Ugyancsak az időtapasztalat árnyalását és a történetek megsokszorozódását eredményezi az, hogy Krstić művében az emberek és a város mellett a tárgyaknak is külön történeteik vannak, amelyek – igaz – nem különíthetők el az egyetemes történelem eseményeitől, mégis újabb fénytörésben láttatják azokat. Ilyen, külön fejezetet is kapó tárgyak például a pokrócok, amelyek funkciója folyamatosan változó és/vagy eleve többretű. „Gyakori költözködéseink során a két pokróc úgy követett bennünket, mint két családtag: anyánk beléjük csomagolta értékes tárgyainkat – porcelántálatkat meg -porharakat –, vagy bennünket bugyolált be velük, ha hideg volt, alánk terítette

a fűre, míg tartott a bepakolás, vagy betakart bennünket velük.” Míg a fel-
színen a *Quasimodo* két, az érintett családokat is összekötő barát történetét
mutatja be az egyik fél másikra való visszaemlékezése révén, az irodalmi szö-
veg a változás állandóságáról szól, arról az alapvető tapasztalatról,
86 amely szerint a privát és az általános, az egyéni és az egyetemes kö-
zötti határ rögzíthetetlen.

A kötetre vonatkozó lehetséges műfajok meghatározhatóságával,
illetve a szövegek jellegével is hasonló a helyzet. Boško Krstić műve rövid no-
vellákból áll össze, s noha ezek erős kapcsolódást mutatnak, a *Quasimodo*
mégsem tekinthető regénynek. Ami már kevésbé egyértelmű, az fikció és do-
kumentum szétválasztása. Az kétségtelen, hogy a novellák irodalmi jellem-
zőkkel bírnak, s nem a szerző mint szereplő (vagy a szereplő mint szerző)
dilemma okozza a szövegen kívüli valóság jelentőségének kérdését. Krstić
életművének alapvető vonása a dokumentumjelleg, az egykor történt dolgok
pontos, már-már történészi (vagy nyomozói) feltárása, s ez alól nem kivétel
a most tárgyalt alkotás sem. Ezt erősíti a kötetben található számos fekete-
fehér fényképközlés. Ezek a képek sokkal inkább bírnak a leírtakat kiegészítő,
semmint pusztán kísérő vagy illusztráló funkcióval; a családi fotók, valamint
a novellákban bemutatott helyszíneken (például a családi sírkövekről) készült
fényképek a leírtakat szinte hátborzongatóan személyessé teszik, ám épp a
„privát”, illetve a „saját” szféra ilyen mértékű kitágítása eredményezi ezeknek
a kategóriáknak a felszámolását is, ismét csak a személyes történetet téve
általánosabbá.

A fényképek mellett a kötet két fogságbeli naplót is közöl, ezzel is a
dokumentumjelleget hangsúlyozva. Braun Istvánt, a főszereplőnek tekint-
hető jóbarát apját a szabadkai zsidók többségével együtt 1944-ben inter-
nálták, ezekben az időkben írt feljegyzései olvashatók Krstić művében.
Az ennek párjaként szerepeltetett másik „talált szöveg”, amely a szerző ap-
jához tartozna, akit pedig 1941-ben hurcoltak el mint háború előtti határ-
őrt, már elképzelt napló, az apa későbbi szóbeli közléseinek rekonstruálása
révén jött létre. A kötet láthatóan a párhuzamosságok mentén épül fel, a
szerző és gyerekkori barátja, Braun András kapcsolata révén a két család, a
két apa sorsa is egymásra montírozódik. Sőt, többek között épp az öröklődő
becenév révén apa és fia (Braun István és András) kvázi egymás alteregói-
ként is értelmezhetők.

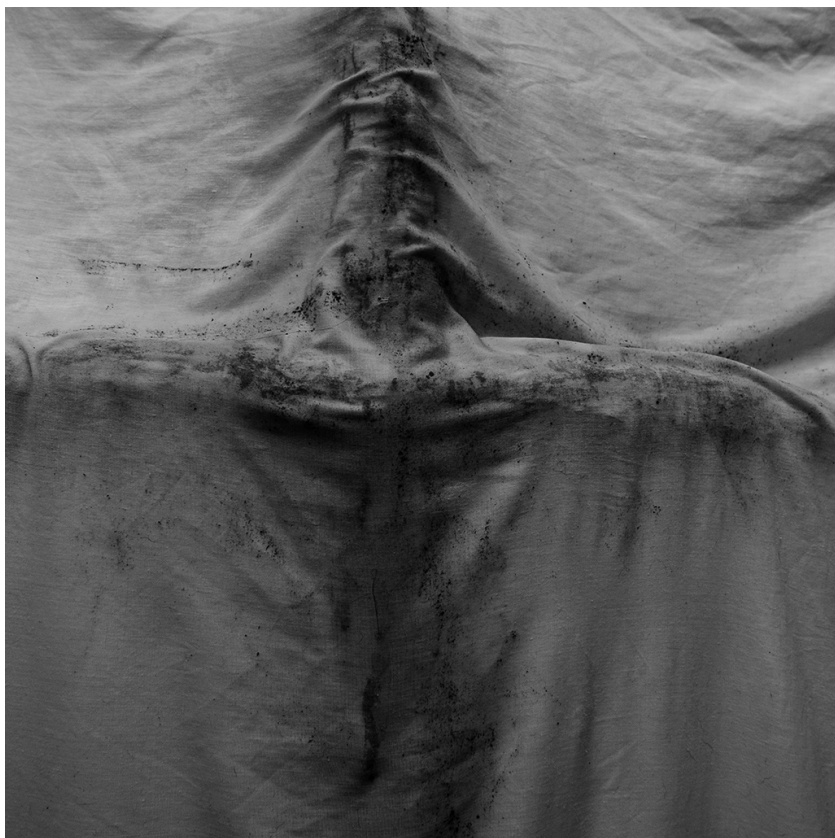
A *Quasimodo* nem ad teljes élettörténetet, elsősorban a második vi-
lágháború és az azt követő évek körülményei határozzák meg az elmesélteket.
A Braun család, ahogy már volt róla szó, érintett volt a zsidóüldözésekben, a
kötet első oldalain még a nagyszülők generációját is említve a szerző olyan
sírkőtől indítja visszaemlékezését, amelyen az áll: Auschwitz, 1944. A nem-
zetiségi és nyelvi hovatartozás központi kérdése és témája a szerb író művé-

nek, amelyet olvasva – főként, mert az egyik főszereplő család magyar – könnyű megfelekedezni arról, hogy a szöveg fordítás révén érhető csak el a magyar közönség számára. A beszélgetések felidézését olvasva ugyancsak adja magát a kérdés: az eredeti párbeszédok vajon milyen nyelven zajlottak? Az ezekkel kapcsolatos válaszokra a kötet közepéig várni kell, elsőként *A személyi igazolvány* című fejezet foglalkozik ezekkel a témákkal. A korai felnőtté nyilvánítással kapcsolatos közös iskolai emlék felidézése szerepel ebben, amely során hivatalnokok a gyorsabb ügymenet érdekében kimentek az iskolákba összeírni a szükséges adatokat a tizenhatévesek körében. A Braun András nemzetiségére vonatkozó kérdés kisebb zavart okozott, ám tekintve, hogy az apja megjárta a légereket, barátai válaszát elfogadva a *zsidó* választ adta. „Győzelemként éltük meg, bátor tetteként, hiszen így, Andris nemzetiségének a nyílt színi és közös beismerésével mi is szembeszálltunk a németekkel és a többi fasisztával és elnyomóval, hiszen nem félünk tőlük [...]” Csakhogy a kézhez kapott és otthon bemutatott személyit az apa lecseréltette, miszerint fia nemzetisége magyar, mondván, „a zsidóknál a nemzetiség az anya és nem az apa után öröklődik”. Braun András apja tehát valóban zsidó volt, anyja – és így a fiú is – magyar. Az egykori, többnemzetiségű Jugoszláviában élve a nemzetiség nem teszi magától értetődővé a nyelvi kérdést is, a *Quasimodo* szerb anyanyelvű szerzője a magyar nemzetiségű barátjával, Braun Andrással a leírtak tanúsága szerint egyaránt beszélt szerbül és magyarul is. Erre egy, a Braun család körében történt vitás eset világít rá, amikor is a jóbarát apja tisztázott egy nyelvi félreértést. „Andris is, én is egy életre megtanultuk, hogy magyarul a fonott kalács a kalács, és amit a szerbek kalácsnak (kolač) mondanak, az a sütemény.”

A nyelvi kérdés magát a kötetet és magyarul olvasható fordítását is érinti. Bizton megállapítható, hogy T. Varga Piroska fordító munkája kiemelkedő és nagyon jól működő. Ezt nem csak a gördülékeny szöveg és az élvezetes olvasás bizonyítja, de azoknak a szövegszerkezeti megoldásoknak az „átmentése” is, amelyek a *Quasimodo* irodalmi struktúráját meghatározzák. A beszéd és a mesélés generációkat egyszerre összekötő és szétválasztó működéséről van szó. Az apák szörnyű történelmi élményeivel kapcsolatosan jegyzi meg a szerző, hogy „[a]hogy az ő [Braun András] házukban sem beszéltek hangosan a légerről, a pusztulásról, úgy a miénkben is hallgattak róla.” Ezen is túl a pusztta beszéd is ellehetetlenült mindezekkel kapcsolatban. „A köhögés volt apáink artikulálatlan párbeszéde a légerekkel és a szenvedéssel.” A következő, a fiúk generációja azonban épp ennek ellenkezőjét valósítja meg, az egyikük szerzőként egy irodalmi mű keretein belül a következőt írja barátjáról, Braun Andrásról: „A beszédben volt az ereje. [...]

Meséjének varázsköpenyével betakart bennünket, mint egy varázsló, összehozta az álmainkat és a valóságot.” Hasonló hatású Boško Krstić műve is, amelynek oldalain ugyancsak keverednek az irodalmi és dokumentarista megoldások, az emlékezés és az életre keltés gesztusai, szétszálazhatatlanná téve az egyedi és az egyetemes történetek és tapasztalatok szövedékét.

A *Quasimodo* rövid terjedelme ellenére sok izgalmas kérdést vet fel, s messze szélesebb érdeklődésre tarthat számot, mint amit a személyes emlékkönyv kategóriája miatt feltételezhetnénk. Boško Krstić ezúttal is olyan kötetel lépett a magyar olvasóközönség elé, amely a határok elhalványítása révén válhat egyszerre *saját* történetté és olyanná, amelyből a *másikról* tudhat meg és tanulhat értékes dolgokat a nyitott olvasó. (*Forum, Újvidék, 2017*)

Lehengerlő élményt nyújt Grecsó Krisztián legújabb regénye, abban a vonatkozásban legalábbis mindenképpen, hogy milyen átütő erővel jeleníti meg egy kiskamasz lány lelki világát. A siker kulcsa abban rejlik, hogy Grecsó megkettőzi a narrációt, nem célja, hogy főhőse, Vera legyen az egyedüli elbeszélője: a történet hangja valahol a teremtett gyermek és a szerző tudata, belső monológja között van, szabad az átjárás a két nézőpont között. Va-

Steinmacher Kornélia 89

ÁTVÁLTOZÁS

Grecsó Krisztián: *Vera*

gyis még pontosabban két narrátori hang olvad itt egymásba, tökéletes összhangot alkotva, s ez az a módszer, ami igazán érdekessé teszi a művet, amelyen keresztül teljessé válik Vera története, s egyben a kislány kudarca is. Az ő megismerése ugyanis csak töredékes lehet, a katarzishoz valami külső, meghatározó eseménynek kell majd bekövetkeznie. A másik hang mintegy kiegészíti Vera tudását, saját koráról való ismereteit, és olykor egy kicsit többet sejtet abból is, amit Vera nem ért, nem érthet meg a korából kifolyólag. Mégis mindezt úgy teszi, hogy a korosztályi sajátosságokból eredően bizonyos titkok, egy gyermek számára lehetetlen következtetések a befogadó számára is nyitva maradjanak.

A szerző olyan szeretettel és megértéssel fordul a gyermeklány felé, ahogy még talán egyetlen regénybeli alakja irányába sem. A szereplőhöz való viszonyulás, a hangvétel és a karakterépítés nagyon hasonlít ahhoz, ahogy ez Szabó Magda *Mondják meg Zsófikának* című regényében történik. Közös pont az is, hogy mindkét esetben a saját határait és korlátait folyamatosan leépíteni igyekvő, gyermek- és felnőttkor határán álló lányokkal találkozunk, akik a nyomozás, az igazságkeresés érdekében kissé csetlő-botló mivoltukat levetkezve egyre bátrabban kezdenek el viselkedni.

A *Jelmezball* című novellafüzérben tragikus véget érő, szülei történetét kutató Vera eredettörténete ez: a lány egész életében az igazság feltárására, a helyes emlékezésre, s ezeken keresztül identitása meghatározására törekszik. Az emlékezés pedig nincs szubjektív összetevő nélkül, ezért a lány önmaga által meghatározott küldetése alapvetően kudarcra van ítélve abban az esetben is, hogyha felnőtté válik, és elhagyja a gyermekkor korlátait. Ám a felnőtt Vera tragédiája még messze áll a felnőtté váló Vera történetétől, amely nem a kudarc kikerülhetetlenségéről, hanem a kudarcokból való felállásról szól.

A regény arról mesél, hogyan születik meg egy gyermekben idejekorán a felelősségtudat, s hogy koravén gyermekként miként válik számára a felnőtték világa mellett egyre inkább a gyermekeké is idegenné. Verában az apró

szabálysértésekkel, lázadással párhuzamosan egyre inkább megszilárdul egy értékrend a valóban fontos dolgokkal kapcsolatban. Ezzel az értékrenddel pedig a saját magával szembeni számvetéssel együtt jár a másokra vonatkozó, megfogalmazott kritika, és ahogy Verában kitisztul a helyes és helytelen cselekedetek közt az új határvonal, úgy kerülnek válságba az emberi kapcsolatai is.

90 Mindeközben ugyanakkor semmi sem fekete-fehér a történetben: a lány kapcsolathálója, másokkal való viszonya, interakciója esendő emberek képét festi elének. Se veled, se nélküled helyzetek, ellentmondásos kötődések ezek, a ragaszkodás, a kényszer ugyanúgy a részük, mint a hozzánemértés kudarcából eredő visszahúzódás, a sérülés félelméből fakadó elutasítás, az alkalmankénti közöny vagy az erős érzelmi megnyilvánulás. Vera, ha nem is érti meg mindig, mi miért történik, ha nem is tudja, hogy egy reakció, gesztus, viselkedés mögött mi lappang, ő mindig képes a megbocsátásra, s bár gyakran makacs és büszke, a szeretet és remény vezérli – kudarcai ellenére is. A sok negatív tapasztalat ellenére sem adja fel, ha olykor kicsit el is keseredik vagy elbizonytalanodik, ő alapvetően hisz a többi emberben, minden csalódása ellenére nem marad benne keserűség: amíg egyik oldalon ott az éveken át távolságtartásba és hallgatásba burkolózó sértettség, amit édesapja képvisel, addig Verában a szeretet kerekedik felül, az összetartozás érzete – és ezen a ponton is érettebb a körülötte lévő felnőtteknél.

Vera számára megdöbbenő felfedezés, hogy a környezetében neki oly fontos emberek titkai őt is jobban érintik, mint gondolná. A titkok pedig olykor összefüggenek, mindennek pedig az ő származása körüli rejtély áll a középpontjában. Így sokszor akaratlanul bánt meg másokat olyan, számára ártalmatlannak tűnő kérdésekkel, amelyek a várandóssághoz, születéshez, első emlékeihez kötődnek. Ahhoz, hogy a titokra végre fény derüljön, végül nem elég, de nem is elengedhetetlen a lány mindenre elszántságra. Külső tragédiának kell történnie: nagyapja, akivel édesapja évek óta nem beszél, haldoklik. Itt derül fény arra, mi is az a nagy titok, ami apában és Vera sorsában közös: nem a vérszerinti szülők nevelték fel. Amikor Vera azzal szembesül, hogy örökbe fogadták, többszörösen sérül, ugyanakkor fel is szabadul. Egyrészt elmélyül benne az identitás meghatározásának kudarcra – melyet egyébként még ennyi idősen sem tud definiálni –, ennek a kudarcnak az eredménye, tünete a „szomorú izgulás”. Ugyanakkor Vera számára ön-maga és a világa tabula rasa-vá válik, azaz tiszta lappal indul és indíthatja, értelmezheti újra az emberi kapcsolatait és helyét a világban. Sok idegen, érthetetlen viselkedés a környezetében az emlékezés által és az új tudással értelmezhetővé válik. A környezetének viselkedése, saját emlékei lesznek azok a nyomok, melyeken keresztül elindulva lehetősége lesz újra felépítenie magát.

Az olykor nagyon is kiszámítható fordulatok, vagy a kliséesség határát súroló párbeszédok felett mindennek életszaga van, a szerző pedig mintha ezen a kísérleti regényalkotáson keresztül maga is egy nagy átváltozáson ment volna keresztül: több pontot, a kirakós több elemét is beazonosíthatjuk klasszikus greccsős jellemzőnek, de ugyanakkor mégis friss, 91 újszerű a kötet. Az ifjúsági regény oldaláról érzékelhető *A Pál utcai fiúk* hatása, a *Verán* nagyon is ott hagyta a nyomát a szerző színházi munkája, s talán ez is adhatta a sikeres kiindulópontot a regénynek. Ami egyébként a hangvételt, a titkok és a tabuk rengetegében vergődő gyermeki lélek feltárását illeti, Dragomán György *A fehér királya* juthat eszünkbe róla. Dragomán kötete megnyerően hiteles, csak amíg ott a sűrűsödő, diktatórikus kommunista rendszer adja a keretet, itt már egy erjedőben lévő világrend keretei közt játszódik a történet. Az elnyomás, a szigorú szabályok, a visszaélések ellenében a mindenén átütő, mindenén eluralkodó bizonytalanság a domináns: a levegő félelemszaga mégis egyforma. Amíg *A fehér királyban* frissen megtanítanak mindenkit rettegni, addig a *Verában* az a kérdés, hogy a '80-as években ki tud elrugaszkodni ettől a rettegéstől: mennyiben változhat a mentalitás, hol van az a generációs határ, ahol egy új rend kiépülésével még hátra lehet hagyni a múltat, hallatni lehet a hangunkat, fel lehet lépni a változtatás igényével. Mennyi ideig lehet úgy diktatúrában élni, hogy megszűnésével belőlünk is kihunyjon a félelem?

Greccső regényében egy gyermeklány a '80-as években saját kilétét, múltját kutatja: kíváncsisága és bátorsága viszi előre a felnőttek világával szemben, ahol minden a változtatástól és a változástól való félelmen és a tabukon alapszik. Ahogy a nyolcvanas években „nagyban”, úgy ezzel párhuzamosan Vera életében is fajsúlyos kérdéssé válik: vajon lesz az életében nagy fordulat, katarzis vagy végül igazi következmények nélkül marad minden? Greccső olyan ifjúsági regényt alkotott, amely ikonikussá válhat a huszonegyedik században: népszerűsége megalapozott, kár, hogy feltehetőleg tankönyvi példa nem lesz belőle. (*Magvető, Bp., 2019*)

Alighanem mindnyájunknak vannak olyan emléktárgyai, akár színei, mozanatai vagy filmkockái, amelyekkel önkéntelenül is, szinte a pillanatnál is kisebb időegység alatt visszarepülünk évtizedekkel ezelőttre – a gyer-

92 Halmi Annamária

„A FESZÜLT SÉG TARTJA ÖSSZE AZ EMLÉKEKET”

Györe Bori: *Engedély magamnak*

dalát látjuk – és akkor, ha ez a gyermekkor után is változatlanul, szünet nélkül kísér(t) bennünket?

Györe Bori első verseskötete, az *Engedély magamnak* számomra egy efféle vállalkozás terhét mutatja meg sajátos gyengédséggel és érzékenységgel. Bemutakozó kötet mivolta ellenére az *Engedély magamnak* hangja többnyire egységes, ami persze annak is köszönhető, hogy a szerző körülbelül húsz éve publikál különböző orgánumban, így a teljes anyag láthatóan hosszú ideje formálódott. Egyedi nyelve, amely egyszerre poetizált és olykor megejtően élőbeszédszerű, a személyes emlékek megidézésén keresztül keresi a jelenben a válaszokat. Az ezeket megelőző alapkérdések könnyen felállíthatók, ez az egyértelműség azonban inkább az egyenesség, semmint az egyszerűség irányába viszi a kötetet. Felrajzolható benne egyfajta „érési folyamat”, a kislánykortól eljutva a fiatal, majd a felnőtt, érett nő pozíciójáig és perspektívájáig. Ez az ív végig is vonul a négy cikluson, hogy aztán a negyedik verscsoporttal valamelyest egyfajta keretességet megteremtve, a felnőttkor tapasztalataival felvértezve tekinthessen vissza a gyerekkorba, valamint annak a jelenben is tapintható hatásaira. A kötet idő- és identitás-fogalmáról az *ami kerek egész* záró sorai már az első ciklusban árulkodnak: „[...] a múlt kerek egész / a jelen csonka hézagos”.

Az első ciklusban (*idővel úgyis*) tehát a gyermekkor, annak emlékeire a felnőtt perspektívájából alakított visszaemlékezések töltik be a főszerepet. Fontos az emlékek tárgyakon keresztüli megidézése, ezeknek a tárgyaknak a jelszerű működése. Lényeges, hogy ezek olyan intim és személyes dolgok, mint például egy kiskori kardigán, az otthoni lábasok, bögrék („nyoma vezett a kis kötött kardigánnak / könnyű volt elszakítani” – *nyoma vezett*; „[...] még mindig / nem tudom átöntení / a bögrébe a vizet úgy / hogy ne folyjon le / az oldalán” – *napló*). A közvetlen, már-már puha, halk, háttérbe

mekkorunkba. A gyermekkorhoz általában – és ideális esetben – olyan fogalmak vagy érzetek társulnak, mint az öröm, a bensőségesség, a meghittség, a kedves nosztalgia. Mi történik akkor, ha mindennek a szomorúságtól, traumáktól terhelt, fájdalommal teli ol-

húzódó megszólalásmód ugyan valóban könnyen befogadható, azonban ennek a hozzáférhetőségnek a hátulütője lehet, hogy hamar súlytalanná válik. Az elsőt követően a második ciklusban (*csupasz gerincek*) ugyan a tematika jelentősen megváltozik, a megszólalás módja és mikéntje azonban kevésbé, így a többnyire rövid szabadversek egybefüggő szólalásból nehéz egy-egy kiemelkedő csúcspontot választani. Már csak azért is, mert jó néhány képben és szókapcsolatban rejlik potenciál, akár azok érzékenysége vagy nyelvi leleményessége okán, de az átütő esszencia, az olvasót kimozdító és meghökkentő erő a kötet első nagyobb részéből hiányzik. Ahol ez a hatás és képesség mégis megtalálható, ott szinte kivétel nélkül gyengédség, meghittség és erőszak, fájdalom vagy szomorúság, lehangoltság általában váratlan társításával találkozunk. Ilyen például a kötet első verseinek egyike, a *nyoma veszett*.

A második ciklus teljes egészében a testiségre, a két ember közötti fizikai kapcsolatra épít. Teszi ezt oly módon, hogy erotikája nem válik hivalkodóvá vagy szembetűnővé, sőt a fentiekben már részletezett beszédmód alkalmazásával tulajdonképpen visszahúzódó szavai szándékosan rejtik, vagy éppen alig mutatják a szexualitást. Finom, de korántsem prűd megoldásai révén ez a könyv legerősebb pontja is lehetne, de számomra talán a leggyengébbnek érződik. Nincs felfokozottsága, feszültsége, és esendősége sem elegendő ahhoz, hogy azáltal váljon megkapóvá. Érdekes megoldás az emberi gerincnek a könyvgerinccel történő egybeírása, amely cikluscímmé emelése révén is hangsúlyossá válik. Mégis, az itt olvasható képek és metaforák inkább a toposzok kategóriájába sorolhatók. Nem hat újszerűnek, hogy a felsejülő szeretkezés-mozzanattal szemben az abrosz fehérsége a tisztaságot és az érintetlenséget jelképezi (azon gondolkoztam amit két ember / egymással csinálna ha nem lenne közöttük / asztal vacsorák pohár borok” – *kivel eszik*), ahogy halál és szeretkezés egymásba játszatása sem (*előtted*).

Ahogy haladunk előre az egyre komolyabb témák és nyersebb megszólalásmód felé, úgy válik a kötet egyik alaptétjévé a leszármazás kérdése. Ami a korábbiakban csak jelzés vagy említés szintjén volt jelen, az a harmadik-negyedik ciklusban (*konyhafészek, a valóság háromszor*) a központi dilemma rangjára emelkedik: gyermekként vajon csupán a szüleim lenyomata, indigója vagyok-e? („talán nem véletlen / hogy azóta lekésem a találkozókat / ahogy anyám is elaludta / első randevúját az apámmal” – *késésben*) Törvényszerű, hogy az általuk elkövetett tettek, hibák és sikerek bennem mint gyermekben testesüljenek, öröklődjenek tovább? („[...] én / megteszem majd érte mert anyám is / megtette értem vagy nem tette meg / vagy megtette csak nem azt” – *egyszerű*) Kodifikálja-e előzetesen a szülői sors azt az

utat, amelyet majd a gyermeknek kell a saját élete során bejárnia? Ez a kérdéscsoport szinte visszhangként szólal meg az egész kötetben, újra és újra visszatérve – hasonlóan ismétlődő jelenség a hármasság fogalma (amely stílszerűen a *háromszor* című versben kulminálódik). Hogy ez a hármasság 94 pontosan mit jelent, arra nem adható egyértelmű válasz, és nem is szükséges: három fontos személyt, három életszakaszt, három családtagot egyformán jelölhet.

Az anya személye és életútja már a kötet elején érezhetően centrális erővé lényegül, hogy aztán később, a harmadik szövegcsoporthoz és különösen a könyv vége felé haladva szinte teljes mértékben uralja a versbeszédet. (Fontos és érzékeny művelet, ahogyan az anya által determinált és az ő hiányától deklaráltan szenvedő versbeszélő aztán maga is az anyaság pozíciójába kerül, még ha csak ideiglenesen is.) A kötet utolsó szakaszának ereje éppen a kimondásban rejlik: azok a meghatározó emlékek, mozzanatok, történések és momentumok ebben a fázisban már sokkal inkább explicit módon mutatkoznak meg, mint ahogyan azt például az első ciklus emlékidézése és sejtetése vitte véghez. A három utolsó vers közül a *most* és valamint a *pontban* azok, amelyeket egyrészt jól elhelyeztünk, másfelől a kötet talán leg-erősebb darabjainak tartok – közülük is főként az előbbi verset. A *most* és fellebbenti a fátylat arról a traumáról, amelyre nemcsak szövegszerűen utal néhány korábbi írás, hanem amely voltaképpen az egész kötetet szervezi és áthatja („mintha csak játszana / amikor beveszi a gyógyszereket / vajon mióta játszik a gondolat”). Az öngyilkosság és az anyai jelenlét feloldhatatlan hiánya felől olvasva a könyv új, de legalábbis újrapozicionált értelmet nyer – ezáltal megemelve a kezdő szakasz jelentőségét és színvonalát is.

A két utolsó ciklusban nemcsak az anya alakja, valamint halála, de egy sor más, súlyosabbnál súlyosabb téma, élmény idéződik meg. Ide tartozik a válás, a gyermekvállalás, vagy éppen az arról való lemondás: érzésem szerint ezek a kifejezetten nehéznek mondható tematikus központok azok, amelyek a legmagasabb minőségű verseket eredményezik. Az anyai halál összefonódik a szerelmi csalódással, egy kapcsolat lezárultával, és egy gyermek – feltehetően abortusz általi – elvesztésével, így a gyász aktusa és folyamata több szinten is fontossá válik. (Ezt a többrétegűséget konkretizálja a *pontban* című szöveg is.)

Fontos a tematikus centrumokról, a legfőbb kérdésekről beszélni, a kötet jelentőségét ezek azonban önmagukban nem árulják el. Megítélésem szerint annak tétje és egyben egyik erénye is múlt és jelen viszonyának, valamint a jövőbe mutató következmények felmérésében rejlik. Korábban már utaltam rá, hogy a bizonytalannak, átfoghatatlannak tűnő jelen síkjával a múlt stabilnak látszó építőkockáit állítja szembe: ez egyben összefügg azzal, ahogyan a jövőt látta. A pre-determináltság dilemmája is voltaképpen a

múltban gyökerezik, a múlt stabilitása és a jelen „hézagosága” pedig ellentétes azzal, ahogyan az emlékeket és a múltat általánosságban értelmezni szokás (Gondolva itt az emlékezés részlegességére és szubjektív mivoltára, az emlékek halványulására-megszépülésére stb.)

Az *Engedély magamnak* további erőssége az a mód, ahogyan a 95 traumáktól terhelt emlékeket a maguk közvetlenségében és sajátos gyengédséggel képes közvetíteni, egy olyan nyelven, amelyet bármelyikünk megérthet – olyan tapasztalatokról, amelyeket azonban csak a hasonló tragédiákon átesettek ismernek igazán. Ez az *engedély* pedig – legalább – kettős természetű: engedély arra, hogy ezek a traumák végre beszéd (és feldolgozás) tárgyai legyenek, és engedély arra, hogy a versek megszólalója a béklyóként viselt előképekkel szemben, azokat mégsem tagadva múltjából szuverén, önálló jelenét – és jövőjét – felépíthesse. (*Scolar, Bp., 2017*)

Új Forrás 2019/10 – Halmi Annamária: „A feszültség tartja össze az emlékeket” – Győre Bor: *Engedély magamnak*

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT.
és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (főszerkesztő-helyettes, próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

BUCSI-KOVÁCS ANIKÓ
HEGEDŰS GYÖNGYI
MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR
SZŰCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BUJI FERENC
CSEKE ÁKOS
MONOSTORI IMRE
MUZSNAY ÁKOS

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.